

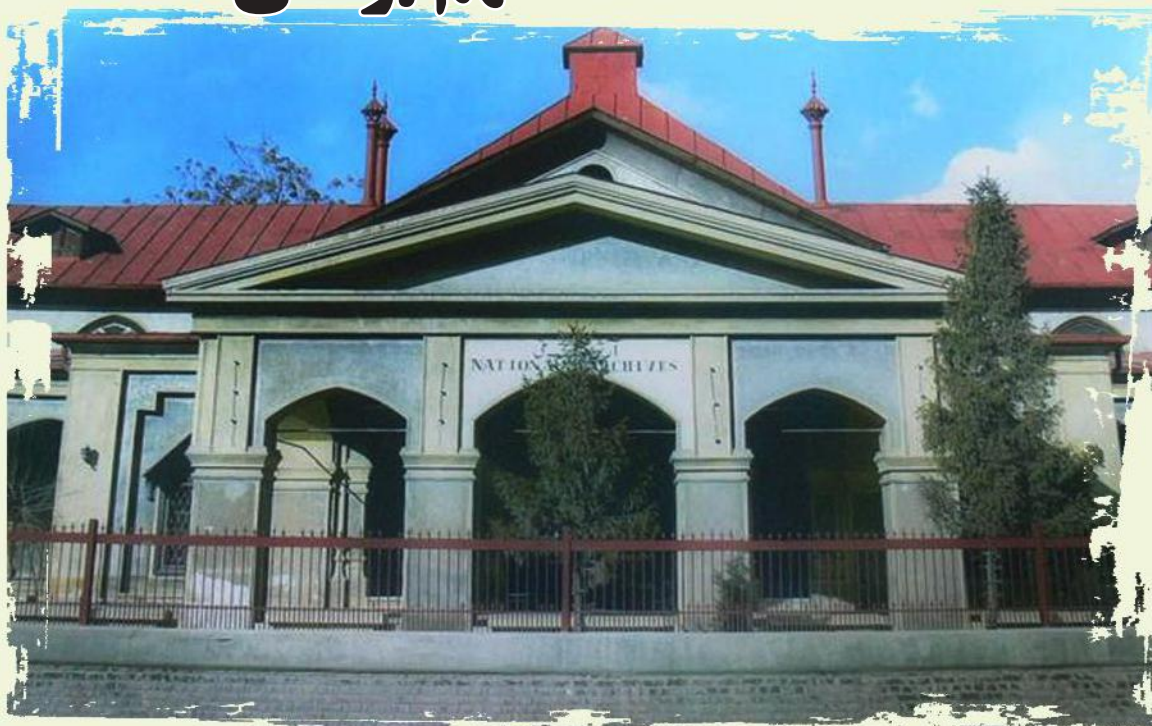

د پوهنې وزارت

پښتو

نهم ټولګی

پښتو

نهم ټولګی

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی	دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې	هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی	د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو	د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي	پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي	هم ایماق، هم پشه یان
دا هېواد به تل ځلېږي	لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به	لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مودی رهبر	وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د پوهنې وزارت

پښتو

نهم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ.ش.

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: پښتو

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د پښتو ژبې او ادبیاتو څانګې د درسي کتابونو مؤلفین

اېډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اېډیټ ډیپارټمنټ غړي

ټولګۍ: نهم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکۍ: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکۍ: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای:

چاپ خونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې

وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره

قانوني چلند کېږي.

د پوهنې د وزیر پیغام

اقراً باسم ربک

د لوی او ښوونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنگه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمريز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د گران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدينو شوراگانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږگوني بنسټیز عناصر بلل کېږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنگه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تاسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توگه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په ديني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤلیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې گران زده کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او گټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانگه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه گټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو گلپونوالو په توگه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه سترې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپیڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم. د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وگړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

فهرست

مخونه	سرليکونه	شمېرې
۱	د لوی څښتن ﷻ په نامه	لومړۍ لوست
۵	د اسلام د ستر پیغمبر ﷺ ستاینه	دویم لوست
۹	د ملي یووالي ارزښت او اړتیا	درېم لوست
۱۳	ولسي نرخونه	څلورم لوست
۱۷	فعل : د جملې مهمه برخه	پنځم لوست
۲۵	کار او زیار	شپږم لوست

۲۹	د اوبښکو ارزاني	اووم لوست
۳۳	ملي ارشيف	اتم لوست
۳۷	عادل واکمن	نهم لوست
۴۱	عبدالرؤف بېنوا	لسم لوست
۴۷	د ځنگلونو ارزښت	يوولسم لوست
۵۱	لوېې او روغتيا	دولسم لوست
۵۷	ويکتور هوگو	ديارلسم لوست
۶۱	د بشر حقونه	څوارلسم لوست
۶۷	بلخي ابن سينا	پنځلسم لوست
۷۳	د کابل بالا حصار	شپاړسم لوست
۷۹	بي بي زينب	اووه لسم لوست
۸۵	کتاب او کتابتون	اتلسم لوست
۹۱	د سولې نړۍ	نولسم لوست
۹۵	قيدونه	شلم لوست
۱۰۱	نشه _ ستره بدمرغي	يو ويشتم لوست
۱۰۵	پټه خزانه	دوه ويشتم لوست
۱۱۱	مېرمن مستوره شال	درويشتم لوست
۱۱۷	د ماينونو شکمنې سيمې	څلورويشتم لوست
۱۲۳	باميان يوه لرغونې تاريخي سيمه	پنځه ويشتم لوست
۱۲۷	سره مياشت	شپږ ويشتم لوست
۱۳۳	صدرخان خټک	اووه ويشتم لوست
۱۳۹	د ولسي ادب ډولونه او ځانگړتياوې	اته ويشتم لوست
۱۴۴	وييپانگه	

لومړۍ لوست

د لوی څښتن ﷻ په نامه

- څوک د ډېرو سترو صفتونو وړ او لایق دی؟
- د تېرو ټولگيو د پښتو لوستونو په کتابونو کې مو د حمد تر سرليک لاندې د چا ستاینې او صفتونه لوستلي دي؟
- حمد په لغت کې ثنا او صفت ته وايي او په اصطلاح کې هغه منظومه وينا يا کلام دی چې د الله ﷻ ستاینه پکې شوې وي. اوس له تاسو څخه څوک کولای شي لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي؟
- موږ او تاسو د دې ټولگي د لوست پیل د ((يونس خيبري)) په حمدیه شعر کوو.

لکه ذات دی له آفته په امان ستا
 هسې نشته دی صفات لره نقصان ستا
 که په سل ژبې یې وایي تر قیامته
 یو صفت به تمام نه کا واصفان ستا
 له ازله قدیم ته یې بې زواله
 ابدا سره هستي ده جاویدان ستا
 د قیامت په سخت منزل به یې شفیع وي
 چا چې لاس دی لگولی په قرآن ستا
 فرښتې دې مقېدې پر خدمت شوې
 د فرمان رسی په غاړه انس و جان ستا
 چې په احسن تقویم باندې پیدا شو
 دا عجب فضل عظیم دی په انسان ستا
 له عدمه دې وجود د هستی ورکړ
 په دا فضل دې شاکر دي بندگان ستا
 چې دې خلاص کړ د زنار له سخته بنده
 دم په دم دې شکر کاندې مسلمان ستا
 امیدوار د خدای جلّ له فضله شه ((یونسه))!
 تر کرمه پورې هېڅ دي گناهان ستا

(یونس خیبري) زمونږ د پخوانیو شاعرانو له ډلې څخه د دولسمې هـ . ق.
 پېړۍ نومیالی شاعر دی. د رحمان بابا د ادبي مکتب پیرو او د شعرونو دیوان یې
 چاپ شوی دی.

د متن لنډيز:

د الله ﷻ ذات بې زواله او صفتونه يې ډېر زيات دي. صفتونه او ستاينې يې دومره ډېرې دي چې هيڅوک يې پای ته نشي رسولی. فرښتې او ملايکې، انس و جن د هغه ذات فرمان منونکي دي. انسان يې په ډېرې ښکلې خبرې پيدا کړي چې دا يې پرې لوی فضل او احسان کړي دی. هېڅوک بايد د خدای ﷻ له فضل او کرم څخه ناهيلي نشي. که هر څومره گناه يې هم کړي وي، د خدای ﷻ په فضل او کرم ښل کېدای شي.

فعاليتونه

- ۱- د ښوونکي له لوستلو وروسته دې زده کوونکي متن په چوپتيا ولولي، بيا دې څو تنه د نورو په استازيتوب متن په لوړ غږ ولولي او نور زده کوونکي دې ورته غوږ ونيسي چې د کلمو سم تلفظ او د جملو د جوړولو ترکيب او ترتيب زده کړي.
- ۲- زده کوونکي دې په خپلو کتابچوکې له متن څخه د خپلې خوښې يو بيت له معنا سره وليکي.
- ۳- ښوونکي دې لاندېنۍ پوښتنه وکړي چې د زده کوونکو نظرونه د ځوابونو په ترڅ کې واورې:
- د الله تعالی له بې شمېرو صفتونو څخه څوک د يو څو صفتونو په هکله خبرې کولای شي؟
- د لاندې بيت په هکله خپل نظر وړاندې کړئ:
- د قيامت په سخت منزل به يې شفيع وي
چا چې لاس دی لگولی په قرآن ستا
- زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او هغوی ته دې دنده ورکړل شي چې د يوې

ډلې زده کوونکي له متن څخه یو بیت ووايي او د بلې ډلې په استازیتوب دې یو زده کوونکی د هغه بیت معنا او مفهوم ووايي.

۴- زده کوونکي دې د لاندېنیو کلمو ضد کلمې په خپلو کتابچو کې ولیکي او بیا دې هغه ضد کلمې په جملو کې هم وکاروي:

نقصان عظیم سخت امیدوار خلاص صفت

۵- زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې د متن تش ځایونه ډک کړي:

- یونس خیري زموږ د پخوانیو..... له ډلې څخه دی.

- یونس د ادبي مکتب پیرو و.

- په لغت کې صفت ته وایي.

۶- زده کوونکي دې لاندې بیت په نثر واړوي:

د قیامت په سخت منزل به یې شفیع وي

چا چې لاس دی لگولی په قرآن ستا

کورنی دنده

زده کوونکي دې د کورنۍ دندې په توګه د ځینو هغونعمتونو په هکله چې الله ﷻ خپلو بندګانو ته ورکړي دي، څو کرښې ولیکي.

دویم لوست

د اسلام د ستر پیغمبر ﷺ ستاینه

- تاسې د مخه کله نعت لوستلی یا اورېدلی دی؟

• نعت په لغت کې غوره او نېکې ستاینې ته وایي او په اصطلاح کې هغه منظومه او مشوره وینا ده چې د اسلام د ستر پیغمبر حضرت محمد ﷺ ستاینه او صفت پکې شوی وي.

• له تاسو څخه څوک لاندې پوښتنو ته ځوابونه ویلای شي:

- د نعت ویلو اصلي موخه او هدف څه وي؟

- الله ﷻ پیغمبران د څه لپاره رالېږلي دي؟

- موږ او تاسې د دې ټولګي په دویم لوست کې د ((گوهر کاکاخېل)) لیکلی

نعت لولو:

په دنیا د جهالت پردې خورې وې
په هر لورې د گناه تورې تیارې وې
ضالیت او گمراهی کې انسان غرق و
په حلال او په حرام کې نه څه فرق و
د چا و معبود آتش، د چا شجر و
د چا ستوری د چا سیند د چا حجر و
لوی آفت کې مبتلا ټوله دنیا وه
قام په قام او کور په کور یوه بلا وه
خدای ﷻ راولېږه رحمت و خپل جهان ته
د رڼا لاره یې وښوده انسان ته
د باطل او د حق فرق یې ور عیان کړ
ټول عالم یې له باطل نه روگردان کړ
السلام والصلوة وايي ((گوهر))
ته شفیع د ده په ورځ شه د محشر

((خیر الحق گوهر کاکاخېل)) د پښتو ژبې معاصر
شاعر او د پښتونخوا اوسېدونکی دی. د نعتونو
ډېرې غوره بېلگې لري.

د متن لنډيز:

هغه مهال چې پر ټوله نړۍ د جهالت او ناپوهۍ تپه تیاره خپره وه. بشریت په بې لاریو او خپل سربو سر و، د حق او باطل ترمنځ یې توپیر نشو کولای. د خدای ﷻ نمانځنې ځای اور نمانځنې، بت نمانځنې او ډول ډول خرافاتو نیولې و. انسانیت له لویې تباهی سره مخامخ و، لوی خدای ﷻ پر بشریت رحم وکړ. د هغوی د لارښوونې او رښتینې لارې ته د رابللو لپاره یې حضرت محمد ﷺ د خپل استازي په توګه وګوماره. قرآن یې پرې نازل کړ. د ټول بشریت لپاره یې د دنيوي او اخروي نېکمرغۍ زیری له ځان سره راوړ او بشریت یې له ګمراهۍ او تباهی څخه وژغوره.

فعالیتونه

- ۱- د ښوونکي له لوستلو او لازمو څرګندونو وروسته دې زده کوونکي متن په چوپټیا سره ولولي. بیا دې ښوونکي له څو تنو زده کوونکو څخه وغواړي چې متن د ټولګي په مخ کې په لوړ غږ ولولي. نور زده کوونکي دې غوږ ونیسي.
- ۲- زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي: یوه ډله دې د متن ((درې)) کلمې او بله دې د ((پښتو)) کلمې په خپلو کتابچو کې جلا جلا لېست کړي. بیا دې له هرې ډلې څخه یو تن د نورو په استازیتوب د خپلې ډلې لېست کړي او کلمې د ټولګي په مخ کې ولولي.
- ۳- ښوونکي دې له زده کوونکو وپوښتي چې:
 - حضرت محمد ﷺ په څه ډول حالاتو کې په پیغمبرۍ مبعوث شو؟
 - حضرت محمد ﷺ وګړي په څه ډول د اسلام سپیڅلي دین ته رابلل؟
- ۴- زده کوونکي دې متن په غور ولولي او په هغه کې دې ((متضادې کلمې)) په نښه کړي او بیا دې یې په جملو کې وکاروي.

۵- ښوونکي دې په وار سره له زده کوونکو وغواړي چې د ټولگيو الو په مخکې د نعت مفهوم په خپله ژبه وويي.

۶- زده کوونکي دې لاندېنيو پوښتنو ته سم ځواب په پنسل په ☒ نښه کړي.

د اسلام ستر پيغمبر په داسې وخت کې په پيغمبرۍ مبعوث شو چې:

الف: په ټوله نړۍ کې امن و.

ب: په ټوله نړۍ کې د جهالت او ناپوهۍ تياره خپره وه.

ج: بت نمانځنه او اور نمانځنه نه وه.

۷- زده کوونکي دې د لاندې کلمو ((جمع کلمې)) په خپلو کتابچو کې وليکي او

بيا دې هغه په جملو کې وکاروي:

کور لار قام انسان ستوری

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې بلې ورځې ته د کورنۍ دندې په توگه څو داسې جملې راوړي چې پنځه واړه (۵) گانې پکې کارول شوې وي.

هر څوک چې له نورو څخه زياته پوهه لري، ارزښت يې هم له
نورو څخه زيات دی.

(حديث شريف)

دریم لوست

د ملي يووالي ارزښت او اړتيا

افغانستان د ټولو افغانانو گډ کور دی. گډ کلتور او فرهنگ لري او ټولو له خپل هېواد او ټاټوبي څخه په گډه دفاع کړې او کوي يې. له گډو وياړلو کارنامو څخه برخمن او خپل ملي يووالی يې په هر حالت کې ساتلی دی. دلته د ملي يووالي په ارزښت خبرې کوو. د مخه تر دې چې د ملي يووالي ارزښت دروېږنو، دې لاندې پوښتنې ته ځواب ووايي:

- که د يوې سيمې يا هېواد وگړي په خپلو کې ملي تړون او يووالی و نه لري له کومو ستونزو سره به مخامخ شي؟

هغه وگړي چې په يوې ټاکلې جغرافيوې سيمه کې اوسي، گډ تاريخ، شريک فرهنگ، عنعنات او ملي وياړونه لري، ملت بلل کېږي. هر ملت له بېلا بېلو مېشتو قومونو او ولسونو جوړ دی چې گډ برخليک لري او په يوه نامه يادېږي. افغانستان د يوه واحد ملت په توگه د ټولو افغانانو گډ کور دی. ټول په دې ستر کور کې زېږېدلي او رالوی شوي دي، نو بايد له يو بل سره مينه، په خپلو کې ژور تړون او ملي يووالي ولري او تر يوه بيرغ لاندې ژوند وکړي.

زموږ د هېواد ټولو اوسېدونکو د تاريخ په اوږدو کې گډ ژوند لرلی، د خپلې خاورې او هېواد له ملي نواميسو او ځمکنۍ بشپړتيا څخه يې په گډه ساتنه او دفاع کړې ده. افغانستان پر هر افغان حق لري چې د ودانۍ، سوکالۍ، سراسري سولې، امن او ملي وحدت د ساتلو په لاره کې هر ډول سربښندنې ته چمتو وي. د ملي يووالي د ټينگښت او تامين لپاره اړينه ده چې هر ډول توپيرونه له منځه يوسو او يو بل ته د ورورولي غېږه پرانيزو او په ټولو ملي چارو کې د يوه واحد ملت په توگه دريځ ولرو.

که د نړۍ لوی او پرمختللي هېوادونه وگورو، نو وینو ټول هغه توپیرونه چې د دوی ملي یووالي ته زیان رسوي، له منځه یې وړي او پرځای یې په پوره یووالي، د پوهې او ټکنالوژۍ خواته مخه کړې ده. بشري او انساني کرامت ته یې په درناوي د ملي یووالي روحیه رامنځ ته کړې او د ((زه)) یا ((زه یم)) پرځای یې د ((موږ)) یا ((موږ یو)) مفکوره او روحیه روزلې او پاللې ده.

په یوې ټولنې یا هېواد کې د ملي یووالي په له منځه تللو سره هغه هېواد او ټولنه له سترې گډوډۍ سره مخامخ کېږي چې د حق او رښتینولۍ خوا یې کمزورې، زور زیاتي او نابرابري پکې له یوې ورځې بلې ته زیاتېږي. د خوابدیو، خپل منځي شخړو او دښمنیو لمنه پراخېږي او په دې ترتیب بهرني دښمن ته د هر ډول لاس وهنې لارې چارې برابرېږي.

موږ باید د خپل ملي یووالي په ارزښت او اهمیت پوه شو او په دې وپوهېږو چې زموږ د هېواد د ودانۍ، نېکمرغۍ او سوکالۍ راز په همدې کې نغښتی دی، نو د ټینګښت او ساتنې لپاره یې باید هر اړخیزې هلې ځلې وکړو. د ځاني گټو او غوښتنو پر ځای ملي گټې مقدمې او محترمې وګڼو. هغه عوامل باید له منځه یو سو چې زموږ د ملي یووالي بنسټونه کمزوري کوي او له منځه یې وړي.

د متن لنډيز:

ملي یووالی د هر هېواد د پرمختګ او سوکالۍ لپاره ډېر ضروري دی، نو د ساتلو او ټینګښت لپاره یې باید هر اړخیزې هلې ځلې وشي. که په هېواد کې د ملي یووالي مزي سست او یا وشلېږي، نو هغه له سترو گډوډیو او بدمرغيو سره مخامخ او بهرني دښمن ته د هر ډول لاس وهنې لارې چارې برابرېږي.

۱- د ښوونکي تر متن لوستنې او لازمو څرگندونو وروسته دې زده کوونکي متن په چوپتیا سره ولولي. بیا دې څو تنه زده کوونکي د ټولگي په مخکې د متن هغه برخه ولولي چې د دوی ډېره خوښېږي.

- څو زده کوونکي دې د گډو دودونو په هکله ټولگيوالو ته خبرې وکړي.

۲- زده کوونکي دې د دې لاندېنيو کلمو مترادفې کلمې په خپلو کتابچو کې وليکي:

گډ ستر یووالی ودانۍ

۳- یو زده کوونکی دې دا لاندېنۍ پوښتنې پر تختې وليکي، نور دې دهغو ځوابونه په خپلو کتابچو کې وليکي:

- ملي یووالی څه گټې لري؟

- بې اتفاقي څه زیانونه لري؟

- د ملي یووالي د ټینګښت لپاره څه شي ته ډېره اړتیا ده؟

- تاسو به له دې وروسته د ملي یووالي د ټینګولو لپاره څه کارونه سرته ورسوئ؟

- د گرامر له مخې د سمې جملې له شمېرې څخه په پنسل کرښه چاپېره کړئ:

الف: افغانستان د ټولو افغانانو گډ کور دی.

ب: افغانستان د ټول افغانانو گډ کور دی.

ج: افغان د ټولو افغانانو گډ کور و.

که تاسې د خپلې کوڅې، کلي او یا سیمې مشران او یا لوړ پوړي دولتي چارواکي شئ د ملي یووالي لپاره به څه وکړئ؟ په دې اړه یوڅو کرښې وليکئ.

خلورم لوست

ولسي نرخونه

- ستاسې په کور، کلي او ولس کې چې د خلکو ترمنځ کومه ستونزه يا شخړه پېښه شي څنگه يې حل کوي؟

- په ولس، کور او کلي کې ځينې داسې وگړي پېژنئ چې خلکو ته د ورپېښو ستونزو په هکله پرېکړې او فيصلې کوي؟

زموږ په کليوالو سيمو او ولس کې يو لړ داسې قوانين او اصول شته چې وگړي خپلې ستونزې او شخړې پرې حل کوي. دا قوانين په کليو او ولسونو کې د ټولنيز نظم د سمون لپاره له ډېرې لرغونې زمانې څخه دود دي. موږ دلته پر هغو باندې د پوهېدو په هيله تاسې ته دغه ولسي قوانين يا نرخونه په لنډ ډول درېژنو.

افغان ولس بډای کلتور لري چې له ډېرو غوره دودونو او عنعنو څخه برخمن دی . دغه دودونه له پېړیو پېړیو را هېسې د خلکو د ټولنیز ژوند له بهیر سره مله راغلي دي. که د وخت او حالا توپه اوبستون سره پکې لږ و ډېر بدلون هم رامنځ ته شوی، بیا یې هم خپلې لرغونې ځانگړنې تر ډېره ساتلې دي . دوی د تاریخ په اوږدو کې د خپل قبیلوي او ټولنیز ژوند د سمبالښت او ادارې لپاره یو لړ ټاکلي قوانین لرلي دي چې د پښتنو په کلتور او عرف کې هغو ته ((ولسي نرخونه)) وايي.

ولسي نرخونه په واقعیت کې یو لړ ولسي قوانین دي چې معمولاً زموږ کلیوال خلک د خپل ټولنیز ولسي ژوند په اړوند زیاتره حقوقي، جزایي او نور مسایل د هغو پر بنسټ حل و فصل کوي. دغه ولسي قوانین که څه هم په بېلا بېلو ټبرونو کې لږ و ډېر خپل منځي توپیرونه هم لري، خو په کُل کې بیا ټول ډېرې گډې ځانگړنې لري چې هغه زموږ له لرغوني بډای کلتور څخه سرچینه اخلي او د گډ کلتور استازیتوب کوي.

سره له دې چې له نرخونو سره د ولس هر وگړی لږ و ډېره آشنایي لري، خو په ټبر کې پر هغو د پوره پوهېدو او په ټولنه کې د پلي کولو لپاره یې ځانگړي کسان معلوم وي چې هغوی ته په ولس کې خلک ((مرکچیان)) یا ((نرخیان)) وايي.

کله چې په کلیوالي او ولسي ژوند کې چا ته کومه ستونزه او لاندې ورپېښه شي، نو د حل لپاره یې دغو معلومو نرخیانو یا مرکچیانو ته مراجعه کوي او هغوی د یوې جرگې په بڼه رابولي. کله چې هغوی سره جرگه شي، نو پر اړونده موضوع له هر اړخیز بحث او غور وروسته له دغو ټاکلو نرخونو یا ولسي قوانینو څخه په کار اخیستنې یوه پرېکړه او حکم کوي. مقابل لوری اړوي چې هغې پرېکړې ته غاړه کېږدي. له پرېکړې څخه د سرغړونې په صورت کې د نغدي یا نورې جریمې په ورکړه اړکښل کېږي چې نوموړې جریمې ته (مچلغه) وايي.

له دغو نرخونو څخه د زور زیاتې د پېښو د مخنیوي او له زیانمن شوي لوري سره د ملا تې او مرستې په برخه کې ډېر کار اخیستل کېږي. زموږ په هېواد کې د احمدزیو، وزیرو، مومندو او نورو نرخونه خورا مشهور دي.

خرنگه چې ولسي نرخونه د کليوال ولسي او ټولنيز ژوند د سمبالښت او سمون لپاره اغيزناک نقش تر سره کولی شي، نو پر هغو د پوهېدنې او د يوې غوره عنعنې په توگه د ځينو ولسي نرخونو د ساتنې او پالنې لپاره بايد لازمي هڅې وشي.

د متن لنډيز:

پښتانه په کور، کلي او ولس کې د شخړو د هوارۍ لپاره يو لړ ټاکلي قوانين لري چې ((ولسي نرخونه)) يې بولي. دغه نرخونه که څه هم په قبيلوي کچه لږ و ډېر توپير هم سره لري، خو بيا هم په عامه توگه ډېرې گلې ځانگړنې لري چې دا زموږ د گډ کلتور او ملي عنعنو استازيتوب کوي. ولسي نرخونه چې د ولسي شخړو او لانجو په حل و فصل کې ډېر مهم او بنسټيز رول لري، په ولس کې د معلومو کسانو له خوا معمولاً د جرگو په ترڅ کې په عمل کې پلي کېږي، دغو کسانو ته ((نرخيان)) وايي.

فعاليتونه

- ۱- زده کوونکي دې متن په چوپتيا سره ولولي. وروسته دې د متن يوه يوه برخه يو يو زده کوونکي په خپله خوښه د نورو په استازيتوب د ټولگي په مخکې په لوړ غږ ولولي.
- ۲- زده کوونکي دې په متن کې هغه کلمې په نښه کړي چې په ((ب)) توري پيل شوي وي او هغه دې په مناسبو جملو کې وکاروي.
- ۳- زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي: يوه ډله دې په متن کې ((صفتونه))، بله ((نومونه)) او بله دې ((ضميرونه)) پيدا کړي او د هرې ډلې يو تن دې د نورو په استازيتوب هغه پرتختې وليکي.
- ۴- ځينې زده کوونکي دې د ټولگي مخې ته راوبلل شي چې د ولسي نرخونو پر ارزښت او اهميت خبرې وکړي.

- له ځينو زده کوونکو څخه دې وغوښتل شي چې د جرگې د عنعنې په اړه خپل نظرونه څرگند کړي.

۵- د دې لاندېنيو پوښتنو په لړ کې دې د درس د موضوع په اړه د زده کوونکو د پوهېدنې د کچې ارزونه وشي:

- ولسي نرخونه څه ته وايي؟

- څوک په ولس کې د پرېکړو واک او صلاحیت لري؟

- هغه څوک چې د نرخونو په وسیله په کور، کلي او ولس کې ستونزې او شخړې هواروي، خلک یې په کوم نامه پېژني؟

۶- د سمو ځوابونو له شمېرې څخه په پنسل کرښه چاپېره کړئ:

الف: په ولس کې ستونزې او شخړې هر څوک هوارولای شي.

ب: په ولس کې ستونزې او شخړې یوازې ((نرخیان)) او ((مرکچیان)) حلوي.

ج: هېڅوک یې نشي هوارولای.

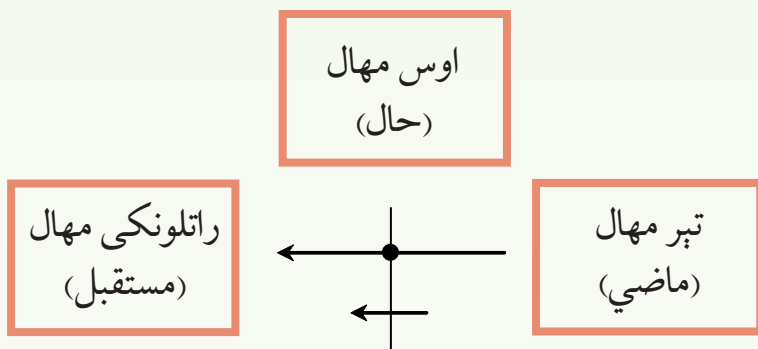
کورنۍ دنده

که چېرې د زده کوونکو په سیمه کې کومه شخړه د جرگې په واسطه حل شوي وي د هغې په اړه دې معلومات تر لاسه کړي او د بلې ورځې په درسي ساعت کې دې خپلو ټولگيوالو ته پرې خبرې وکړي.

فعل: د جملې مهمه برخه

ژبه انسان ته د الهي يوه پيرزوينه ده چې په ټولنه کې د وگړو ترمنځ د پوهونې او راپوهونې لپاره ډېره مهمه وسيله گڼل کېږي.

له ژبې پرته زده کړه په اغېزناکه توگه تر سره کېدای نشي.

ژبه له بېلابېلو غبرونو څخه جوړه ده چې له همدغو غبرونو څخه د کلمې بېلابېل ډولونه (لکه: نومونه، صفتونه، ضميرونه، ادات، فعلونه او نور) جوړېږي. تاسې د هغو زياتره ډولونه په تېرو ټولگيو کې لوستي دي. د کلمو له دغو بېلابېلو ډولونو څخه جمله جوړېږي.

فعل د جملې ډېره مهمه برخه ده چې له هغې پرته جمله نه جوړېږي، دلته يې درېټونو:

فعل هغې کلمې ته وايي چې په يوې زمانې يا ټاکلي وخت کې د يوه کار يا يوې پېښې په کېدو يا د يوه حالت په راڅرګندېدو دلا لت کوي.

يا فعل د وينا هغه مهمه برخه ده چې له هغې پرته جمله نيمګړې بلل کېږي.

د فعل ډولونه:

په پښتو کې فعلونه ډېر ډولونه لري او له څو پلوه په بېلا بېلو ډولونو وېشل کېږي چې دلته

يې ځينې ډولونه درېژنو:

د معنا له مخې د فعل ډولونه:

فعل د معنا له مخې په دوو سترو ډولونو وېشل کېږي :

لازمي فعل او متعدي فعل

۱- لازمي فعل:

هغه دی چې يوازې په فاعل پای ته رسيږي او مفعول نه لري.

لازمي فعل په تېره او نا تېره زمانه کې د جملې د فاعل لپاره ګردانېږي يا فعل له فاعل

سره سمون او مطابقت لري، لکه:

پلوشه لاره.

زيرک راغی.

زه ځم.

موږ ځو.

۲- متعدي فعل:

هغه دی چې په جملې کې پر فاعل سربېره مفعول هم لري.

يا فعل په تېرې زمانې کې د مفعول لپاره اوږون مومي (ګردانېږي).

دغه اوږون يې د شخص، عدد او جنس له پلوه ترسره کېږي، لکه په دې بېلګو کې:

بريالي خط وليکه.

احمد زه وليدم.

احمد مور وليدو.

د زمانې له پلوه د فعل ډولونه:

فعل د زمانې له پلوه په درې ډوله دی:

يا په بله وينا: د فعل پېښيدل او د يوه کار يا يوه حالت واقع کېدل په درېو زمانو پورې اړه لري:

تېر مهال چې (ماضي) هم ورته وايي، اوس مهال چې (حال) يې بولي او راتلونکی مهال چې (مستقبل) يې نوموي.
دلته دا هر ډول په لنډه توگه درېژنو:

۱- تېر مهال (ماضي) فعل:

هغه دی چې د يوه کار ترسره کېدو يا د يوې پېښې له پېښېدو څخه په تېر مهال يا زمانه کې بيان کوي، دا لاندې ډولونه لري:

- مطلقه ماضي: ما خط وليکه.
- ما ډوډۍ وخوړه.
- استمراري ماضي: ما خټکی خوړ.
- تا خط ليکه.
- نژدې ماضي: زه ورغلی يم.
- دا راغلې ده.
- ما ليک ليکلی دی.
- لېرې ماضي: ما ليدلې وه.
- تا ليک ليکلی و.
- دی ورغلی و.

– احتمالي ماضي: مابه ليکلي وي.

تا به خوړلي وي.

بنايي ما به ليکلي وي.

گوندي ده به ليدلي وي.

۲_ د حال فعل:

هغه فعل دی چې په اوسنۍ زمانې کې د يوه کار يا يوه حالت په ترسره کېدو دلالت کوي.

دا فعل د فعل په ريښې پورې د فاعل د روستاږو (م، ې، و، ئ، ي) په نښلولو سره جوړېږي، لکه:

زه لیکم.

زه ځم.

ته لیکې.

ته ځې.

ته راځې.

موږ ځو.

موږ راځو.

تاسې لیکئ.

تاسو ځئ.

تاسو راځئ.

دی لیکي.

دی ځي.

دی راځي.

دوی لیکي.

دوی ځي.

دوی راځي.

د حال فعلونه دا لاندې ډولونه لري:

مطلق حال:

هغه فعل دی چې په اوسنی زمانه کې د یوه کار سرته رسېدل په عادي او مطلق ډول بیانوي او د کار دوام ونه لري، لکه:

ډوډۍ مې وخوړه.

خط مې ولیکه.

استمراري حال فعل:

د یوه کار سرته رسېدل په اوس مهال کې د دوام په حال کې بیانوي، لکه:

باران وریږي.

لیک لیکم (یعنې د لیکلو په حال کې یم.)

الترامي (احتمالي) حال:

په اوسنی زمانه کې د یوه کار پېښېدل د تمنا، شرط او شک په ډول بیانېږي، لکه: ښایي لار شم، کاشکې راشي.

امر فعل:

هغه دی چې د یوه کار د سرته رسولو غوښتنه کوي، لکه: لار شه!، لارشی، راشه!، راشی، کښېنه. کښېنئ.

وخوره.

وخورئ او نور.

نهې فعل:

د يوه کار د نه کولو هيله او غوښتنه کوي، لکه: مه ځه، مه ځئ، مه راځه، مه راځئ.

۳_ مستقبل فعل:

هغه فعل دی چې په راتلونکې زمانې کې د يوه کار د سرته رسولو يا د يوه حالت په بيانولو دلالت کوي.

په بله وينا: په راتلونکې زمانې کې د يوه کار کېدل څرگندوي.

مستقبل فعل له اوس مهال (حال) فعل څخه د (به) ادات په زيا تولو جوړېږي، لکه:

زه به وليکم.

ته به وليکې.

زه به وڅښم.

ته به وڅښې.

دوی به وخوري.

تاسې به وخورئ.

مستقبل فعل دوه بڼې لري:

بشپړ، لکه:

و به ليکم، و به ليکې.

مجهوله بڼه، لکه: و به ليکل شي، و به کښل شي.

نابشپړ، لکه:

ليکم به، ليکو به.

مجهوله بڼه، لکه: خوړل کېږم به، غورځېږم به.

د متن لنډيز:

فعل هغه کلمه ده چې په يوه زمانه يا ټاکلي وخت کې د يوه کار يا يوې پېښې په کېدو دلالت کوي. له فعل پرته جمله نه جوړېږي او نيمگړې گڼل کېږي. فعل ډېر ډولونه لري. د معنا له مخې يې مهم ډولونه لازمي او متعدي دي. د زمانې له مخې په تېر مهال يا ماضي فعل، اوسمهال يا حال فعل او مستقبل يا راتلونکي فعل باندې وېشل کېږي چې دا هر يو ځانته نور بېل بېل ډولونه هم لري.

فعاليتونه

- ۱- زده کوونکي دې متن په چوپټيا سره ولولي، بيا دې څو تنه د نورو په استازيتوب د ټولگي په وړاندې متن په لوړ غږ ولولي. نور زده کوونکي دې په ځير سره غوږ ونيسي.
- ۲- زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې څو فعلونه په نښه کړي. بيا دې د يوې ډلې استازی په نښه کړي فعلونه پر تختې وليکي، د بلې ډلې استازی دې هغه د اشخاصو له مخې په جملو کې وکاروي.
- په لاندې جملو کې د زمانې په لحاظ کوم فعلونه راغلي دي، په مقابل کې يې نوم په پنسل وليکئ.

- زه پرون ښار ته تللی وم.
- زلمی ليک ليکي.
- زلمی به ډوډی وځوري.
- ما ډوډی خوړلې ده.
- ته به ښوونځي ته لاړ شې.
- لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايئ:

۳- که چېرې په وينا کې فعل ونه کارول شي، څه ستونزه به پېښه شي؟

- د فعل له لوست څخه مو څه گټه تر لاسه کړه؟

- لازمي او متعدي فعلونه څه توپیر لري؟

۴- د دې لوست کومه برخه مو خوښه شوه؟ خبرې پرې وکړئ.

۵- په لاندې جملو کې لا زمي او متعدي فعلونه په پنسل په نښه کړئ:

- محمود احمد ته وویل:

زه کور ته نه شم تللی، پلار ته مې ووايه چې مور ته مې درمل راوړي.

- زه چې کور ته تلم په لاره کې يوې ماشومې په چېغو چېغو ژړل. ما پوښتنه ترې وکړه

چې ولې؟ هغې راته وویل: پر لاره وغورځيدم.

۶- دا لاندې جملې د فعلونو په مخکې او وروسته کولو سره سمې کړئ او سمه بڼه

يې په خپلو کتابچو کې وليکئ:

- زه تللی وم ښوونځي ته.

- ما ليکلی و ليک په ښوونځي کې.

- ما خوړلی وه په کور کې ډوډۍ.

۷- دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايئ:

- فعل د زمانې په لحاظ په څو ډوله دی؟ نومونه يې واخلي.

- که چېرې په يوې جمله کې زمانه بدلون ومومي، په فعل کې څه بدلون راځي؟

- له متن څخه پنځه فعلونه وټاکئ او د هغو لپاره نوې جملې جوړې کړئ.

کورنۍ دنده

څو داسې جملې دې وليکي چې د اشخاصو او زمانې له مخې پکې فعل کارول شوی وي. په راتلونکي درسي ساعت کې دې د ټولگيوالو په وړاندې ووايي.

کار او زیار

دا نړۍ په کار ودانه ده او د انسان د کار، زیار او عمل یو پراخ ډگر دی. هغه
څوک پکې په نېکمرغۍ او بریالیتوب ژوند کولای شي چې د کار د پیاوړی ځواک
لري او په اغېزناکه توګه ترې ګټه اخلي.
که د یوې ټولنې وګړي کار ونه کړي او زیار ونه باسي، په خپله او ټولنه به له کومو
ستونزو سره مخامخ شي؟

د انساني ژوند ارزښت په کار او زیار کې نغښتی دی . په دې خاورینه نړۍ کې چې وگړي د ژوندانه د وسیلو د تر لاسه کولو او بریالیتوب لپاره هلې ځلې کوي، هغه څوک ښه پرمختیا کولای او درنښت موندلای شي چې دکار اوزیار په ځواک خپل شته والی وساتي او په دې وسیله ځان دزمانې له زیانونو څخه وژغوري . که څوک دخپل کار د سرته رسولو لپاره مټې راونه نغاړي، کار او هڅه ونه کړي، ډېر ژر به یې بدن بې ځواکه او کمزوری شي .

کار دبدن توان او ځواک زیاتوي، روح پاک او پیاوړی کوي .

په ژوندانه کې هغه څوک بریالی دی چې ځواکمن بدن ولري . بې کاري تر ټولو ستره بلا ده . که یو څوک هر څومره بډای هم وي، باید له کار او زیار څخه لاس وانخلي، ځکه چې کار دژوندانه د هلو ځلو کارنده وسیله ده او بېکاري بدن بې ځواکه کوي . وگورئ که اوسپنیز ماشین هم دڅه مودې لپاره بېکاره پاتې شي، اوسپنې یې زنگ خوري اوکه هغه هرڅومره کلکې هم وي، د وخت په تېرېدو سره ماتېږي . که انسان هم خپل ژوند بېکاره تېروي، د وجود ماشین یې سست او ورو ورو له کاره لوېږي . دغسې وگړي هېڅکله هم له ژوندانه څخه خوند نه شي اخیستلای .

دا مو باید په یاد وي چې یوازې په یوه کار پسې مخه کول او هغه تر لاسه کول کافي نه دی، بلکې هر څوک چې کوم کار تر لاسه کوي، په دې هڅه کې دې وي چې په هغه کې ورځ په ورځ ځواکمن او ښه پرمخ لاړشي او نوې تجربې پکې تر لاسه کړي .

هغه څوک چې د پانگې او پیسو دنشتوالي په پلمه په کار پسې نه گرځي، ډېره لویه غلطی کوي . ځکه چې د هر چا رښتینې پانگه د هغه دبدن جوړښت، یعنې لاسونه، پښې، غوږونه، سترگې، عقلي، فکري او بدني ځواک دی چې د دغې خدای عزوجل ورکړې پانگې په سمې کار اچونې سره انسان هر څه کولای شي .

وایي چې یوه غریب دیوه هوښیار سړي په وړاندې له خپلې غریبۍ او بي وزلۍ څخه شکایت وکړ . هوښیار ورته وویل: غواړې چې سترگې ونه لرې اودلس لکو افغانیو خاوند

اوسې؟

غريب وويل: نه!

هوبنيار سړي ورته وويل: ښه چې داسې ده، نو ته په خپله ډيره لويه پانگه لرې، دې ته نه يې چمتو چې له هغو څخه يوه د لس لکو افغانو په بدل کې وپلورې، نوله غريبې او بېوزلې څخه ولې گيله اوفرياد کوي؟ خپله همدغه پانگه دې په کار واچوه، باور لرو چې له دې بې وزلې او غريبې څخه به ډېر ژر خلاص شي.

کله چې له کاره ستړي شي، دمه وکړي، خو بيکاره مه گرځي. له کار نه مخ مه اړوي، په زړه کې به مو خامخا د کار او ژوند مينه راپورته شي.

کوم هوبنيار سړي څه ښه ويلي دي: ((سهار دوخته چې چرگان نارې وهي، خلکو ته وايي چې: له خوبه پاڅېږئ، د کار پر لور وخوځېږئ.))

خو کوم کارونه چې کوو، بايد يوازې خپله گټه په پام کې ونه نيسو، بلکې بايد داسې کار وکړو چې هم موږ او هم نورو خلکو ته گټه ولري.

د متن لنډيز:

کار او زيار ستر ټولنيز ارزښت او اهميت لري. که کار او زيار نه وای، د نړۍ دا دومره ودانۍ او پر مختگونه به هېڅکله نه وای تر سره شوي. هغو ټولنو او هېوادونو چې اغېزناک کار و نه کړي، پر مخ تللي دي او هغوی چې کار نه دی کړی، وروسته پاتې شوي دي. ويلای شو چې نېکمرغي او برياليتوب په کار او زيار کې دي.

فعاليتونه

۱- له خو زده کوونکو څخه دې وغوښتل شي چې د خپلې خوښې يو پاراگراف د ټولگيوالو په وړاندې ولولي.

۲- زده کوونکي دې له متن څخه څو فعلونه په خپلو کتابچو کې وليکي او هغه دې په

بېلا بېلو زمانو کې په جملو کې وکاروي.

۳_ داسې سيالي دې رامنځته شي چې یو زده کوونکی یو فعل پرتخته وليکي او له بل څخه دې وغوښتل شي چې هغه په یوه مناسبه جمله کې وکاروي.

۴_ د لاندې جملو تش ځایونه دې په پنسل په مناسبو کلمو سره بشپړ کړي :

◆ زه هره ښوونځي ته ځم.

◆ زما ورور په لسم کې دی.

۵_ لاندې جملې له مخامخ لیکل شوو کلمو او عبارتونو څخه په پنسل بشپړې کړئ:

◆ زموږ هېواد ډېرې کې يم

◆ زه په نهم ټولگي کوي

◆ کار او زیار انسان نیکمرغه تاریخي ودانۍ لري

۶_ په دغه لوست کې مو د کار د اهمیت او ارزښت په هکله څه ولوستل؟ لاندې خبرې

پرې وکړئ:

◆ ستاسې کوم کار او کسب خوښیږي او ولې؟

◆ د کار او کسب خاوندان ولې په ټولنه کې د درناوي وړ وي؟

۷_ د مفهوم له مخې د سم ځواب له شمېرې څخه په پنسل کرښه چاپېره کړئ :

الف: څوک چې ډېر کار کوي، اقتصاد یې کمزوری وي.

ب: څوک چې کار نه کوي، د ټولنې پر اوږو بار نه وي.

ج: څوک چې کار کوي، ژوند یې ښه او سوکاله وي.

کورنۍ دننه

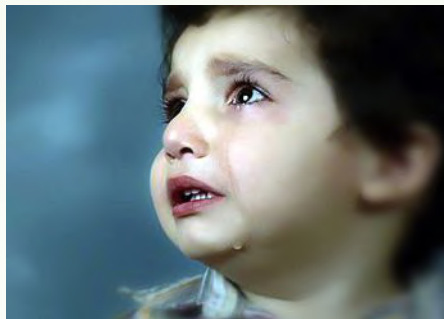
زده کوونکي دې د مشهورو کارونو او کسبونو یو لېست په خپلو کتابچو کې وليکي او د بلې ورځې په درسي ساعت کې دې ټولگیوالو ته ووايي.

د اوبنکو ارزاني

قيام الدين خادم د ملا حسام الدين زوى، په ۱۳۲۵ هـ. ق. كال د ننگرهار ولايت په كامه كې زېږېدلى و. پياوړى عالم، كره كتونكى، ليكوال او شاعر و. تر پنځوسو زيات ځانگړي چاپ او ناچاپ آثار لري او په سلگونو مقالې يې د هېواد په مطبوعاتو كې خپرې شوې دي. د ۱۳۵۸ هـ. ش. د سنبلې پر شپږمه نېټه مړ دى.

- اوبنكې له سترگو ولې او په كوم حالت كې بهېږي؟

اوبنكې د انسان عاطفي حالت څرگندوي. په عمومي ډول د يو سخت درد او ژور خپگان په نتيجه كې تر سترگو رابهېږي چې د مقابل لوري له خوايې بايد په همدردۍ او خواخوږۍ سره ځواب وويل شي. په دې لوست كې د اوبنكو د ارزښت او اهميت په اړه د قيام الدين خادم ليكلې ادبي نثر لولئ.

که غله او ارتزاقیات قیمته شي، نو د فصل په راوتلو رفع کېږي. که کالي او لباس قیمته شي، نو بیا هم څه نا څه گوزاره کېږي.

خلک وايي: ((برنډ له لارې اوږي، وږی نه اوږي.))

که فېشنی شیان قیمته شي، نو قیمته دې شي کنه ((تجمل بېل شی دی او زنده گي بېل شی دی)) که اسعار قیمته شي، نو د یو دولت په تصمیم یې علاج ممکن دی چې غیر ضروري او دویمه او دریمه درجه شپونه له استعماله وغورځوي.

که دا ټول شپونه په یوه سويه ارزانه شي، د یو مملکت لپاره د رفاه او اسایش وسایل لاس ته راځي، اما اجتماعي سعادت او خوشبختي دغه وخت هم نه حاصلېږي. د ژوند سعادت او خوښي د مادياتو په زیا توالي او ډېروالي دومره اړه نه لري، لکه د ضمیر په آزادۍ او د روح په خوشحالی پورې. په ژوند کې خطرناک او مدهش حال دادی چې اوبنکې ارزانه شي، وېره، دهشت او درد موجود وي او دوا نه وي.

په طب کې د هر درد، خوږ، پرهار او ټپ علاج شته، مگر نه د زړه د درد او زخم. د زړه د درد علاج په خپله د زړه درد دی او بس. د اوبنکو د ارزانی علاج د پیسو د ارزانی غوندې نه دی چې د اقتصاد کوم ماهر یې علاج وکولای شي او نه د کر نې متخصصان په دې کار پوهیږي.

بې دردي په یو قوم او جامعه کې داسې یو مرض دی چې په علاج یې فقط پیغمبران عليه السلام پوه شوي دي.

ای خدایه! موږ نه هغه زړونه واخله چې د مظلوم او بې وزلي له سترگو څخه په عبث توپیدونکو مرغلو نه خوړیږي او هغه لاس، پښې او ژبه مه راکوه چې بې لاسو او بې پښو ته صدمه رسوي او خلک ژړوي.

((خیالي دنیا))

د متن لنډيز:

په لوست کې په دې خبرې شوي چې اوبښکې ځانگړې معنوي ارزښت او اهميت لري، هسې نه چې هغه بې قدره او بې ارزښته وگڼل شي او پاملرنه ورته ونشي. ټولنه بايد دومره بې رحمه او بې عاطفې نه وي چې د خلکو اوبښکې چې د درد او خواشيني استازيتوب کوي، بې قدره وگڼي. خلک خواخوږۍ او همدردۍ ته ډېره اړتيا لري. موږ بايد بې درده او بې تفاوته نه يو، بايد يو د بل په درد دردمند شو او د غمجنو او ویرجنو د اوبښکو د وچولو په فکر کې شو.

فعاليتونه

- ۱- د ښوونکي له خوا د متن تر لوستلو او لازمو څرگندونو وروسته دې څو زده کوونکي متن په لوړ مناسب غږ د ټولگيوالو په وړاندې ولولي.
 - خوتنه زده کوونکي دې د خپلې خوښې يو يو پراگراف له متن څخه ولولي.
 - زده کوونکي په دوو ډلو ووېشي يوه ډله دې په متن کې مفردې کلمې او بله ډله دې په متن کې جمع کلمې پيدا کړي، بيا دې له هرې ډلې څخه يو يو استازی ليکل شوې کلمې د خپلې ډلې په استازيتوب د ټولگي په مخ کې ټولگيوالو ته ووايي.
- ۲- په متن کې څو صفتونه پيدا او په مناسبو جملو کې يې وکاروئ.
 - د متن دويم پراگراف په خپلو کتابچو کې وليکئ.
- ۳- ددې پوښتنو ځواب ووايئ:
 - ولې له سترگو څخه اوبښکې بهيږي؟
 - اوبښکې د څه شي استازيتوب کوي؟
 - له بې وزلو او درديدلو سره څه ډول مرسته کولای شو؟
 - زده کوونکي په دوو ډلو ووېشي له هرې ډلې څخه دې يو استازی له مظلومو خلکو سره د مرستې په هکله خپلو ټولگيوالو ته خبرې وکړي.

۴- زده کوونکي دې دوه دوه سره جوړه شي، يو دې د کتاب يو پراگراف وويي، بل دې هغه د املاء په توگه وليکي. بيا دې هغه دواړه نوموړي پراگراف د کتاب له مخې سم کړي. بيا دې بل زده کوونکي هماغه شان يو بل پراگراف د املاء په توگه وويي او د هغه جوړه ملگري دې وليکي او په پای کې دې دواړه هماغه ليکل شوي پراگراف د کتاب له مخې سم کړي.

۵- يو يا دوه زده کوونکي دې په خپله خوښه د یتیم یا بل دردیدلي انسان حالت تمثیل کړي. بل زده کوونکي دې له هغه سره دخواخوږۍ او د مرستې د لارو چارو په برخه کې خبرې وکړي. يا دې د خواخوږۍ نقش ترسره کړي.

۶- زده کوونکي دې يو يو پورته شي او د درس په مفهوم دې خبرې وکړي .
- خو زده کوونکي دې د ټولگيوالو په مخکې د هغې مرستې په هکله خبرې وکړي چې کله يې له چا سره کړې وي.

۷- لاندې جملې په خپله خوښه په پنسل بشپړې کړئ :

- ما پرون د يوه یتیم ماشوم پاکې

- له بهوزلو او خوریدلو وگړو سره پکار ده .

۸- زده کوونکي په دوو ډلو ووېشي، د "الف" ډله دې لاندې جملې ته انکشاف ورکړي: موږ بايد د يو دردېدلي انسان اوبنکې وچې کړو.....
د ب ډله دې لاندې جملې ته انکشاف ورکړي:
شتمنو ته لازمه ده چې له بې وزلو سره مادي او معنوي مرستې وکړي.....

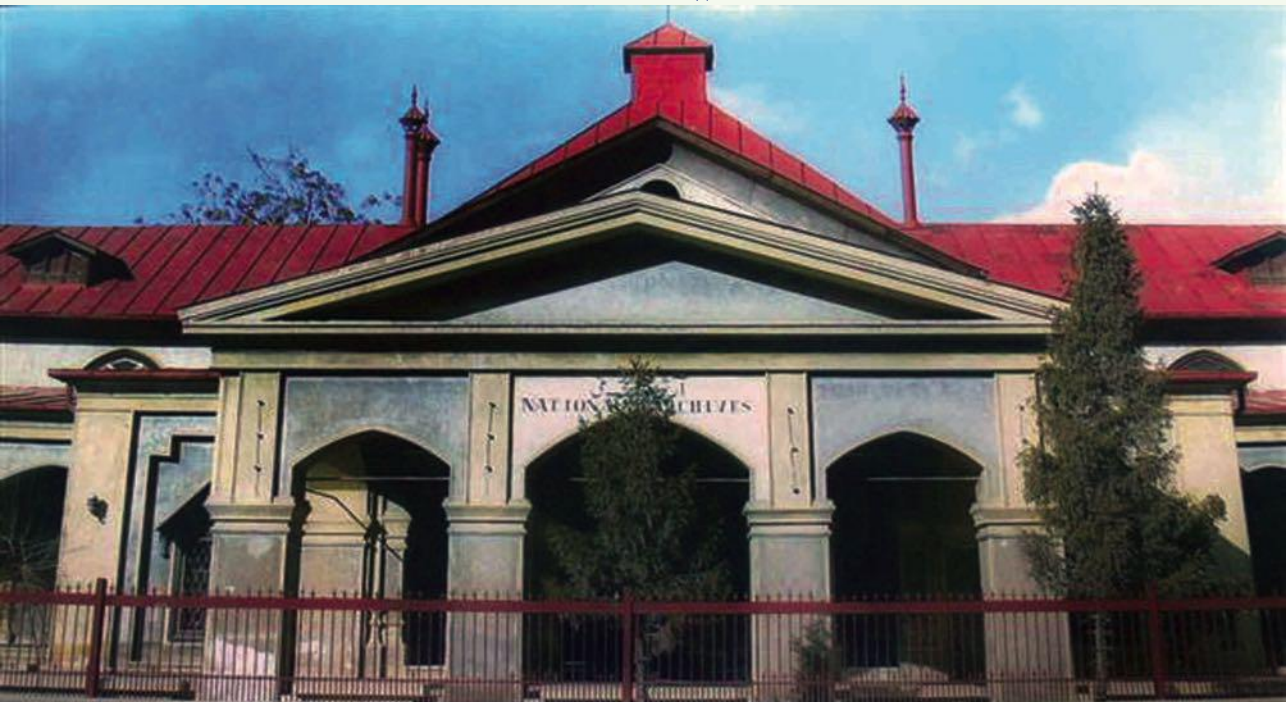

زده کوونکي دې له دردمنو او خوریدلو وگړو سره د مرستې او خواخوږۍ په اړه يوه کیسه ډوله لیکنه وکړي. بله ورځ دې هغه په درسي ساعت کې د ټولگيوالو په مخکې ولولي.

اتم لوست

ملي آرشیف

- تاسې د دې پورته ودانۍ په هکله څه معلومات لرئ؟

- لرغوني لیکلي او چاپي آثار ولې، چېرې او د څه لپاره ساتل کېږي؟

د لرغونو په لاس کښلو او چاپي کتابونو، د واکمنانو د فرمانونو، لیکونو او

تاریخي سندونو د ساتنې لپاره باید داسې یو ځانګړې ځای وي چې هغه پکې د یو

ارزښتمن فرهنګي میراث په توګه خوندي وساتل شي. دغه د خوندي ساتنې ځای

ته آرشیف وایي. موږ هم په خپل هېواد کې دغسې یوه ځانګړې اداره لرو چې ((ملي

آرشیف)) نومېږي، دلته یې درېژنو.

د نړۍ په هر هېواد کې داسې ودانۍ ځانګړې شوې وي چې په هغو کې د واکمنانو فرمانونه، لاس کښلي (خطي) او چاپي کتابونه، تاريخي رسمي او ځانګړي سندونه، ليکونه، د انځورګرۍ پاڼې او نور خوندي ساتل کېږي. دغې ودانۍ يا ادارې ته آرشیف ويل کېږي. زموږ په هېواد کې له څو لسيزو راهيسې دغه ډول يوه ودانۍ شته چې ملي آرشیف يې بولي. د ملي آرشیف اوسنۍ ودانۍ چې د کابل ښار په سالنگ واټ کې واقع ده، د امير عبدالرحمن خان د واکمنۍ د زمانې ده. نوموړي امير هغه د خپل زوی شهزاده حبيب الله خان د کار لپاره جوړه کړې وه. دا ودانۍ چې دوه پوړه ده، لومړۍ پوړ يې تر ځمکې لاندې دوه سالونونه او لس خونې لري، د محمد داؤد خان د جمهوريت په لومړيو (۱۳۵۲ هـ. ش.) کې د ملي آرشیف لپاره ځانګړې شوه او د عامه کتابتون تر ادارې لاندې يې فعاليت پيل کړ، خو ملي آرشیف په رسمي توګه د اطلاعاتو او فرهنگ د وزارت د يوې ځانګړې فرهنگي ادارې په توګه په ۱۳۵۹ هـ. ش. کال پرانيستل شو.

د دغې ادارې د فعاليت له لومړيو وختونو څخه د تاريخي سندونو، ليکونو، د کتابونو د خطي او چاپي نسخو او نورو هنري انځوريزو آثارو پېرودل او راټولول پيل شول. په لومړي ګام کې هغه ليکلي او چاپي تاريخي او هنري اثار چې د کابل په عامه کتابتون او نورو دولتي ادارو کې موجود وو، په ملي آرشیف کې ځای پر ځای شول او بيا د هغې لپاره د هېواد له ګوټ ګوټ څخه اړوند اثار راوړل شول چې دا لړۍ تر ننه هم روانه ده او له يوې ورځې څخه يې بلې ته د اثارو شمېره زياتېږي.

اوس زموږ په ملي آرشیف کې ډېر ارزښتناک اثار خوندي دي. ټول هغه اثار چې اوس زموږ په ملي آرشیف کې خوندي دي، د اسلامي دورې له پيلامې څخه په راوروسته پېړيو پورې اړه لري. تر ټولو لرغونې لاس کښلې (خطي) نسخه چې په ملي آرشیف کې خوندي ده، هغه د قرآن کریم پنځه پارې دي چې د هوسۍ پر پوستکي ليکل شوي او ليک يې د حضرت عثمان رضي الله عنه وخت ته منسوب ګڼل شوی دی. بل لرغونی سند د تيموري دورې د نوميالي واکمن سلطان حسين بايقرا فرمان دی چې په (۹۰۱ هـ. ق.) کال په نستعليق

لیک لیکل شوی، اوس په ملي آرشیف کې خوندي دی. زموږ په ملي آرشیف کې اوس د کتابونو په زرگونو خطي او چاپي نسخې، تاریخي سندونه او انځوریز لاس کښلي کتابونه او پاڼې خوندي دي. په دغو لاس کښلو نسخو کې یوه هم د پښتو ډېر ارزښتناک ادبي کتاب ((پټه خزانه)) نومېږي چې د هغې په تر لاسه کېدو سره پښتو لیکلی ادب د دویمې هجري پېړۍ نیمایي ته رسیږي. دافغانستان ملي آرشیف له ډېرو زیاتو لرغونو او تاریخي چاپي او لاس کښلو سندونو او آثارو سره له ستر ملي او نړیوال ارزښت څخه برخمن دی او د ((سواریکا))^{*} یا د آرشیفونو د نړیوالې مؤسسې د غړیتوب ویاړ یې هم تر لاسه کړی دی. د تاریخي، علمي، ادبي او نورو آثارو د خوندي ساتنې ادارې (ملي آرشیف) دېدای کولو لپاره باید هر اړخیزې هلې ځلې وکړو او یوه ملي دنده یې وبولو.

د متن لنډیز:

ملي آرشیف زموږ په هېواد کې د لرغونو لاس کښلو او چاپي آثارو، تاریخي سندونو او لیکونو د خوندي ساتنې ځانګړې اداره ده چې له تاسیس کېدو یې څو لسیزې تېرېږي او اوس د زرگونو خطي او چاپي کتابونو، سندونو او نورو آثارو په لرلو سره له ملي او نړیوال اعتبار څخه برخمنه ده.

څرګندونه

* سواریکا: د آرشیفونو د نړیوال تنظیم یا مؤسسه ده چې د ډېرو هېوادونو ملي آرشیفونه یې غړیتوب لري.

۱- خو زده کوونکي دې دا لاندې معلوما تي جملې د خپل ټولگي تر مخې په لوړ غږ ولولي:

- په ملي آرشیف کې تاریخي لیکلي آثار له خرابېدو او ورکېدو څخه خوندي ساتل کېږي.

- د ملي آرشیف اوسنی ودانۍ د امیر عبدالرحمن خان د واکمنۍ په کلونو کې نوموړي امیر د خپل زوی حبیب الله خان د کار لپاره جوړه کړې وه.

- ملي آرشیف د داود خان د جمهوریت په لومړیو (۱۳۵۲ هـ . ش .) کال کې د عامه کتابتون تر ادارې لاندې رامنځته شو.

۲- زده کوونکي دې په کتارونو ووېشل شي. یو کتار دې په متن کې د پښتو (ی) گانې په نښه کړي، دویم کتار دې ضمیرونه او دریم کتار دې فعلونه په نښه کړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي. له هر کتار څخه دې یو تن هغه د نورو په استازیتوب پر تختې ولیکي.

۳- دې لاندېنیو پوښتنو ته ځوابونه وویاست:

- ملي آرشیف څه ارزښت او اهمیت لري؟

- په متن کې د کومو شخصیتونو نومونه یاد شوي دي؟

- د ملي آرشیف د لا بډاینې لپاره څه کولای شو؟

زده کوونکي دې په خپل کور او کلي کې د پخوانیو قلمي (لاس کښلو) کتابونو او نورو پخوانیو سندونو د شته والي او د هغو د ساتنې د څرنگوالي په اړه معلومات راغونډ او هغه دې په بل درسي ساعت کې د خپلو ټولگیوالو تر مخې وویي.

- تاسو د عدالت په باب کومه کیسه اورېدلې ده؟

عدل او انصاف له ډېرو سترو او غوره اسلامي، ټولنیزو او بشري ځانګړنو څخه ګڼل کېږي، موږ ته پکار دي چې په هېڅ حالت کې د عدالت تله له لاسه ونه غورځوو. دلته مو په دې لوست کې د نوشیروان عادل د عدالت یوه بېلګه د کیسې په بڼه تاسې ته خوښه کړې ده. دا کیسه مولوي احمد لیکلې او په (ګنج پښتو) کتاب کې خوندي ده.

زورور ته نه ښايي چې په کمزوري باندې خپل زور وازمايي، که څه هم کار يې خرابيږي. وايي چې د روم پاچا، نوشېروان پاچا ته استازی لېږلی و، کله چې هغه دربار ته ورسېد، گوري چې يوه لويه ماڼۍ ده، پاچا پکې پر تخت ناست دی او نور اميران او وزيران په څوکېو ناست دي. استازي چې شاوخوا وکتل، په دغې ماڼۍ کې يو ځای ورته کوږ ښکاره شو. له يوه سړي څخه يې پوښتنه وکړه چې دا ځای ولې کوږ دی؟ هغه ورته وويل چې دا د يوې بوډۍ کوږ و. په هغه وخت کې چې پاچا دا ماڼۍ جوړوله، نو هغې بوډۍ ته يې وويل چې دا کوږ په ما څرخ کړه، خو د هغې رضا او خوښه نه وه، پاچا په زور سره دا کار و نه کړ، نو ځکه دا ځای په دې ماڼۍ کې کوږ پاتې شوی دی. استازي وويل چې رښتيا خبره دا ده چې دا کوږوالی ډېر ښه دی، له هغه سموالي نه چې په ظلم تر سره شوی وي، حق او انصاف دا دی چې دا کار نه په پخوا زمانه کې چا کړی او نه مې گومان کېږي چې وروسته به يې کوم پاچا دا کار وکړي.

پاچا چې د قاصد دا خبرې واورېدلې، ډېر خوشحاله شو، انعام او ډالۍ يې ورته ورکړه او په ډېر عزت سره يې رخصت کړ.

د متن لنډيز:

په کيسه کې د نوميالي عادل واکمن نوشيروان د عدالت يوه پېښه بيان شوې چې نوموړي څنگه د خپلې ماڼۍ د جوړولو پر مهال د زور زياتي پر ځای له عدالت او انصاف څخه کار اخيستی دی. د خپلې ماڼۍ يوه برخه يې کږه پرې ايښې، خو د يوې خوارې او بېوزلې ښځې حق يې په زور نه دی لاندې کړی.

مولوي احمد د پښتونخوا د هشنغر د تنگي اوسېدونکي، د پښتو د معاصر، ساده او روان نثر له بنسټ اېښودونکو څخه گڼل کېږي. ځينې ليکلي کتابونه ترې راپاتې دي. په هغو کې يو ډېر مشهور اثر يې «گنج پښتو» دی چې لومړی ځل په ۱۸۷۲ م. کال کې چاپ شوی دی. مولوي احمد په ۱۳۰۰ هـ. ق. کال مړ دی.

فعالیتونه

- ۱- څو تنه زده کوونکي دې دغه کیسه د ټولگي تر مخې په لوړ غږ ولولي.
- ۲- د زده کوونکو له ډلې څخه د که د چا کومه بله کیسه د عدالت په اړه زده وي، په خپله خوښه دې هغه د ټولگي په وړاندې ووايي.
- ۳- دا لاندې لغتونه د خپلمنځي نژدېوالي له مخې په بېل بېل کتار کې په پنسل وليکئ:

احمد، توتکی، کتاب، زلمی، کوتره، قلم، نوشیروان، کتابچه، طوطي.

احمد

.....

.....

- لاندې جملې په پنسل په مناسبو کلمو بشپړې کړئ:

- نوشیروان یو ډېر و.

- د روم د پاچا استازي له څخه د ماڼۍ د کوږوالي په اړه پوښتنه

وکره.

- پاچا چې د قاصد دا خبرې واورېدې شو او یې

ورته ورکړه او

۴- لاندېنې پوښتنې ځواب کړئ :

- د نوشيروان د ودانۍ يوه برخه ولې کره جوړه شوې وه؟

- د روم د پاچا استازی چې د مانۍ د کوروالي په علت پوه شو، څه يې وويل؟

۵- لاندې مفردې کلمې په خپلو کتابچو کې په جمع او جمع په مفرد واړوئ او په

مناسبو جملو کې يې استعمال کړئ :

مفرد	جمع
سړی	هلکان
گل	قلمونه
لوست	ميزونه
کور	نجونې

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کیسو ځینې کتابونه مطالعه کړي او له هغو څخه دې د عدالت او انصاف په باب یوه یوه کیسه په خپلو الفاظو په لنډون سره ولیکي. که یې پخوا هم داسې کومه کیسه مطالعه کړې یا اورېدلې وي هغه دې په څو جملو کې ولیکي. په بل درسي ساعت کې دې یې ټولگیوالو ته ووايي.

په خلکو کې ډېر عادل هغه څوک دی چې هغه څه چې ځانته
خوښوي، بل ته یې هم خوښوي.

(حدیث شریف)

لسم لوست

عبدالرؤف بېنوا

- تاسې د هېواد له اوسنيو نومياليو ليکوالو او شاعرانو څخه د چا نومونه اورېدلي

او د هغو کتابونه مو لوستي دي؟

د پښتو ادب په معاصرې دورې کې څو ډېرې نوميالۍ او مخکښې ادبي څېرې

لرو چې هغوی د پښتو ژبې او ادب د ودې او پرمختيا په لاره کې د ستاينې وړ

خدمتونه او نه هېریدونکې هلې ځلې کړي دي. له دغو نومياليو ادبي څېرو څخه يو

يې عبدالرؤف بېنوا دی چې په دې لوست کې يې درېږنو.

عبدالرؤف بېنوا د مفتي عبدالله زوی، په ۱۲۹۳ هـ. ش. کال په کندهار کې زېږېدلی و. لومړنۍ زده کړې يې د کورنۍ او سيمې له ديني عالمانو څخه وکړې او بيا يې د خپل ځانگړي ذوق او علاقې له مخې د ديني او ادبي علومو او فنونو مطالعې ته دوام ورکړ. د ځوانۍ په لومړيو کې يې په شعر ويلو او ليکوالۍ پيل وکړ، ډېر ژر يې د خپل پياوړي استعداد له مخې په دغه ډگر کې د پرمختگ پراوونه ووهل او د شاعر او ليکوال په توگه وپېژندل شو.

په ۱۳۱۷ هـ. ش. کال د هېواد پلازمېنې (کابل) ته راغی او د وخت د ډېرې مشهورې علمي او فرهنگي ادارې ((پښتو ټولنې)) غړی شو. بيا وروسته د کابل مجلې مدير شو. څو کاله يې دغه دنده په ډېر برياليتوب سره تر سره کړه، بيا د پښتو ټولنې مرستيال او څه موده وروسته د پښتو ټولنې لوی مدير شو. په همدغو وختونو کې څه وخت د هېواد ورځپاڼې مسوول چلوونکی هم و. په ۱۳۳۵ هـ. ش. کال د کابل راډيو د رياست چارې وروسپارل شوې. څو کاله وروسته په مصر کې د افغانستان د سفارت مطبوعاتي استازی او بيا د دويم ځل لپاره د کابل راډيو رئيس شو. ورپسې د ولسي جرگې وکیل او په ۱۳۴۶ هـ. ش. د اطلاعاتو او کلتور وزير شو.

وروستۍ رسمي دنده يې په ليبيا کې د افغانستان د سفير په توگه وه چې له هغه ځايه امريکا ته جلا وطن شو. د سرطان د ورپېښې ناروغۍ له امله په ۱۳۶۳ هـ. ش. کال په نيويارک کې مړ او هلته خاورو ته وسپارل شو.

د قبر پر شناخته يې د ده دا شعر د وصيت په توگه ليکل شوی دی:

زما هاپونه به در وړې و خپل وطن ته

مړ بلبل به رسوئ و خپل گلشن ته

بنځوئ به ما په پاک افغانستان کې

د پرديسو ننگيالو په جهان کې

زما پر شناخته به ليکئ زلميو دا:

((دلته بنځ دی پرديس شوی بينوا))

عبدالرؤف بېنوا پياوړی ليکوال، شاعر، مؤرخ او هېوادپال سياستوال و. د شعر او ادب، سياست او تاريخ په بېلا بېلو برخو کې يې ليکل کړي دي. په سلگونو مقالې او شعرونه يې د هېواد په مطبوعاتو کې خپاره شوي او په لس گونو علمي، ادبي، تاريخي او سياسي آثار يې د ځانگړو کتابونو په بڼه چاپ شوي دي. په خپلې مورنۍ ژبې پښتو سربېره په عربي، اردو او انگليسي ژبو ښه پوهيده او په دغو ژبو کې يې ليکنې او ژباړې هم کړي دي.

د چاپ او ناچاپ کتابونو شمېر يې له ۵۰ څخه زيات دی. دلته يې د ځينو آثارو نومونه اخلو: اوسنی ليکوال (۱- ۲- ۳ ټوکه)، د افغانستان نوميالي (۱- ۲- ۳- ۴ ټوکه) ميرويس نیکه، پرېشانه افکار (د شعرونو ټولگه)، د شعرونو کليات، زور گناهکار (د ډرامو ټولگه) د افغانستان تاريخي پېښې، د زړه خواله (ادبي ليکونه) او نور.

يو شعريې د بېلگې په توگه راوړو:

د غريب پالنه

چې وړو کي سره مور که

ياله وروړه سره ورور که

داسې کړه له غريبانو

هر غريب پر اوږه سور که

هوښياري شرافت نه دی

چې له وړکو سره زور که

له انصاف له عدله ليرې

چې د کونډو سر سر تور که

د هغو زړگي به خور شي

د يتيم زړگي چې خور که

د خپل قام رنځور په شاکه

تاته کوم هوښيار پيغور که

چې دانه کوي بې نومه
پرې گومان دغله او چور که

د عبدالرؤف بينوا لنډه ادبي ټوټه:

گرانېه ملگره!

يو گل چې خومره ډېر رنگونه ولري ښکلا يې هم هومره زياته وي او چې خومره مخونه ولري هغومره د ستاينې وړ وي، خو يو انسان که دوه رنگه شو يا يې ځان دوه مخی وښوده نو نور يې مخ د کتنو نه وي.

پوهان وايي: ((څنگه چې يې، هغسې ځان ښه او څنگه چې ځان ښې هغسې اوسه.))

خو ځينې انسانان شته چې نه يوازې خو رنگه، خو ښې او خو مخه لري، بلکې ورسره خو ژبې يې هم په خوله کې وي. او د ماهرو ايکټرانو په څېر د خپل هر رنگ او هر مخ د ښودلو لپاره مخصوصې صحنې لټوي او د خپلې هرې ژبې لپاره ځانته موقع گوري. داسې انسانان د نورو په رنگ ښکېدل نه غواړي، خو د ځان د رنگ په بدلولو کې دومره ماهر وي چې نور په خپل رنگ ژر غولولای شي. د مخونو په پېژندلو کې لاس لري، خو د دوی د مخ ښه پېژندل د مصنوعي سپورمۍ په اصلي ماهيت پوهېدلو غوندې وي. دوی په خپله ژبه پسې نه گرځي، خو خپله ژبه د هر چا او هر ځای د اقتضا سره سمه گرځوي. دوی د هر مجلس د رنگ سره خپل رنگ بدلولای شي او د هر چا د خوب رگ يې ځانته معلوم کړې وي. دوی په همدغه يوه ژبه غله ته وايي غلا کوه او د کور خاوند ته وايي: کور ساته. ظالم ته د ظلم لاره ښيي او مظلوم ته د انتقام اخيستلو سترگه کونه وهي.

حاکم ته محکومين وي او محکومينو ته د حاکمانو په رنگ کې وړاندې کېږي. او که ورته څير شو همدا دوه مخي، دوه رنگي کسان دي چې د ټولنې د طبقانو ترمنځ د دې پر عوض چې وحدت، يووالی او ښه نيت پيدا کړي، د هغوی په منځ کې د بدبيني، بدگمانۍ او بدبيني تورې پردې اچوي، که د حاکمې او محکومې طبقې ترمنځ واقع شي، دواړو خواوو

ته داسې څرگندوي چې همدا دوی دي چې ددې دوو طبقو ترمنځ يې آرامي ساتلې ده، که دوی نه وي د هغوی آرامي به هم وېجاړه شي. حال دا چې که دا دوه مخي او دوه رنگي له منځه لرې شي، د طبقانو ترمنځ مستقیمه رابطه او مفاهمه ډېر ژر د دوی منځ ته صمیمیت او یو رنگي راوستلای شي.

نو گرانه ملگریه!

که غواړو چې د ښه او نېکمرغه ژوند سره مخامخ شو، لازمه ده چې د دې دوه رنگي، دوه مخي او دوو ژبو څخه لومړی ځانونه وژغورو او بیا یې په ټینګه د مخنیوي لپاره زیار ویاسو.

هر چا ته او په هر مجلس کې چې څنګه یو، هغسې ځانونه وښیو او چې څنګه ځانونه ښیو هغسې واوسو او دا مو ډاډ وي چې یوه ورځ نه یوه ورځ به ضرور د دوه مخو مخونه تور او د دوه رنگو رنگونه ورک او د دوه ژبو ژبې وچې شي، ځکه چې ((کوږ بار تر منزله نه رسېږي)) او ((دوې هندوانې په یوه لاس کې اخیستلای نه شي)).

د متن لنډیز:

عبدالرؤف بېنوا د پښتو ژبې پیاوړی لیکوال، شاعر، مؤرخ او هېواد پال سیاستوال و. د خپل ژوند څو لسيزې یې د هېواد په علمي او فرهنگي ادارو کې خدمت کړی، په لس گونو ځانګړي کتابونه او په سلگونو مقالې یې چاپ او خپرې شوي دي.

عبدالرؤف بېنوا د پښتو په معاصرو شاعرانو او لیکوالو کې د لوړ ادبي مقام او دریځ څښتن دی.

- ۱- خو زده کوونکي دې په خپله خوښه د متن یو یو پارگراف په وار سره ولولي.
- ۲- د متن په پای کې مو د بینوا له شعر څخه څه مفهوم واخیست؟ په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ او هغه د ټولګي په وړاندې ولولئ.
- ۳- زده کوونکي دې متن په غور ولولي او په هغو کې دې صفتونه پیدا او په مناسبو جملو کې وکاروي.
- ۴- په متن کې مو ولوستل چې عبدالرؤف بینوا نومیالی لیکوال، شاعر، مؤرخ او هېواد پال سیاستوال و. ستاسې د نوموړي د شخصیت کوم اړخ ډېر خوښیږي خبرې پرې وکړئ؟
- لیکوال په ټولنه کې څه ارزښت لري؟
- ۵- دا لاندې نیمګړې جملې په پنسل په مناسبو کلمو سره بشپړې کړئ :
 - عبدالرؤف بینوا د پښتو ژبې یو نومیالی و.
 - عبدالرؤف بینوا په کې مړ.
 - عبدالرؤف بینوا له زیات چاپ او ناچاپ کتابونه لري.
- ۶- ځینې زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راوبلل شي چې د بینوا د نثر (ګرانه ملګریه!) مفهوم په خپلو الفاظو کې ټولګیوالو ته بیان کړي.

زده کوونکي دې د خپل کور وکلي یا سیمې او ښار د کوم شاعر لند ژوند لیک او د شعر یوه بېلګه ولیکي. په راتلونکي درسي ساعت کې دې ټولګیوالو ته ولولي.

د ځنگلونو ارزښت

- تاسې له ځنگلونو سره اشنا یاست ؟

- ځنگلونه څه گټې لري ؟

ځنگلونه سربېره پر دې چې د سون، د کورونو د پوښلو او د کرکیو او دروازو د جوړولو لپاره د اړتیا وړ لرگي برابرې او همداراز د هوا په پاکوالي، د ښکلي چاپیریال او طبیعي منظرو په رامنځ ته کولو کې هم ستر ارزښت او اهمیت لري. دلته په دې لوست کې د ځنگلونو په گټو او ارزښتونو خبرې کوو.

افغانستان یو غرنی هېواد دی چې زیاته برخه یې غرونو نیولې ده. له دغو غرونو څخه ځینې یې په گڼو ونو او بوټو پوښلي دي چې هغو ته طبیعي ځنگلونه وایي. له دغو ځنگلونو څخه که له یوې خوا د ودانیو د پوښلو، کړکیو، دروازو او نورو ضروري شیانو د جوړولو لږګي برابر وي، له بلې خوا یې له لږګیو څخه د سون د توکو په توګه هم کار اخلي.

د ډول ډول مېوو او کورنیو څارویو د روزنې لپاره ځنگلونه وړ چاپېریال جوړوي. د وحشي حیواناتو او ډول، ډول الوتونکو د استوګنې لپاره یو ډېر مناسب ځای ګڼل کېږي. ځنگلونو ډېرې ښکلې او په زړه پورې طبیعي منظرې هم جوړې کړې دي. باید ووايو چې د ډېرو لوړو او ټیټو غرونو د شته والي په انډول زموږ د هېواد د ځنگلونو شمېر او سیمې ډېرې نه دي. د هېواد په مرکزي او شمالي برخو کې د هندوکش د لوړو غرونو لړۍ دي چې تل په واورو پټې وي او د ځنگلونو د رامنځ ته کېدو لپاره وړتیا نه لري. بیا هم کوم ځنگلونه چې همدا اوس زموږ په هېواد کې شته، که یې په سمه توګه ساتنه، څارنه او پالنه وشي او د یوې ملي شتمنۍ په توګه ورڅخه مناسبه ګټه واخیستل شي، تر ډېره زموږ د خلکو اړتیاوې پوره کولای شي او د ملي اقتصاد په پیاوړتیا کې ډېره ارزښتناکه ونډه ترسره کولای شي.

زموږ د هېواد د ځمکې ټوله دوه میلیونه هکتاره شاوخوا ساحه ځنگلونو پوښلې ده. دغه ځنگلونه په ټول هېواد کې یو شان نه دي. د بېلګې په توګه: د پکتیا، کونړ او بادغیس په ولایتونو کې دغه کچه لوړه ده، خو په مرکزي او جنوب لوېدیځو سیمو کې بیا هېڅ ځنگل نشته.

د کونړ او پکتیا په ځنگلونو کې د نېستر، خېړۍ او ښوون ډېرې ونې شته چې ډېر اقتصادي ارزښت لري. د بادغیس په ځنگلونو کې د پستې ځنگلونه شته دي چې د پستې خوندوره مېوه ترې لاس ته راځي. په ننگرهار، لغمان، نورستان او نورو سیمو کې هم ځنگلونه شته دي.

که ځنگلونه له یوې خوا ستر اقتصادي ارزښت لري، نو له بلې خوا د چاپېریال او هوا په

پاک ساتلو او د سېلابونو په وسیله د پېښیدونکو زیانونو د مخنیوي لپاره هم ډېر مهم دي. موږ ته لازمه ده چې د یوې ارزښتناکې ملي شتمنۍ په توګه یې د ساتنې او څارنې لپاره هلې ځلې وکړو. پر طبیعي ځنګلونو سربېره د هېواد په زیاترو سیمو کې مصنوعي ځنګلونه وکړو او ویې روزو چې د استوګنې چاپېریال مو ښکلی، هوا یې تازه او په زړه پورې شي.

د متن لنډیز:

زموږ هېواد غرنی دی، له همدې امله په ځینو سیمو کې ډېر ګڼ او پراخ ځنګلونه لري. دغه ځنګلونه په اقتصادي او سوداګریز ارزښت سربېره د هوا په پاکوالي او د ښکلو طبیعي منظرو په رامنځ ته کولو کې د ستاینې وړ ونډه لري. ځنګلونه د سېلابونو مخنیوی کوي او موږ له طبیعي مصیبتونو څخه هم تر یوه حده ساتي. د ملي شتمنۍ په توګه یې باید ساتنه او څارنه وشي.

فعالیتونه

- ۱- زده کوونکي دې متن په چوپتیا سره ولولي، بیا دې نور زده کوونکي د متن یو یو پاراګراف په لوړ غږ د نورو ټولګیوالو تر مخې ولولي.
- ۲- زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې د کتاب له متن څخه د ځنګلونو ګټې ولیکي او بیا دې په وار سره د ټولګیوالو تر مخې ولولي.
- ۳- یو یو زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راوغوښتل شي چې په لنډه توګه د هېواد د بېلا بېلو ځنګلونو سیمې وښيي او د ځنګلونو د اهمیت په هکله خبرې وکړي.

- پورته عكسونو ته وگورئ او د ځانگړنو په هكله يې شو كرښې په خپلو كتابچو كې وليكئ.

۴- دې لاندېنيو پوښتنو ته ځوابونه ووايئ :

- ځنگلونه څه ته وايي؟

- ځنگلونه د چا مال بلل كېږي؟

- تاسې د هېواد د ځوانانو په توگه د ځنگلو د ساتنې او څارنې لپاره څه وړاندیزونه لرئ.

۵- دا لاندېنې جملې ولولئ چې په كومې زمانې (اوس مهال - تېر مهال او راتلونكي مهال) پورې اړه لري، په چوكاټ كې يې په پنسل وليكئ :

۱- زه پروسېكال د كونړ ځنگلونو ته تللى وم .

۲- زه ځنگله ته ځم .

۳- زه به له خپل ورور سره د پكتيا د ځنگلونو ليدو ته لاړ شم.

كورنۍ دنده

زده كوونكي دې د ځنگلي ونو او د دوى په سيمو كې د موجودو ونو نومونه ليست كړي او د پښتو ژبې په بل درسي ساعت كې دې هغه ټولگيوالو ته ووايي.

دولسم لوست

لوبې او روغتيا

- تاسې له کوم ډول لوبو سره مينه لرئ ؟

- لوبې څه گټه لري ؟

موږ په ټولنې او هېواد کې په سيمه ييزه، ملي او نړيواله کچه يو شمېر لوبې او ورزشونه لرو چې ډېر مينه وال لري. دغه لوبې نه يوازې دا چې غوره بوختياوې دي، ډېرې روغتيايي گټې هم لري. دلته په دې لوست کې پر هغو خبرې کوو.

لوېې يوازې بوختيا او وخت تېرول نه دي، بلکې د ځوانانو لپاره ډېرې نورې گټې هم لري. د ځوانانو پټ استعدادونه راڅرگندوي او هغوی ځيرک، کوشنېي، کارکوونکي، وخت پېژندونکي، زغموونکي او ژمن روزي.

لوېې سربېره پر يوې غوره بوختيا او پورته يادو شوو ښيگڼو، د بدن د روغتيا او سلامتيا لپاره هم ډېرې گټې لري. د هغو په ارزښت او اهميت بايد موږ پوه شو. پخوا به زيا تره چارې او کسبونه، لکه: ترکانې، اهنگرې، يوې کول، لو کول او د کرنې نورې چارې د انسان د بدن او متو په زور او ځواک سرته رسيدلې.

تر ډېرو لېرې لېرې واټنونو به خلک پلي تلل، که څه هم دغه کارونه به د اړتيا له مخې تر سره کېدل، خو هغه په حقيقت کې يو ډول سپورت هم و.

اوس د عصري پرمختگونو له امله د ژوند په ټولو چارو کې ډېرې آسانتياوې رامنځ ته شوي دي. د کارونو لپاره لوی او واړه ماشينونه او د تگ را تگ لپاره ډول ډول وسيلې جوړې شوي دي، ځکه د انسان د بدني کار ډگر لږ او ډېر تنگ شوی دی. داچې د انسان د بدن غړي داسې ځانگړتيا لري چې که کار ترې وانه خيستل شي، سستېږي او که کار ترې واخيستل شي، ډېره ښه وده کوي او پياوړې کېږي.

هغه بېلابېلې سيمه ييزې، ملي او نړيوالې لوېې، لکه: واليېال، فوټبال، ټينيس، باسکټبال، کرکټ، هاکي، ځغاسته يا منډې وهل، لامبو وهل، وزن پورته کول، غېږه نيول (پهلواني) وزلوبه، جمناسټيک او همدارنگه د ماشومانو ځينې سيمه ييزې لوېې، لکه: پټ پټونې، رسي لوبه، پنډوس، چنډرۍ، د واورو جنگ او داسې نور چې په ځانگړې يا ډله ييزه بڼه ترسره کېږي، لوېې ورته وايي.

لوېې ډېرې جسمي او روحي روغتيايي گټې لري. د لوبو کولو پر وخت د بدن غړي په حرکت راځي. بدن خوله کېږي او له هغو سره ډېر زهرجن مواد بهر ته ووځي. د لوبو په بهير کې ساه ايستل گرځندۍ کېږي، بدن نوې او تازه هوا اخلي. روحي ستړيا له منځه ځي، زړه او بدن غښتلی کېږي. لوېې او ورزشونه د ځوانانو ترمنځ صميميت زياتوي او آن تردې چې د ملتونو ترمنځ سيالۍ په لوبو کې د دوستۍ او سولې فضا رامنځ ته کوي.

د لوبو او ورزش یوه بله ډېره مهمه گټه دا ده چې د انسان بدني استعدادونه او مهارتونه وده کوي، ذهني، اخلاقي او ټولنیزې ځانگړنې یې پالنه او روزنه مومي.

د ډله ییزو لوبو له امله د لوبغاړو په خپلو کې د همکارۍ او یو پر بل د باور او ملگرتیا روحیه پیاوړې کېږي.

تاسې باید د زده کړې د چارو ترڅنګ لوبو او ورزش ته هم مناسب وخت ورکړئ، په ځانگړو ډله ییزو لوبو او ورزشونو کې برخه واخلي چې بدن مو روغ رمت او د هر ډول جسمي او روحي کارونو سرته رسولو ته چمتو شي.

د متن لنډيز:

لوبې بوختیا او وخت تېرول نه دي، بلکې ډېرې نورې روغتيايي او ټولنیزې گټې هم لري. اوس د فزيکي کار او فعالیت ډگر لږ او ډېر تنگ شوی او ډېر کارونه د ماشین په وسیله تر سره کېږي. د انسان بدن داسې ځانگړنه لري چې که کار ترې وانه خيستل شي، سستېږي. که کار ترې واخيستل شي، نو ډېره پیاوړتیا مومي. ددې لپاره د بېلا بېلو لوبو تر سره کول ډېر ضروري دي.

فعالیتونه

۱- زده کوونکي دې لومړۍ متن په چوپتیا سر ولولي، بیا دې ځینې زده کوونکي متن په لوړ غږ د ټولگيوالو په وړاندې ولولي.

۲- زده کوونکي دې په دریو برابر ډلو ووېشل شي: یوه ډله دې د لوبانو سیمه ییزې لوبې، دویمه ډله دې په ملي کچه منل شوې نړیوالې لوبې او دریمه ډله دې د ماشومانو بېلا بېلې لوبې لیست کړي او بیا دې د هرې ډلې استازی هغه د ټولگي تر مخې ووايي،

نور زده کوونکي دې هغه په خپلو کتابچو کې وليکي.

۳_ لاندېنيو پوښتنو ته دې مناسب ځوابونه ووايي.

- لوبې او ورزش څه شی دي؟

- لوبې او ورزش روغتيا ته څه گټه لري؟

- لوبې او ورزش په ټولنيز لحاظ څه گټې لري؟

- که زموږ د هېواد لوبغاړي په نړېواله کچه په سياليو کې برياليتوب تر لاسه کړي، تاسې

ته څه احساس پيدا کېږي؟ څو تنه دې د ټولگي په مخ کې پرې خبرې وکړي.

۴_ په متن کې فعلونه په نښه او هغه په مناسبو جملو کې وکاروئ.

۵_ زده کوونکي دې د عکس له مخې د لوبو په اړه خبرې وکړي:

٦- د لاندې جملو تش ځايونه خپلو کتابچوکې په مناسبو کلمو ډک کړئ :

- لوبې او ورزش ډېرې گټې لري.
- د واليبال لوبه د ترمنځ کېږي.
- وز لوبه زموږ د هېواد يوه ده.
- د لوبو او ورزش په ترسره کولو د انسان د بدن غړي کېږي.
- لوبې د لوبغاړو ترمنځ د او د رامنځته کيدو سبب گرځي.

کورنۍ دنده

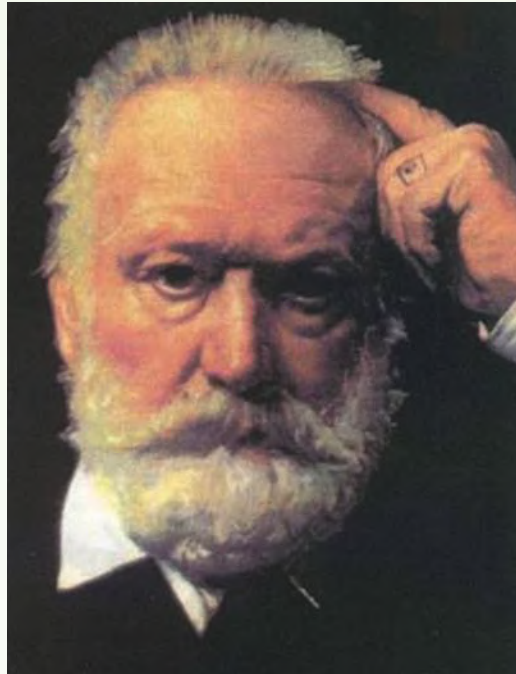
هرزده کوونکي دې د خپلې خوښې يوې لوبې په اړه معلومات وليکي او هغه دې په بل درسي ساعت کې ټولگيوالو ته ووايي.

هغه څوک چې بدني تمرينونه کوي، هيڅ ډول درملو ته اړتيا نه لري، د هغه درمل او دوا په بدني حرکتونو کې ده.
(ابو علي سينا بلخي)

ديارلسم لوست

ويكتور هوگو

- تاسو په نړيوالو ادبي شخصيتونو کې د چا نومونه پېژنئ؟

- موږ ته د نړۍ د ادبي نامتو څېرو پېژندل څه گټه لري؟

د نړۍ د ادبیا تو په تاريخ کې ډېرې سترې ادبي څېرې شته چې د خپلو ارزښتناکو ادبي آثارو له امله يې نړيوال نوم او شهرت تر لاسه کړی دی. له دغو ادبي څېرو څخه د فرانسې نامتو ليکوال، ويكتور هوگو هم و چې د لوړو ادبي ارزښتمنو آثارو د ليکلو له امله يې زيات نړيوال شهرت په برخه شوی دی. دلته يې په دې لوست کې درېږنو.

پیاوړی لیکوال او شاعر ویکتور هوګو په ۱۸۰۲ م. کال د فرانسې په بیزانسون ښار کې زېږېدلی دی. پلار یې د پوځ لوړ پوړی دولتي چارواکی او جنرال و.

د هوګو کورنۍ د ده تر زېږېدلو څه موده وروسته د بیزان سون له ښار څخه د پاریس ښار ته ولېږدول شوه. هوګو د ځوانۍ پر مهال په شعر ویلو پیل وکړ. له ادبیاتو او مطبوعاتو سره د زیاتې مینې له کبله یې یوه مجله هم خپره کړه چې تر ۱۸۲۱ م. پورې یې خپرونو دوام وکړ.

د شعرونو لومړنۍ ټولګه یې تر خپرېدو وروسته د لوستونکو له ډېر تاوده هر کلي سره مخامخ شوه او ستره ادبي جایزه یې هم تر لاسه کړه. په ۱۸۴۳ م. کال د هوګو په ژوند کې هغه مهال بدلون رامنځ ته شو چې ځوانه لور یې مړه شوه. تر دې وروسته هوګو له ادبیاتو څخه سیاست ته مخه کړه.

کله چې ناپلیون واکمن شو، ویکتور هوګو له هغه سره مخالفت پیل کړ. په پایله کې هغه اړ شو چې فرانسه پرېږدي. هغه لومړی بلژیک او بیا انگلستان ته لاړ.

ویکتور هوګو د انگلستان د جرسي په جزیره کې د استوګنې پر مهال د ((مجازات)) په نامه اثر ولیکه او په همدغه کال یې د خپلو شعرونو ټولګه د ((نندار چیان)) تر سرلیک لاندې هم خپره کړه. نوموړی تر ۱۸۷۰ م. کال پورې هلته پاتې شو او خپل نور مشهور آثار د ((پېړیو حکایتونه)) او ((بینویان)) یې ولیکل.

په ۱۸۷۰ م. کال هغه مهال چې په فرانسه کې جمهوري حکومت رامنځ ته شو، هوګو بېرته پاریس ته ستون شو. د فرانسې خلک تر ننه هغه ته د یو ستر ملي او ولسي لیکوال په سترګه ګوري. مشهورو آثارو یې نوم د نړۍ د ادبیاتو په تاریخ کې د تل لپاره خوندي کړی دی. د هوګو آثار د نړۍ په ډېرو ژبو ژباړل شوي دي.

ویکتور هوګو په ۱۸۸۵ م. کال د ۸۳ کالو په عمر له دې نړۍ څخه سترګې پټې کړې دي.

د متن لنډيز:

ويكتور هوگو د فرانسې نامتو ليکوال و چې د خپل ادبي شهکار ((بينوايان)) په ليکلو يې ستر نړيوال نوم او شهرت تر لاسه کړی دی. په نړيوالو ادبيا توکې به ډېر لږ ليکوال په خپل وخت کې د ويكتور هوگو په څېر هر اړخيز نړيوال شهرت ته رسيدلي وي. د هوگو اثار په نړيوالو ژبو ژباړل شوي دي.

فعاليتونه

- ۱- خو زده کوونکي دې دنورو ټولگيوالو په استازيتوب متن په لوړ غږ ولولي.
- ځينې زده کوونکي دې د متن يو يو پاراگراف ولولي.
- ۲- زده کوونکي دې هغه لغتونه چې ښوونکي پر تختې ليکلي او معنا کړي دي، پ خپلو کتابچو کې وليکي.
- خو زده کوونکي دې پر تختې ليکل شوي لغتونه په مناسبو جملو کې وکاروي.
- ۳- زده کوونکي دې د خپل هېواد د څو مشهورو ادبي شخصيتونو نومونه وليکي، او هغه د ټولگيوالو تر مخې ووايي.
- ۴- لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ:
- ويكتور هوگو څنگه نړيوال ادبي شهرت تر لاسه کړ؟
- ويكتور هوگو ولې او څه ډول له ستونزو سره مخامخ شو؟
- کومې پېښې د ويكتور هوگو په ژوند کې بدلون راوست؟
- ۵- د لاندېنيو جمعو نومونو مفرده بڼه په خپلو کتابچو کې وليکئ، په مناسبو جملو کې يې وکاروئ:

نومونه	زده کوونکي	شخصيتونه	شاعران	ادبپوهان
- د لاندې جملو سمه معنوي او املايي بڼه د هغو تر څنگ په پنسل سره وليکئ:				

هوگو د انگلستان اوسيدونكى و. (

هوگو يو مشهور سوداگر و.)

هوگو زوى و د يوه جنرال.)

۶- هرزده كوونكى دې د خپل خنګ ټولگيوالو ته له متن څخه يوه برخه د املا په توګه

ووایي او بيا دې هغه د کتاب له مخې سمه کړي.

۷- په لاندې کلمو کې نومونه، صفتونه او فعلونه جلا کړئ:

ښکلی	هوگو	لاړ	پیاوړی	محمود
خوړل	نوميالی	ابن سینا	لیکل	ژړل

کورنۍ دنده

داسې يو متن په کور کې وليکئ چې د پښتو پنځه واړه ((ی گانې)) پکې مراعات شوې وي، په بل درسي ساعت کې يې خپلو ټولگيوالو ته د تختې پرمخ وليکئ او راغلې ((ی گانې)) پکې په نښه کړئ.

آزادي

د آسمانونو، د چمنونو او د سیندونو بې آزاره لارویانو ته زیان مه رسوئ او آزادی ته یې په احترام وګورئ. د دغو بېوزلو او بې گناهو آزادي مه ایساروئ چې د تقدیر او سرنوشت قاضي او حاکم ستاسو آزادي سلب نه کړي.

(ویکتور هوگو)

د بشر حقونه

- تاسې بشري حقونه پيژنئ؟

- د نورو حق ته بايد څرنگه درناوی ولرو؟

انسانان په ټولنه کې يو لړ حقونه لري چې دا د دوی ځانگړي حقونه دي. دغه راز په ټولنه کې د نورو حقونو په وړاندې مکلفيتونه هم لري چې هغو ته بايد درناوی وکړي.

په دې لوست کې په ټولنه کې د بشري حقونو په هکله خبرې کوو او لولو چې انسانان په ټولنه کې د کومو حقونو لرونکي دي؟

الله ﷻ چې په دې نړۍ کې انسان پیدا کړي، له هماغه پيله يې پرې د زيات شمېر بشري حقونو لورينه هم کړې ده. بشر ته د خدای ﷻ د ورکړو حقونو شمېره ډېره زياته ده، لکه د ژوند کولو حق، د ملکیت لرلو حق، د زده کړې حق، د روغتيا حق، د تابعیت حق، د فکر او بیان د څرگندولو حق، د انساني کرامت او شخصیت د خونديتوب حق او نور. د ټولنیز ژوند په بهیر کې وخت په وخت د زورواکو له خوا د کمزورو حقونه په زور زیاتي تر پښولاندې او له هغو څخه یې برخې کېږي. که وگورو، له خپلو حقونو څخه دفاع او د ترلاسه کولو لپاره یې هلې ځلې ډېر اوږد تاریخ لري چې ډېرې بېلگې یې په بشري تاریخ کې خوندي دي.

د اسلام د سپیڅلي دین په راتگ سره د بشر حقونو ته پوره درناوی وشو او په بېلابېلو بڼو موجود ټول توپیرونه یې له منځه یوړل. په الهي احکامو او نبوي ارشادا تو کې د دغو بشري حقونو د تثبیت په هکله ډېرې زیاتې لارښوونې شته. د بېلگې په توگه کله چې حضرت ابوذر غفاري رضی الله عنه حضرت بلال رضی الله عنه ته وویل: ای حبشي غلامه! حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم ورته وفرمایل: تور حبشي او سید قریشي دواړه برابر او د خدای ﷻ بنده گان دي.

نو ویلای شو چې ټول انسانان برابر حقونه لري او په ځانگړي او ټولنیز ژوند کې باید له هغو څخه برخمن شي.

د بشري تاریخ په اوږدو کې، که څه هم د نړۍ په گوټ، گوټ کې وگړو د خپلو بشري حقونو د ترلاسه کولو لپاره ځانگړې او ډله ییزې هلې ځلې کړي او غبرونه یې پورته کړي دي، خو په نړیواله کچه داسې کومه اداره نه وه چې له هغوی څخه چې حقونه یې سلب شوي، ملا تر وکړي. د دویمې نړیوالې جگړې په بهیر کې چې زیات شمېر انسانان ووژل شول او په نړیواله کچه په بشري حقونو سخت تېری وشو، د جگړې له پای ته رسېدو وروسته د دې اړتیا پېښه شوه چې په نړیواله کچه داسې یوه لایحه او قانون رامنځ ته کړي چې د بشر له حقونو څخه دفاع وکړي. په دې لړ کې په ۱۹۴۷ م. کال د ملگرو ملتونو د عمومي ټولنې له خوا د بشر د حقونو نړیواله اعلامیه تصویب شوه. دا اعلامیه یوه سريزه او (۳۰) مادې لري. وروسته بیا په بېلا بېلو وختونو کې د بشري حقونو په اړوند بېلا بېل کنوانسیونونه تصویب

شوي دي چې هر يو په خپل ځای ځانگړی ارزښت او اهمیت لري. د بشر د حقونو د نړیوالې اعلاميې له مخې انسان تر هر څه لومړی د ژوند کولو، آزادۍ او د شخصي امنیت لرلو حق لري. همدارنگه هېڅوک باید شکنجه یا ونه رپرول شي او نه دې هغه له زور زیاتي، ناوړه سلوک او سپکاوي سره مخامخ کړای شي.

هر څوک حق لري چې حقوقي شخصیت یې په رسمیت وپېژندل شي. ټول د قانون له مخې برابر حقونه لري. هېڅوک دې په خپل سر بندي، یا له خپل ټاټوبي تبعید نه کړای شي. د چا په شرافت او آبرو دې تیری نه کېږي. هر څوک حق لري چې آزاد فکر وکړي، خپل فکر او نظر په آزادانه ډول څرگند کړي.

د بیان آزادي چې د بشر د حقوقو د نړیوالې اعلاميې په نولسمه ماده کې راغلې، د بشر له ډېرو مهمو او بنسټیزو حقونو څخه گڼل شوې ده. په دې برخه کې یادونه شوې ده چې هر څوک د بیان د آزادۍ حق لري او د خپل نظر په څرگندولو کې باید وېره او ډار ونه لري.

د بشر د حقوقو د نړیوالې اعلاميې دغه ماده خلکو ته دا حق ورکوي چې له هرې وسیلې څخه چې کېدای شي اطلاعات او معلومات ترلاسه کړي او یا یې نورو ته ورسوي، خو د یادونې وړ ده چې د بیان آزادي هم خپلې پولې او حدونه لري تر هغه چې په کې بشري کرامت ته سپکاوی نه وي رامنځ ته شوی او د هغه په وسیله د چا بشري حقوق تر پښو لاندې نه شي، د چا له ديني او مذهبي عقیدو، قومي، نژادي او توکمیز حیثیت او له خپلو ملي هېوادنیو گټو سره په ټکر کې نه وي. د بیان آزادي جایز ده.

— زده کړه یا ښوونه او روزنه چې هم د انسان له ډېرو مهمو او لومړنیو حقونو څخه ده، د بشر د نړیوالې اعلاميې په شپږوېشتمه ماده کې د هغې په اړه داسې راغلې دي:

— هر څوک حق لري چې زده کړه وکړي. زده کړه به لږ تر لږه په لومړنیو دورو کې وړیا وي. لومړنۍ زده کړه به اجباري وي، فني او حرفوي زده کړې به د ټولو په واک کې وي. — د زده کړو موخه به د انساني شخصیت وده، د بشر حقونو ته درناوی او بنسټیزه آزادي

وي.

– مور او پلار به د خپل ماشوم په اړه د زده کړې د ډول په ټاکنه کې لومړیتوب ولري.

– دولت مکلف دی چې د وگړو لپاره بې له کوم توپیر څخه د زده کړې لارې چارې برابرې کړي چې په دې توگه د خلکو د ذهني روزنې شرایط برابر شي.

د بشر د حقونو په نړیواله اعلامیه کې د داسې نورو ډېرو حقونو یادونه هم شوې ده چې هغه ټول د انسان طبیعي او ټولنیز حقونه گڼل کېږي.

په نړیواله کچه ټول هغه هېوادونه چې د بشر د حقونو اعلامیه یې لاسلیک کړې ده، په ملي کچه دغه دولتونه مکلف گڼل کېږي چې د هغو رعایت وکړي. د ملگرو ملتونو د بشري حقونو اداره او د بشر د حقونو بېلا بېلې نړیوالې ټولنې په نړۍ کې د بشري حقونو حالت ته پاملرنه کوي او هغه څاري.

اوس چې زموږ په هېواد کې د سولې، سوکالۍ، ټولنیزو او اقتصادي پرمختگونو لپاره لارې چارې برابرې شوې دي، دولت د بشري حقونو د نړیوالې اعلامیې د لاسلیک کوونکي او ژمن غړي په توگه بشري حقونو ته پاملرنه کوي. په هېواد کې د بشر د حقونو خپلواک کمیسیون رامنځ ته شوی چې د بشر له حقونو څخه دسر غړونې او نورو اړوندو مسایلو د څارنې چارې سمبالوي.

د متن لنډيز:

هر انسان که ښځه وي او که نر، په ټولنه کې د ژوند کولو، د فکر او بیان آزادي، دانساني کرامت او شخصیت د خونديتوب حقونه لري. په اسلام کې هم د بشر د حقونو پوره درناوی شوی دی او په نړیواله کچه هم د بشر د حقونو د ورکولو او درناوي په هکله ځانگړي قوانین رامنځ ته شوي او هېوادونه یې په رعایت کولو اړ او مکلف گڼل کېږي. اوس داسې ادارې او سازمانونه شته چې په ټوله نړۍ کې د بشر د حقونو حالت له نژدې څخه څاري.

۱- خو زده کوونکي دې په اسلام کې د بشر حقونه د متن له مخې ولولي او خو تنه دې د بشر د حقونو په نړيوالې اعلاميې کې راغلي حقونه د متن له مخې ولولي.
 - خو زده کوونکي دې په خپله خوښه د متن بېلا بېل پراگرافونه ولولي.
 ۲- زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي: يوه ډله دې په متن کې ((مفردې کلمې)) وليکي او بله دې ((مرکبې کلمې)) او بيا دې د هرې ډلې استازي هغه د ټولگي په مخ کې وويي.

۳- لاندېنيو پوښتنو ته ځوابونه وويي:

- د اسلام دين انسان ته کوم حقونه ورکړي دي؟
- د بشر د حقونو په نړيوالې اعلاميې کې د کومو بشري حقونو يادونه شوې ده؟
- دولتونه د بشري حقونو په هکله په څه مکلف شوي دي؟
- تاسو له دې لوست څخه څه مفهوم ترلاسه کړ؟
- د بشر د حقونو د ورکړې په برخه کې ستاسو نظر څه دی؟
- که په ټولنه کې بشري حقونه ورنه کړل شي، ستاسو په نظر به څه زياتونه رامنځ ته شي؟
- ۴- په لاندېني جدول کې تش ځايونه په مناسبو جملو په پښل ډک کړئ:

ماضي (تېره زمانه)	حال (اوس مهال)	مستقبل (راتلونکې زمانه)
مالیک وليکه.		
		احمد به راشي.
	زه لوست وایم.	
		څوک به درس وويي.

۵- لاندې جملې ولولئ او د سمې جملې په مخامخ چوکاټ کې په پنسل نښه وکړئ :

☐

- بشر ته په ټولنه کې حقونه ورکړل شوي دي.

☐

- بشر ته ځينې حقونه ورکړل شوي دي.

☐

- د بشر د حقونو فکر له دويمې نړيوالې جگړې وروسته رامنځ ته

شوی دی.

☐

- له لومړۍ نړيوالې جگړې وروسته رامنځته شو.

کورنۍ دنده

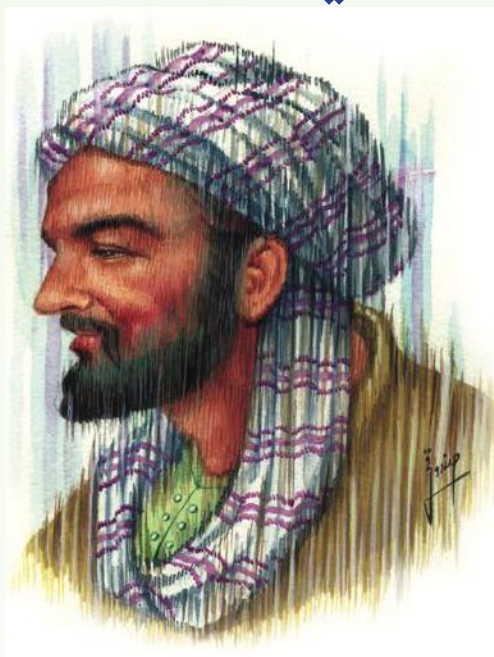

ستاسو په شاوخوا کې د بشر د حقونو حالت څنگه دی؟ په دې اړه له خپل مور او پلار او نورو مشرانو څخه هم وپوښتئ، که مو په زړه پورې څه پیدا کړل، له ځانه سره یې یادداشت کړئ، د بلې ورځې درسي ساعت کې پرې خبرې وکړئ.

بلخي ابن سينا

- زموږ د هېواد د لرغونو نومياليو پوهانو په ډله کې چې په ملي او نړيواله کچه له لوړ
نامه او شهرت څخه برخمن دي، د چا له نامه سره آشنا ياست؟ کومې داسې نامتو
څېرې پېژنئ؟

موږ دخپل هېواد په تاريخ کې ډېر نوميالي علمي او فرهنگي شخصيتونه لرو چې
ويارلې علمي او فرهنگي کارنامې لري . هغوی نه يوازې زموږ د هېوادوالو، بلکې په
نړيواله کچه د ټول بشريت لپاره د وياړ سبب دي . له دغو نومياليو علمي او فرهنگي
شخصيتونو څخه يو هم ابن سينا بلخي دی چې په دې لوست کې يې درېږنو.

ابن سینا بلخي زموږ د هېواد او په نړيواله کچه له سترو عالمانو، پوهانو او طبيبانو څخه گڼل کېږي. اصلي نوم يې حسين دی، په شيخ الرئيس او ابن سینا مشهور دی. په يوه روايت په ۳۶۳ هـ. ق. او د يوه بل روايت له مخې په ۳۷۰ هـ. ق. کال د بخارا په ((افشنه)) نومي کلي کې زېږېدلی و.

پلار يې عبدالله، د بلخ له نومياليو څخه و او په سکندريه نومي سيمه کې يې استوگنه لرله.

د منصور بن عبدالملک ساماني د واکمنۍ په وخت کې بخارا ته چې د سامانيانو پايتخت و، ولاړ. څرنگه چې عبدالله ډېر با تدبيره شخصيت و، دربار ته يې لاره پيدا کړه او ډېر ژر د دربار په مخورو کې وگڼل شو، هلته يې د افشنه په کلي کې ((ستاره)) نومې ښځه په نکاح کړه، خدای جلّ و علاّ زوی ورکړ، نوم يې پرې ((حسين)) کېښود چې وروسته يې د ابن سینا په نوم نړيوال شهرت پيدا کړ. اوس نه يوازې زموږ هېواد پرې وياړي، بلکې ټوله نړۍ او انسانيت پر هغه وياړ او فخر کوي.

ابن سینا دومره لوړ استعداد او پياوړی ذهن درلود چې په لس کلنۍ کې يې قرآن عظيم الشان او نور مروج ديني علوم، د دين اصول، د ادب د علم اصول، صرف، نحو، لغت، معاني، بيان او نور زده کړل او بيا يې له محمود مساح څخه چې په هغه وخت کې د رياضي او نورو طبيعي علومو لوی عالم و، رياضي او نور علوم هم زده کړل.

نوموړی وروسته د طبابت په زده کړه بوخت شو. شپاړس کلن و چې د خپلې سيمې په نومياليو ديني عالمانو او طبيبانو کې وشمېرل شو، د نوم او شهرت آوازي يې هر لورته خپرې شوې. وايي چې يو ځل نوح بن منصور ساماني پاچا ډېر ناروغه شو، نو ابن سینا د هغه دارو درمل وکړل. هغه ژر جوړ شو، کله چې منصور د ابن سینا دا بې سارې پوهه او استعداد وليد، سمدستي يې هغه ته اجازه ورکړه چې د پاچا له ځانگړي شاهي کتابتون څخه گټه واخلي.

ابن سینا چې د ډېر تيز ذهن او قوي حافظې خاوند و، په ډېره لږه موده کې يې د هغه

کتابتون ډېر مهم کتابونه ولوستل او د هغو زياتې برخې يې خپلې حافظې ته وسپارلې. په ۲۱ کلنۍ کې يې د کتابونو په تاليف پيل وکړ او د ژوند ډېره برخه يې په ليکلو او لوستلو تېره کړه. هغه هېڅکله په ليکلو او لوستلو نه سترې کېده. که د ورځې به يې حکومتي او دفتري کارونه کول، نو د شپې به يې تر ډېره وخته مطالعه کوله او يا به يې کتابونه ليکل. هغه په ليکلو کې دومره چټک و چې د خپل مشهور اثر (شفاء) اتلس ټوکه يې په شلو مياشتو کې ليکلي دي.

ابن سينا د پلار تر مړينې وروسته هم په بخارا کې و او د نوح بن منصور ساماني په دربار کې يې ښه درناوی کيده. خو کله چې د سامانيانو واکمني گډه وډه شوه او د غزنويانو تر سلطې لاندې راغلل، نو ابن سينا گرگانج ته لاړ.

کله چې سلطان محمود غزنوي ټوله بخارا ونيوله، څرنگه چې هغه د ابن سينا له علمي مقام، نوم او شهرت څخه خبر و، غوښتل يې چې له ځان سره يې غزني ته راولي، په هغه پسې يې خپل استازی وروولېږه، خو راغی او له هغه ځايه نيشاپور ته او بيا جرجان ته ولاړ. هلته د قابوس واکمني وه چې ډېر علم پالونکی واکمن و. د ابن سينا يې ډېر درناوی وکړ. ابن سينا هلته په طبابت لاس پورې کړ او ډېر ژر د لوړ نوم او شهرت خاوند شو. کله چې هلته اړ و دوړ پيښ شو، ابن سينا (ری) او بيا همدان ته لاړ. هلته شمس الدوله امير و. کله چې ابن سينا د هغه د ناروغۍ درملنه وکړه، د وزارت چارې يې وروسپارلې. ابن سينا په همدغه وخت کې د خپل شاگرد ابو عبيدالله په غوښتنه د (الشفاء) او (القانون) مشهور کتابونه وليکل چې نړيوال شهرت لري او په ډېرو ژبو ژباړل شوي دي. ابن سينا د خپل وخت ډېر لوی ديني عالم و. د ديني علومو په بېلا بېلو برخو، لکه تفسير، حديث، فقه، صرف، نحو او نورو په هکله يې زيات شمېر آثار ليکلي دي.

نوموړی يو لوی فيلسوف و. د منطق، فلسفې، روحياتو او اخلاقو په هکله هم ډېر تاليفات لري. لوی طبيب او حکيم و. د طبابت په هکله يې داسې کتابونه ليکلي دي چې اوس هم د اروپا او نورې نړۍ په پوهنتونونو او طبي تعليمي مرکزونو کې لوستل کېږي.

ابن سینا په دري، عربي، او ترکي ژبو ښه پوهېده او لیکنې یې پرې کولې شوې او شعرونه یې هم پرې ویلي شول. لنډه دا چې ابن سینا د ژوند او پوهې په هره برخه کې خپل فکر او قلم ازمویلی دی او ډېر ارزښتناک آثار یې رامنځ ته کړي دي، ((د افغانستان نوميالي)) د کتاب مؤلف د ابن سینا د کتابونو یو اوږد لست راخیستی چې د هغه له مخې یې د ټولو تألیف کړو او ژباړلو کتابونو شمېره ۴۵۴ ته رسیدلې ده.

دغه نوميالی عالم لومړی د قولنج او بیا د میرگیو (صرع) په ناروغۍ اخته او د ۴۲۸ هـ.ق. کال د روژې په لومړۍ نېټه د جمعې په ورځ په همدان کې وفات او هلته خاورو ته وسپارل شو.

د متن لنډيز:

ابن سینا زموږ د هېواد د نومياليو علمي فرهنگي شخصیتونو له ډلې څخه دی چې نه یوازې د هېواد او سیمې، بلکې په نړیواله کچه له ستر نوم او شهرت څخه برخمن دی. نوموړی نه یوازې ستر عالم او فیلسوف و، بلکې د خپل وخت له پیاوړو حکیمانو او طبیبانو څخه هم ګڼل شوی دی او داسې علمي آثار یې لیکلي چې اوس د اروپا په پوهنتونونو کې لوستل کېږي او په عامه کچه ترې ګټه اخیستل کېږي.

فعالیتونه

۱- هر زده کوونکی دې په خپل وار له متن څخه د خپلې خوښې یو پر اګراف ولولي او نور زده کوونکي دې ورته په څیرتیا سره غوړ ونیسي.

۲- هر زده کوونکی دې د خپل څنګ ملګري ته د متن یوه برخه د املا په توګه

ووایي.

وروسته دې بيا دواړه خپل ليكلي متنونه د کتاب له مخې اصلاح کړي.

۳- دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ :

- ابن سينا د عمر په کوم پړاو کې د ديني علومو زده کړه پای ته ورسوله؟

- ابن سينا ته چا اجازه ورکړه چې له شاهي کتابتون څخه گټه واخلي؟

- د ابن سينا مشهور کتاب څه نومېږي او د څه په هکله دی؟

- د ابن سينا کتابونه چېرې او په کومو طبي ښوونيزو او روزنيزو مرکزونو کې لوستل

کېږي؟

۴- په متن کې راغلي خاص نومونه او صفتونه په نښه او په خپلو کتابچو کې يې

وليکئ.

- دالاندې فعلونه د زمانې له مخې معلوم او په تشو ځايونو کې يې په پنسل وليکئ :

- زه کار کوم ()

- ته به درس ولولې ()

- تالیک ليکلی دی؟ ()

۵- له دې لاندېنيو کلمو څخه په خپلو کتابچو کې جملې جوړې کړئ :

زده	ابن سينا	ښوونکی	لوېې	درس	پلرنی
درناوی	گټه	ورځ	ټاټوبي	کوم	ته
وايم	اصلي	ډېر	روغتيا	هره	دی
بلخ	د خپل	لري			

۶- زده کوونکي دې په دريو ډلو وویشل شي : يوه ډله دې په دې متن کې څو مشکل

لغونه را واخلي، يو تن دې د نورو په استازيتوب هغه پرتختې وليکي. د بلې ډلې څو

زده کوونکي دې هغه معنا کړي. د دريمې ډلې څو تنه دې هغه په خپل وار سره په مناسبو

جملو کې استعمال کړي.

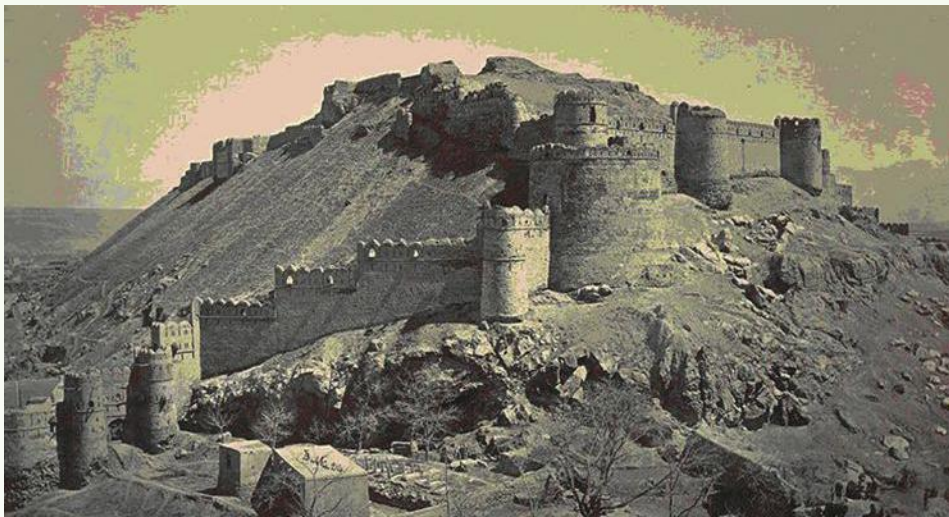
د افغانستان د مشهورو او علمي خپرو په اړه له خپلو مشرانو وپوښتئ او يا كه خپله معلومات لرئ په څو كړبنو كې يې وليكئ. په راتلونكي درسي ساعت كې يې ټولگيوالو ته ولولئ.

شپاړسم لوست

د کابل بالاحصار

- تاسې کله په خپلو سیمو یا نورو سیمو او ولایتونو کې لرغونې کلاگانې لیدلي دي؟

هغه لوړې کلاگانې چې په لرغونو زمانو کې د پوځي او سیاسي موخو لپاره پر غونډیو او لوړو ځایونو جوړې شوې دي، بالاحصارونه یې بولي. زموږ د هېواد په ځینو ولایتونو کې هم دغه ډول کلاگانې شته چې زیاتره اوس د کنډوالو په توګه پاتې دي، یوه هم د هېواد په پلازمېنه (کابل) کې ده چې د کابل بالاحصار یې بولي. په دې لوست کې یې درېږنو.

زموږ د هېواد په ځینو ولایتونو کې د پوځي او دفاعي موخو لپاره په لوړو ځایونو کې کلاگانې او بالا حصارونه جوړ شوي دي چې هر یو یې په خپل ځای د تاریخي لرغونتوب له کبله ارزښت لري. هغه کلاگانې چې پر لوړو ځایونو او غونډیو جوړې شوې، د بالا حصارونو په نامه یادېږي. د کندوز، غزني، زابل، پکتیا او کابل بالا حصارونه یې ډېرې ښې بېلګې دي.

د کابل د اوسني ښار په سویل ختیځه برخه کې یوه جنگي کلا ده چې د یوې غونډۍ پر لوړه او هواره سطحه له ډبرینو پلنو دیوالونو څخه جوړه شوې او د کابل د بالا حصار په نامه یادېږي.

دا کلا چې له سویل لوېدیځې خوانه د شېر دروازې د غره د سر په دیوال پورې نښتې، تر اوسه یې ډبرین برجونه پر ځای ولاړ او د لېدونکو د پاملرنې وړ دي. د بالا حصار په شمالي لمنه کې یو لرغونی کوچنی ښار ودان و. له دې څخه څرګندیږي چې د بالا حصار ارګ د سلطنتي حاکمانو او چارواکو د ناستې، د نغدي پانګو (خزانو) او ارزښتمنو څیزونو د اېښودلو او ساتلو ځای و.

داسې ښکاري چې یو وخت به همدلته د هېواد او سیمې د واکمنانو برخلیک ټاکل کېده، د پاچاهانو پر سر تاجونه اېښودل کېدل او له دغه ځایه د ملي پت او د هېواد د ساتنې، د واکمنۍ د پراختیا او اداره کولو لپاره کارونه سمبالېدل. د کابل لرغوني ښار له بالا حصار پرته د پاچهۍ بل مقر نه درلود.

دې غونډۍ ته په کتنه ویلای شو چې بالا حصار د لوګر د درې په خوله کې پروت دی. د

شېر دروازې جوړښت او موقعيت د بالا حصار دفاعي ارزښت نور هم زيات کړی دی چې تر اوسه پورې د کابل بالا حصار، د کابل ښار پر گرد چاپېره د يوې حاکمې نقطې حيثيت لري. دغه ودانۍ چې زموږ د لرغوني تاريخ يوه روښانه نښه گڼل کېږي، د جوړولو د وخت او نېټې په هکله يې د تاريخ پوهانو بېلا بېلې نظريې موجودې دي.

د تاريخي څېړنو له مخې د دغې تاريخي کلا لرغونتوب د اسلام له راتگ څخه د مخه زمانې د يفتليانو دورې ته رسيږي. دغې تاريخي کلا د وخت په اوږدو کې ډېر زياتونه هم لېدلي دي. د احمد شاه بابا او تېمور شاه د واکمنيو پر مهال بيا رغول شوې ده.

له انگليسي چارواکي کيوناړی سره د افغانانو جگړې او دهغه د وژل کېدو د غچ په موخه د کابل بالا حصار يو ځل د اور په لمبو کې سوځېدلی دی. د نادر خان د واکمنۍ پر مهال بيا ورغول شو او حربي لېسه په کې جوړه شوه. وروسته بيا دا ځای په ۱۳۴۵ هـ. ش. کال کې د حربي پوهنتون لپاره ځانگړی شو.

زموږ د هېواد تاريخي ځايونه او جنگي کلاگانې د دې ښکارندويي کوي چې زموږ نيکونو او پلرونو د خپل هېواد دساتنې لپاره د خپل توان په اندازه زيار ايستلی او زموږ گران هېواد يې د خپلې وينې په بيه د پرديو له ولکې څخه په مېړانه ساتلی او موږ ته يې په خپلواکه توگه په ميراث پرې ايښی دی، پر موږ هم لازمه ده چې د خپلو پلرونو او نيکونو په څېر د خپل هېواد د ساتنې او ودانۍ لپاره هلې ځلې وکړو. سربېره پر دې د يوه ارزښتناک فرهنگي ميراث په توگه بايد د دغې لرغونې ودانۍ بيا رغونې او ساتنې ته ځانگړې پاملرنه وشي.

د متن لنډيز:

د کابل بالا حصار د يوه لرغوني فرهنگي ميراث په توگه له ستر ارزښت او اهميت څخه برخمن دی. دغه تاريخي کلا چې اوس د يوې کنډوالې په بڼه پاتې ده، د تاريخ په اوږدو کې يې ډيرې لوړې ژورې ليدلي او په هره پيرۍ او پورۍ کې د واکمنانو د ناستې ځای او پلازمېنه وه. دغه ودانۍ اوس بيا رغونې او د ساتنې لپاره ځانگړې پاملرنې ته اړتيا لري. د کابل بالا حصار د افغانستان د تاريخ يوه نه هېرېدونکې او د ارزښت وړ برخه ده.

فعاليتونه

- ۱- زده کوونکي دې په خپل وار د لوست يو يو پاراگراف په لوړ آواز ولولي.
- ۲- په خپلو کتابچو کې پنځه داسې جملې وليکئ چې له متن سره نژدې تړاو ولري.
- له متن څخه پنځه داسې کلمې راخوښې کړئ چې د ((پ)) په توري پيل شوې وي په خپلو کتابچو کې يې وليکئ او په مناسبو جملو کې يې وکاروئ.
- ۳- زده کوونکي دې په دوو ډلو بيل کړای شي: د يوې ډلې يو تن دې د نورو په استازيتوب د متن يو پاراگراف ولولي. ښوونکی دې د هغه په اړه ځينې پوښتنې پر توره تخته وليکي او د هغې بلې ډلې له ځينو زده کوونکو څخه دې ځواب وغواړي. بيا دا بله ډله دې هم په هماغه ډول له متن څخه بل پاراگراف ولولي، ښوونکی يې پوښتنې پر تخته ليکي او د بلې ډلې له څو زده کوونکو څخه يې ځوابونه غواړي. دا لړۍ د وخت په پام کې نيولو سره دوام مومي.
- ۴- دې لاندې جملې ته دې هر زده کوونکی د خپل ذوق له مخې په مناسبه توگه

پراختيا ورکړي او په پنسل دې خو پرله پسې معنا لرونکې جملې وليکي:

موږ ښوونځي ته د زده کړې لپاره راځو او غواړو چې

.....

.....

.....

۵- دغو لاندېنيو پوښتنو ته ځواب ووايئ:

- بالا حصارونه د کومو موخو او هدفونو لپاره جوړ شوي دي؟

- بالا حصارونه اوس موږ ته څه ارزښت او اهميت لري؟

- که د بالا حصارونو بيا رغونه او ساتنه ونشي، څه به پېښ شي؟

- که چېرې د هېواد په يوه بل ولايت کې کوم بالا حصار پېژنئ د هغه په هکله د ټولگيو الو

په مخکې څه ووايئ.

۶- دوې داسې جملې وليکئ چې دوه صفتونه پکې راغلي وي.

- درې داسې جملې وليکئ چې د درې واړو زمانو (اوس مهال - تېر مهال - راتلونکي

مهال) فعلونه پکې راغلي وي.

۷- ځينې زده کوونکي دې د ټولگي مخې ته راوبلل شي چې د بالا حصار د ارزښت

او اهميت په اړه خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

که په سيمې کې مو کومه پخوانۍ کلا يا ودانۍ وي، په اړه يې معلومات وليکئ په بل درسي ساعت کې يې د ټولگي تر مخې ولولئ.

د سبا فکر

هر څوک د خپلې راتلونکې په فکر کې وي. زيار گالي، کړاوونه زغمي، هڅه کوي او په دې هيله وي چې سبا يې تر نن ښه شي. خواران په دې هيله وي چې بديان شي. زده کوونکي په دې هيله وي چې زده کړه يې سرته ورسېږي. د هېواد او ټولنې خدمت ته آماده شي. مساپر په دې تکل کې وي چې خپل کور، کلي او ټاټوبي ته ورسېږي. رنځوران په دې ارمان وي چې له رنځ او رېږې څخه خلاص شي.

همدغه د سبا د ښه والي هيلې او هڅې دي چې د نړۍ په هر څه کې پرله پسې بدلون، پرمختگ او سمون راولي. له چا سره چې د خپلې سبا ورځې فکر نه وي، خپلې ښې آيندې ته اميدوار نه وي او د خپلو ښو هيلو د پوره کېدو له پاره زيار و نه باسي، هغه په ژوند کې ښکمرغه کيدلای نه شي. انسان د اميد او عمل په رڼا کې پرمختگ کوي.

موږ چې نن په ښوونځي کې سبق وايو، بايد خپلې سبا ته اميدواره واوسو. دا په دې کېږي چې غير حاضري ونه کړو، خپل درسونه ښه ياد کړو، کورنۍ دندې ترسره کړو. د خپلو ښوونکو په لارښوونو عمل وکړو او له همدغې شپې څخه د کار او زيار لپاره تکل وکړو او ورته ملا وتړو.

اووه لسم لوست

اديبه او باتدبيره مېرمن

بي بي زينب

- تاسې د هېواد په پخوانيو نومياليو مېرمنو کې د چا له نامه سره آشنايي لرئ؟
 زموږ لرغوني هېواد، د تاريخ په اوږدو کې له ښځو او نارينه وو څخه ډېر
 نوميالي علمي، فرهنگي او سياسي شخصيتونه په خپله غېږه کې روزلي او پاللي
 دي. د دوی وياړلې کارنامې د تاريخ په پاڼو کې په زرينو کرښو ليکلې شوي دي.
 يوه له دغو نومياليو څخه مېرمن زينب ده چې د فرهنگ او سياست په دواړو ډگرونو
 کې تلپاتې کارنامې لري، په دې لوست کې يې درېژنو.

بي بي زينب چې زموږ د هېواد د نومياليو فرهنگي او سياسي شخصيتونو له ډلې څخه ده، د ملي مشر ميرويس خان نيكه لور وه.

نوموړې د خپل وخت د دوديزو ديني او ادبي علومو زده كړې په هغه وخت كې د كندهار له نوميالي ديني عالم ملا نور محمد غلجي څخه چې د ميرويس نيكه د كورنۍ ځانگړى ښوونكى و، ترسره كړې وې.

زينب چې له غوره اخلاقو، لوړې پوهې او فضيلت څخه برخمنه مېرمن وه، سربېره پردې چې د خپلې كورنۍ د ښځو د ښوونې او روزنې او ليك لوست د زده كړې چارې يې په پوره اهتمام سرته رسولې، له خپل ورور شاه حسين هوتك سره يې هم د حكومت د چارو په سمبالښت كې مرسته كوله.

د پټې خزانې مؤلف محمد هوتك چې د دغې نوميالۍ مېرمنې هم مهال ليكوال او د شاه حسين هوتك د دربار له علمي، ادبي شخصيتونو او مخورينو څخه و، په ((پټه خزانه)) كې يې د دې نوميالۍ مېرمنې د پېژندگلۍ په اړه ليكلي دي:

((بي بي زينب ډېره هوشياره، عالمه او په چارو پوهه ښځه ده، د پاچا (شاه حسين هوتك) په چارو كې تدبېرونه كوي. په خپله رايه او مشوره د چارو ستونزې حل كوي. د وخت پاچا د هغې په مشورو عمل كوي او نصيحتونه يې په غور اوري.))

د پټې خزانې د مؤلف د څرگندونو له مخې بي بي زينب د ديني علومو او د حكومت په كارونو كې پر پوهې سربېره ادبیه او شاعره هم وه. د پښتو او دري شاعرانو د اشعارو ژوره مطالعه يې درلوده. په خپله يې هم پښتو شعر وايه او د ادیبانو او شاعرانو ډېر درناوى يې كاوه. د ژوند ډېره برخه يې په عبادت، مطالعې او د پاچا د حرم مېرمنو ته د علومو په تدريس او د ليك لوست د ښودنې په چارو تېراوه.

د ((تاريخ افغانه)) د ليكوال سيد ظهورالحسن موسوي د وينا له مخې هغه مهال چې نادر افشار پر كندهار بريد وكړ او ښار يې كلا بند كړ، بي بي زينب په دغه يوه كال او څو مياشتنۍ دفاع كې د يادونې او ستاينې وړ نقش درلود او د هغو افغاني مشرانو په ډله كې هم شامله وه چې د متاركې د شرطونو په باب يې په ۱۱۴۹ هـ. ق. كال له نادر افشار سره

خبرې کولې.

د دغې نوميالۍ مېرمنې ژوند تر همدغه پورتنۍ کال پورې يقيني دی. کله چې نادر افشار کندهار ونيو، شاه حسين هوتک يې له خپلې کورنۍ سره د فارس مازندران ته جلا وطنی کړ، مېرمن زينب هم له خپل ورور سره په دغه سفر کې ملگرې وه. تر دې وروسته يې بيا د ژوند د پېښو په هکله تاريخي سند او معلومات په لاس کې نشته.

د مېرمن زينب د شعرونو ديوان تر اوسه نه دی ترلاسه شوی. د شعريوه بېلگه يې چې په ۱۱۳۷ هـ. ق. کال يې د خپل ورور شاه محمود هوتک د مړينې په ویرنه کې ويلې، د پټې خزانې په وسيله خوندي شوې او تر موږ رارسېدلې ده. د دغه شعر په لوستلو سره موږ ته د نوموړې مېرمنې علمي او ادبي خپره بڼه راڅرگنديدلای شي. په پای کې يې د شعر څو کړۍ لولو:

شاه محمود هوتک

غږ سو چې ورور تېر له دنيا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا
زړه مې په ویر کې مبتلا سو، نا
چې شاه محمود له ما جلا سو، نا
دا روڼ جهان راته تور تم دی، نا
زړه د بيلتون په تيغ کړم دی، نا
هوتک غمجن په دې ماتم دی، نا
د پاچهۍ تاج مو برهم دی، نا
چې شاه محمود تېر له دنيا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

×××

ځوان و، مېړه د تورې جنگ و، نا
ولاړ د کام په نام او ننگ و، نا

دښمن له ده په وینو رنگ و، نا
پر میدان شېر ویا پلنگ و، نا
افسوس چې مرگ د ده په خوا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

×××

محموده نه یوازې خور ژاړي
پر مرگ دې ټوله کلی و کور ژاړي
خپلوان لا څه پاچا دې ورور ژاړي
پښتون دې ټول په واویلا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

×××

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه
چې شاه محمود سو نن په گور عالمه
د پښتون لمر سو، تیاره تور عالمه
راټه دښمن به کا پیغور عالمه
چې پاچا ولاړ پښتون گدا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

×××

لښکر سو خپور پښتون ولاړ دی اریان
په خاورو ځای کا شاه محمود عالیشان
پاته سو تخت و تاج د ټول اصفهان
زړه یې راسور سو، کا خوښي دښمنان
وايي پښتون اوس بې پاچا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

اورم نارې د غم چې کړينه فرياد
 پښتون په مرگ د شاه محمود سو برباد
 زړونه چې تل به و، ښادمن سوه نابنداد
 د ساندو ږغ دی چې راوړينه يې باد
 ماتم زده پير و برنا سو، نا
 کندهار واړه په ژړا سو، نا
 ×××

وروره! مقر دې ستا مولا کي جنت
 در دې کي تاته پس له مرگه راحت
 روح دې وه ښاد په لويه ورځ د قيامت
 مخ دې وه روڼ د خدای په مهر و رحمت
 د خالق رحم تل پر تا سو، نا
 کندهار واړه په ژړا سو، نا

د متن لنډيز:

بي بي زينب د ميرويس خان نيکه لور، ډېره عالمه، ادبيه او فاضله مېرمن وه. د خپلې کورنۍ ښځو ته د ليک لوست او ديني علومو پر زده کړه سربيره يې له خپل ورور شاه حسين هوتک سره د سلطنت او واکمنۍ د چارو په سمبالښت کې هم مرسته کوله. شاعره هم وه او په ادبياتو کې يې ژوره مطالعه درلوده. د شعر ديوان يې تر اوسه نه دی ترلاسه شوی.

- ۱- د دغه متن یو یو پراگراف دې زده کوونکي په خپل خپل نوبت په لور غږ ولولي.
- ۲- ځینې زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راوبلل شي چې د شعر مفهوم په خپلو الفاظو کې ووايي.
- ۳- دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:
 - مېرمن زینب څوک وه؟
 - مېرمن زینب د خپلې کورنۍ ښځو ته د علومو او د لیک لوست په زده کړې سرپرته نورې څه چارې پر مخ بیولې؟
 - د مېرمن زینب په اړه کره معلومات موږ ته له کومو کتابونو څخه ترلاسه شوي دي؟
- ۴- متن دې په غور ولوستل شي او په هغه کې دې راغلي خاص نومونه په کتابچو کې ولیکل شي.
- ۵- پنځه داسې جملې ولیکئ چې د پښتو بېلا بېلې ((ی)) ګانې پکې راغلي وي.
- ۶- په دې لاندېنيو جملو کې خالي ځایونه په مناسبو کلمو په پښل سره ډک کړئ:
 - مېرمن زینب زموږ د ملي مشر لور وه.
 - زینب یوه عالمه، فاضله او مېرمن
 - مېرمن زینب له خپل ورور سره د پاچاهۍ د چارو په سمبالښت کې کوله.

که مېرمن زینبې ته ورته کومه شاعره پېژنئ په اړه یې معلومات ولیکئ. په دې اړه له کتاب، مور او پلار نه هم مرسته غوښتنې شی. بله ورځ یې په ټولګي کې واوروئ.

کتاب او کتابتون

- تاسې د ښوونځي له کتابونو پرته کله نور کتابونه مطالعه کړي دي؟

که مو مطالعه کړي وي چېرې، کوم او د چا کتابونه وو؟

د پوهې او معلوماتو د ترلاسه کولو او د ذهني ودې لپاره کتاب تر ټولو غوره او

اغېزناکه وسیله ده. د کتابونو تر لاسه کولو او مطالعې لپاره بیا تر ټولو ښه ځای کتابتون

دی. په دې لوست کې د کتاب، کتابتون او مطالعې په اړه معلومات درکړو.

موږ په داسې زمانه کې ژوند کوو چې کتابونه ډېر او ترلاسه کول یې آسانه دي. اوس هم ډېر وگړي د کتاب په قدر او ارزښت نه پوهیږي او له گټو یې ناخبره دي. دوی په دې نه دي پوه چې کتاب هغه ښوونکی دی چې موږ ته وړیا او بې له کوم بدلې زده کړه او معلومات را کوي. هېڅکله نه سترې کېږي، تل موږ ته سترگې پر لار دی. هر وخت مو چې ورته مراجعه وکړه، په ورین تندي مو مني اوهر کلی راته وايي. هر څه چې ترې وپوښتو په نرمۍ او سره سینه ځواب را کوي او په هغه څه چې نه پوهیږو، په ډېره مهربانۍ یې را زده کوي. که په غور وگورو له کتاب څخه غوره شی او له کتابتون څخه غوره ځای په نړۍ کې نشته. که څوک غواړي چې د سوکاله او ښکمرغه ژوند خاوند شي، خپله موخه دې د کتابتون په گوښه او د کتابونو په پاڼو کې ولټوي او پردې دې ډاډه اوسي چې ((بلیټونکی موندونکی دی)).

کتاب د انسان لپاره ډېر ښه دوست او ملگری دی. له کتاب سره ملتیا او ملگریټیا، موږ د عادي وگړو له چاپېریال څخه د ډېرو لوړو افکارو او تصوراتو نړۍ ته بیا یې، له لوړو او سترو انسانانو سره مو ملگری کوي او د هغو له فکر او نظر څخه مو خبروي.

کله چې موږ کتابتون ته ننوځو، هلته په ښکاره یو څو الماری وینو چې کتابونه او پاڼې پکې ځای پر ځای شوي دي، نوره چوپه چوپیتیا خپره وي او هېڅ غږ پکې نه اورېدل کېږي. کله چې کتاب راواخلئ او پاڼې یې واړوئ، هماغه غلی کتاب په خبرو پیل وکړي، په حیرانوونکې چټکتیا سره مو تر لیرې لیرې واټن پورې بیایي. یو نوميالي ایټالوي پوه ((پترارک)) د خپلو کتابونو او کتابتون په ستاینه کې له پند او خوند نه ډکې ډېرې خبرې لري. نوموړی وايي:

((زه یوه ډله ملگری او دوستان لرم چې شپې او ورځې له هغو سره تېروم. زما ټول دوستان د نړۍ نوميالي دي چې پېړۍ او زمانې پکې خوندي دي. دغو دوستانو ډېر لېرې واټنونه وهلي او زما تر کوره رارسیدلي دي. دوی زما په زړه او سترگو کې ځای نیولی دي. هر وخت چې وغواړم د هغو لیدو ته ورځم او چې هر چېرې ځم له ځان سره یې بیایم.

دومره خوږ ژبي دي چې څوک يې په خبرو نه مېرېږي. د ژوند پټ رازونه راته څرگندوي. د تېرې زمانې د پند او خوند کيسې راته کوي او د انسانانو برخليکونه رابښي. په دې مې پوهوي چې څرنگه ژوند وکړم. کله چې خواشيني شم په خوږو او مالگينو خبرو مې د غم اور وژني او خوښ مې ساتي. د ښکمرغۍ لارې رابښي او هغو ته د رسېدو لپاره خپلې غوره لارښوونې له ما څخه نه سپموي.

دا چې زما دا ملگري او دوستان ما ته څومره گټې را رسوي، زما ژبه يې د ستايلو او شمېرلو وس او توان نه لري.))

کتاب هغه خواخوږۍ او مهربان ملگري دی چې خيانت، دوه مخې توب، کينه نه پېژني او په زړه کې يې رښتينوالی، وفا او لورينه په څپو ده. له خپل ملگري او مينه وال سره يې هېڅ کله هم خيانت نه دی کړی او نه يې کوي. کټ مټ د يوې هندارې په څېر، ښه او بد پکې يې له تېروتنې په خپل رنگ برېښي او خپل هر څه زموږ مخې ته ږدي. رښتيا رښتيا وايي، عمر يې تېر کړی، تجربې يې ترلاسه کړي، له هر بڼه يې رنګا رنګ گلونه راټول او ښکلي غونچې يې ترې جوړې او زموږ مخې ته يې ايښي دي.

په يوازېتوب کې له موږ څخه نه غافله کېږي او نه پرېږدي چې زموږ يوه شيبه عمر هم يې ځايه تېر شي.

که زموږ د تېر ژوند تياره گوټونه روښانه کوي او د تېرو خلکو کره وړه، ټولنيزې اړيکې، تدبير او برخليک راته بيانوي، د هغوی سربښندنې، علمي او ادبي غورځنگونه، بېلا بېلې موندنې، موجودې ستونزې او هلې ځلې زموږ د سترگو په وړاندې انځوروي څو موږ يې د خپل ژوند سرمشق وگرځوو او د عبرت درس ترېنه واخلو. کله بيا زموږ غوږونو ته د خوږ ژبو ويناوالو خوږې، له ساز او سوزه ډکې ويناوې زمزمه کوي او کله بيا د يو خوږ ژبې واعظ په توګه موږ ته د ژوند، پند او خوند خبرې کوي او په غوره افکارو مو د زړه او ذهن روزنه او پالنه کوي. ديني، اخلاقي او ټولنيز ګټور معلومات او پوهه راته وړيا ډالۍ کوي.

خو په ياد ولرئ چې له ښو کتابونو سره مينه لرل د انسان لپاره د ډېرې ښې ملګرتيا زيری

دی. پام کوئ چې بې ځايه هوسونه مو د نفس د بې لارې کولو په لټه او تکل کې دي، يوازې او يوازې همدا ملگری مو له دغې تېروتنې، ښویدنې او ناوړین څخه ژغورلی شي. هره ورځ مو په بره بیايي، فکر او خیال ته مو د لوړو الوتلو واک او ځواک ورکوي، پوهه مو بشپړ وي، اخلاق مو غوره کوي او روح مو خوځنده او پیاوړی کوي.

د هر چا لپاره، خو په ځانگړې توگه د ځوانانو لپاره کتاب ډېر او تر هر څه غوره ملگری دی، نو له لوستلو یې ډډه مه کوئ. له ښه کتاب سره د ژورې مينې په پایله کې به پوه شئ چې دغه ملگری تاسو ته څومره گټور دی.

د کتاب، مطالعې او کتابتون له دې دومره ښيگڼو او گټو سره سره باید دې ته مو پام وي چې د کتابونو په مطالعه او ساتنه کې له ډېر غور او احتیاط څخه کار واخلو. کله چې غواړو د مطالعې په وسیله خپله معلوماتي پانگه زیاته او ذهني ځواک پیاوړی کړو، لومړی باید د لوستلو لپاره غوره، گټور او باوري کتابونه وټاکو. په دویم گام کې باید د مطالعې او لوستلو پر مهال خپل جسمي ځواک ته هم پوره پاملرنه وکړو. هسې نه چې په دې برخه کې په افراطي کړنې سره خپل جسم او ذهن له اندازې زیات ستړی او زیانمن کړو.

د متن لنډيز:

سره له دې چې اوس مهال کتابونه او کتابتونونه ډېر دي، او ورته لاس رسی اسانه دی، خو بیا هم ډېر داسې وگړي شته چې د کتابتون په گټه او ارزښت نه پوهېږي. حال دا چې له کتاب څخه بل غوره او وفادار ملگری نشته. کتاب هر وخت ستاسو د خدمت او استفادې لپاره چمتو دی. کتاب او مطالعه ډېرې گټې لري، خو باید چې د مطالعې لپاره غوره او گټور کتابونه انتخاب کړو او هم په مطالعه کې ډېر افراط ونه کړو چې جسم او ذهن ته مو زیان ورسېږي.

- ۱- ځينې زده کوونکي دې په ترتيب سره د لوست يو يو پاراگراف د ټولگي په وړاندې په لوړ غږ ولولي، نور دې غوږ ونيسي چې د کلمو سم تلفظ زده کړي.
- ۲- زده کوونکي دې په خپله خوښه د دغه لوست پنځه، پنځه جملې په کتابچو کې وليکي، بيا دې هغه د خپلو ټولگيوالو په وړاندې ولولي.
- ۳- متن دې په غوږ ولولي، په هغه کې دې صفتونه پيدا او په خپلو کتابچو کې دې وليکي، بيا دې هغه د ټولگي په وړاندې په لوړ غږ ولولي. نور زده کوونکي دې هغه صفتونه چې د دوی په لیست کې نشته پرې ورزيات کړي.
- ۴- زده کوونکي دې د کتابتون په څېر نورې ترکيبې کلمې د «تون» په يو ځای کولو سره بشپړې کړي:

کتاب + تون = کتابتون

= روغ

= درمل

= پوهنه

= ننداره

= زيرن

= وړک

۵- دې لاندېنيو پوښتنو ته ځوابونه ووايئ:

- څنگه کولای شو خپله پوهه او معلومات زيات کړو؟
- تاسې د کوم ډول کتابونو له لوستلو سره مينه لرئ او ولې؟
- د کتابونو د ښه او خوندي ساتلو لپاره کومې لارې چارې غوره گڼئ؟
- د کتاب لوستل او مطالعه څه گټه لري؟

۶- د لاندېنيو جملو تش ځايونه په پښل سره په مناسبو کلمو ډک کړئ:

- کتابتون د مطالعې تر ټولو غوره دی.

- د کتاب مطالعه زموږ او زياتوي.

- زه د ښوونځي له پرته نور هم مطالعه کوم.

کورنۍ دنده

که په خپل کور او يا د کوم نژدې خپلوانو او ملگرو په کور کې مو کتابونه وي، د هغو د ځينو کتابونو او د هغو د ليکوالو نومونه وليکئ. د پښتو لوست په راتلونکي ساعت کې يې د ټولگيو الو په وړاندې ولولئ.

نېکمرغه هغه څوک دی چې له دوو شيانو څخه یوې ولري:
يا ښه او غوره کتابونه يا داسې دوستان او ملگري چې کتابونه لري.
(ويکتور هوگو)

د سولې نړۍ

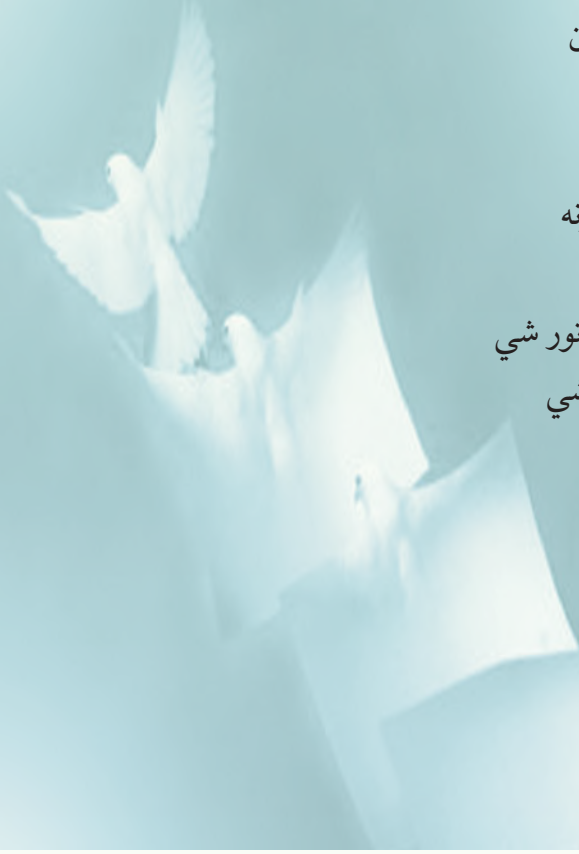
■ سوله او امن څه ته وايي؟

■ که په کومه سیمه، ټولنه یا هېواد کې سوله او امن نه وي، وگړي به له څه ډول ستونزو سره مخامخ شي؟

سوله او امن د بشري ژوند د سوکالۍ او ټولنیزې پرمختیا لپاره ډېر ضروري دي. تر هغه چې په یوې ټولنې یا هېواد او یا په نړیواله کچه په سیمې او نړۍ کې سوله نه وي، بشري ژوند به له ستر خطر او گواښ سره مخامخ وي. که په یوه هېواد کې نا امنی رامنځ ته شي، د نړۍ نور، په ځانگړې توگه گاونډي هېوادونه ورڅخه په کلکه اغېزمن کېږي. دلته په دې لوست کې د گل پاچا الفت یو شعر لولو چې پکې د سولې د ارزښت او اهمیت په هکله ژورې خبرې شوې دي.

هغه ورځ به بختوره وي هر گوره
چې د سپينو زړونه تور نه وي له توره
کرکه نه وي يوله بله محبت وي
ورورولي سوله صفا وي ښه نيت وي
مرور خلک يوبل سره پخلا شي
نه چې غوښه او چاره هغه اودا شي
بشري دوستي قايمه په جهان وي
خوښ په سوله هم کافر هم مسلمان وي
نژادي توپير هېڅ نه وي په دنيا کې
نه په شرق او نه په غرب نه امريکا کې
استقلال منلی حق د هر ملت وي
خو قايم په ملتو کې اخوت وي
دا خورنگه ساز آواز د هېواد ونو
شي يوه آرکسترا د ولسونو
د گډ ژوند اصل و اساس اصلي منظور وي
جهاني عدل و انصاف صحيح دستور وي
هر ملت په هر نظر کې وي ښاغلی
که په هر رنگ و آيين کې وي راغلی
سرپټوب وي محترم په هر لباس کې
په زري جامو کې وي که په کر باس کې
داسې وساتي هر څوک خپل مسلکونه
چې ونه کړي يو له بل سره جنگونه
ټول جهان د دوستۍ کور وي سر تر سره
د جنگ وېره شي له زړونو نه بهره

زور ترلی وي د سولې په قانون
مهيار شوي مست اوسنان وي د جنون
توبول د وينو شرم او پېغور وي
شرمنده ذليل سر ټيټی ظلم زور وي
جگ شي هر چپرته د سولې بېرغونه
شي په سمه لار روان سياستونه
د انسان زړگی له جنگ او جگړې تور شي
توره ماته شي او جوړ ورنه څه نور شي
خوله نه وي علامه د خجالت
په خدمت خولې کېدل وي شرافت
يو له بله محبت مهرباني وي
د ((الفت)) هيله او فکر جهاني وي
زه له تا ځنې څارېږم ته له مانه
که جدا هم وي زما آيين له تانه

د متن لنډيز:

شاعر په شعر کې د سولې د نړۍ په زړه پورې انځور وړاندې کړی او د داسې
يو چاپېريال هيله او غوښتنه يې کړې چې په ملي او نړيواله کچه سوله ورورولي وي.
وگړي په خپل هېواد او هم په نړۍ کې سره پخلاوي. د جنگ جگړې ويره د خلکو
له زړونو وتلې او يوه بل سره په سوله، خواخوږۍ او همدردۍ کې ژوند وکړي. له
وينې توبولو څخه ژوره کرکه او سوله ييز ژوند ته لېوالتيا موجوده وي. د شاعر هيله
د ټولې نړۍ د دولتونو ترمنځ سوله، ورورولي او برابري ده.

د شاعر پيژندگلوې:

گل پاچا الفت د مير سيد پاچا زوى په ۱۲۸۸ هـ . ش . كال د لغمان په عزيز خان كڅ كې زېږېدلى و. د پښتو ټولنې علمي غړى و او څوكاله يې د دغه فرهنگي ادارې د مشر په توگه هم دنده ترسره كړې وه. د پښتو ژبې پياوړى ليكوال، شاعر او كره كتونكى و. په لس گونو علمي، ادبي ځانگړي كتابونه او په سلگونو مقالې يې په مطبوعاتو كې خپرې شوې دي.

د ۱۳۵۶ هـ . ش . د ليندۍ په ۲۶ نېټه مړ دى.

فعاليتونه

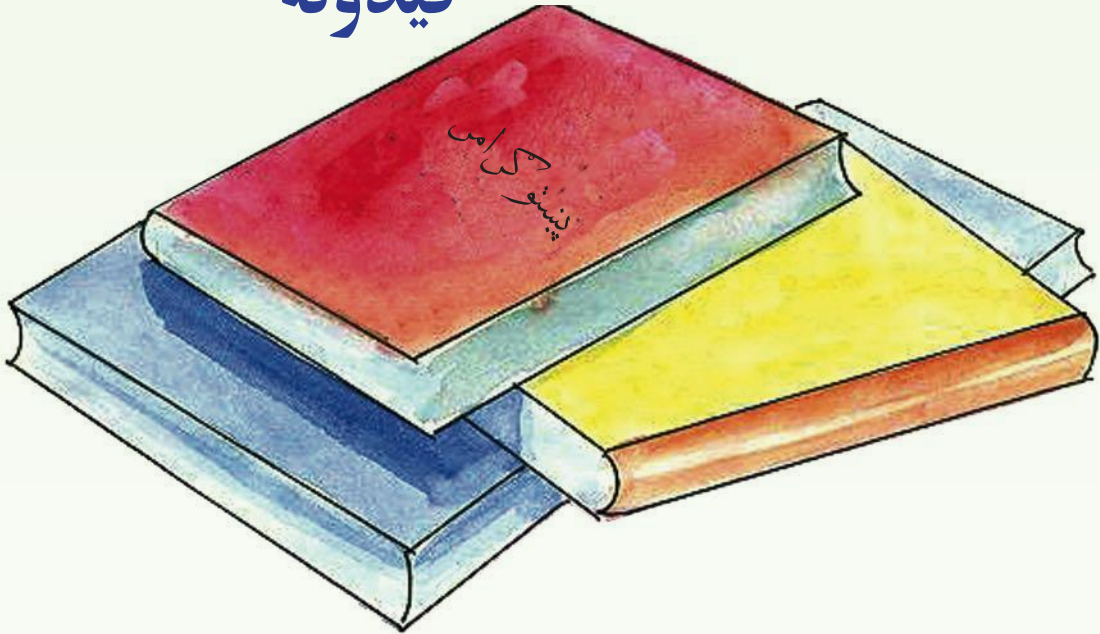
- ۱- زده کوونکي دې په وار سره متن د ټولگيوالو تر مخې په لوړ غږ ولولي.
- ۲- يو زده کوونکى دې پر تختې له متن څخه د خپلې خوښې يو بيت وليکي. بل زده کوونکى دې پخپله د هغه د معنا او تحليل لپاره پورته شي.
- ۳- ځينې زده کوونکي دې د ټولگي مخې ته راشي د شعر د عمومي محتوا په اړه دې خبرې وکړي.
- ۴- دې لاندېنيو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:
 - سوله څه ته وايي؟
 - امن او امنيت کومې نېکمرغۍ رامنځ ته کوي؟
 - سوله څه گټې لري؟

کورنۍ دنده

که د جگړې د زيانونو په اړه مو کومه کيسه يا د چا په هکله کومه پېښه ليدلې او يا اورېدلې وي، په بل درسي ساعت کې يې په ټولگي کې په وار سره خپلو ټولگيوالو ته وواياست.

قيدونه

ژبه پر انسانانو باندې دالله ﷻ يوه ستره لورينه ده. له ژبې څخه په ټولنه کې د پوهونې راپوهونې لپاره د يوې اغېزمنې وسيلې په توگه کار اخيستل کېږي. ژبه له غبرونو څخه جوړه شوې ده چې له غبرونو څخه کلمې جوړېږي او کلمې بېلا بېل ډولونه لري، لکه: (نومونه، صفتونه، ضميرونه، فعلونه، قيدونه او نور). تاسې د مخه په يو لوست کې فعلونه وپېژندل. قيدونه هغه کلمې دي چې د فعل د پېښېدو څرنگوالی ښيي يا د هغه د پېښېدو ځای، يا يې څرگندتيا، اړوندتيا او داسې نورې ځانگړنې جوتوي. په دې لوست کې قيدونه درېژنو.

قیدونه هغه کلمې یا ژبني توکي دي چې په یوې جملې کې د فعل معنا او څرنگوالی راښيي. یا په بله وینا: قیدونه هغه ژبني عناصر دي چې د یوه فعل د پېښېدلو څرنگوالی ښيي. همدا څرنگوالی د فعل د پېښېدو ځای یا مهال ټاکي او یا یې څرګندتیا، اړوندتیا، ټینګار او داسې نورې ځانګړنې څرګندوي.

د قید ډولونه:

په پښتو ژبه کې قیدونه پر دوو ډولونو وېشل شوي دي: اصلي او غیر اصلي یا (نه گردانیدونکي او گردانیدونکي). دلته یې هر ډول در پېژنو:

الف، اصلي یا نه گردانیدونکي قیدونه:

نه گردانیدونکي قیدونه په پښتو ژبه کې دا لاندې ډولونه لري:

۱- د زمان او مهال قید:

د وخت او مهال له مخې د یوه فعل پېښېدنه ښيي، لکه:

اوس، دمخه، پخوا، وړاندې، سملاسي، وړمه ورځ، پروڼ ورځ، نن، سبا، دوخته، ناوخته، کله کله، کله نا کله، تل، هېڅکله، هره ورځ، سهار، غرمه، سېرکال، پروسېرکال، وړم کال، کال ته، بل کال ته، لمر خاته، لمر پرېواته او نور.

۲- د ځای یا مکان قید:

د یو فعل پېښېدنه د ځای او چاپیریال له مخې څرګندوي، لکه: دلته، هلته، مخکې، وروسته، شاته، مخ ته، ښکته پورته، لاندې، باندې، آخوا، دېخوا، له لېرې، له نژدې، مخ ښکته، مخ پورته، له پاسه، له لاندې او نور.

۳- د څرګندونې او ټینګار قیدونه:

د یوه فعل د پېښېدنې د څرګندتیا حالت یا ټینګار ښيي، لکه: په ښکاره، په پټه، په ځغرده، په ډاګه، په مېړانه، په نره، په خړو سترګو، په جګو سترګو، زړه نازړه، په ناسته، په ولاړه، په منډه، هرو مرو، خوشې په خوشې، څه ناڅه، لږو ډېر، په کلکه، په ټینګه، غاړه په غاړه او نور.

ب _ غیر اصلي يا گردانېدونکي قيدونه:

په پښتو کې ځينې داسې قيدونه شته چې کله له لازمي فعل سره راشي، هلته بيا د جملې د فاعل لپاره گردانېږي، خو که له متعدي فعل سره راشي، په دغسې حالت کې بيا د جملې د مفعول لپاره گردانېږي.

د يادونې وړ ده چې دغه گردان د جنس عدد او شخص له مخې تر سره کېږي.

۱_ له لازمي فعل سره:

ناتېره زمانه

(مفرد) زه (نارینه) دروند دروند گرځم.

(جمع) زه (ښځينه، مؤنث) درنده درنده گرځم.

موږ (نارینه) درانده درانده گرځو.

موږ (ښځينه) درندې درندې گرځو.

تېره زمانه

زه (نارینه) دروند گرځېدم.

زه (ښځينه، مؤنث) درنده درنده گرځېدم.

موږ (نارینه) درانده درانده گرځېدو.

موږ (ښځينه) درندې درندې گرځېدو.

همداسې تر پايه (ته، تاسې، دغه) کې هم گردانېږي.

يادونه: په پورتنیو بېلگو کې فعل لازمي دی او قيد (دروند _ دروند) د جملې د فاعل

لپاره گردان شوی دی.

۲_ له متعدي فعل سره:

ناتېره زمانه

(مفرد) حبيب ما (نارینه) پوخ پېژني.

حبيب ما (ښځينه) پخه پېژني.

(جمع) حبيب موږ (نارینه) پاخه پېژني.

حبيب موږ (ښځه) پخې پېژني.

تېره زمانه

حبيب زه (نارینه) ښه پېژندلم.

حبيب زه (ښځينه) ښه پېژندلم.

حبيب موږ (نارینه) ښه پېژندلو.

حبيب موږ (ښځينه) ښې پېژندلو.

همداسې تر پايه (تاسې، دغه ...) هم گردانېږي.

د يادونې وړ ده چې په پورتنیو بېلگو کې فعل متعدي دی او قيد (پوخ) يا (ښه) د جملې د مفعول لپاره گردان شوی دی.

د پورتنیو دواړو بېلگو څخه څرگندېږي چې ځينې قيدونه هم گردانېږي. په دې مفهوم کله چې فعل لازمي وي، قيد د جملې د فاعل لپاره د جنس او عدد له پلوه گردانېږي، يعنې ښه يې بدلون مومي او کله چې د جملې فعل متعدي وي، نو هلته بيا قيد د جملې د مفعول لپاره د جنس او عدد له مخې گردانېږي.

د متن لنډيز:

قيدونه هغه کلمې دي چې په جملو کې د فعل د معنا څرنگوالی جوتوي. قيدونه په دوو ډولونو دي: يوه ته يې اصلي يا نه گردانېدونکي قيدونه او بل ته يې غير اصلي يا گردانېدونکي قيدونه وايي. اصلي قيدونه هم ځانگړي ډولونه لري چې په هغو کې د زمان او مهال قيد، د ځای قيد او د تاکيد يا ټينگار قيدونه شامل دي.

گردانېدونکي يا غير اصلي قیدونه له لازمي او متعدي فعلونو سره په تېره او نا تېره زمانه کې راځي. په لازمي فعل کې د جملې د فاعل او په متعدي فعل کې د مفعول لپاره گردانېږي.

فعالیتونه

۱- یو زده کوونکی دې د تختې پر مخ داسې یوه جمله ولیکي چې قید پکې راغلي وي. له بل زده کوونکي څخه دې وغوښتل شي چې په هغې کې قید پیدا کړي او بل زده کوونکي دې هغه قید په مناسبه جمله کې وکاروي.

۲- دې لاندینيو پوښتنو ته ځواب ووايي:

- قیدونه څه ډول کلمې دي؟

- اصلي يا نه گردانېدونکي قیدونه کوم دي؟

- هغه کوم قیدونه دي چې له لازمي فعل سره راشي د فاعل لپاره او که له متعدي فعل سره راشي د مفعول لپاره گردانېږي؟

- ولې په جملو کې له فعل سره قیدونه راوړل کیږي؟

۳- هر زده کوونکی دې د خپل څنگ زده کوونکي ته د متن یوه برخه د املاء په توګه ووايي، بیا دې هغه متن دواړه د کتاب له مخې وګوري که څه غلطی ولري هغه دې سمې کړي.

۴- دا لاندېني قیدونه په خپلو کتابچو کې ولیکئ او په مناسبو جملو کې یې وکاروئ:

۵- له ځینو زده کوونکو څخه دې وغوښتل شي چې د ټولګیوالو تر مخې د قیدونو د

ژر ژر ورو ورو په وخت ناوخته شاته مخ ته

پېژندنې او اهميت په هکله خبرې وکړي.

۶- دا لاندې نيمگړې جملې په پنسل سره د قيدونو په ليکلو بشپړې کړئ:

- احمد پرون ښوونځي ته روان و چې وغورځيد.

- زه کوبنس کوم چې په درشم.

- کله چې بازار ته ولاړې دې څه وليدل؟

کورنۍ دنده

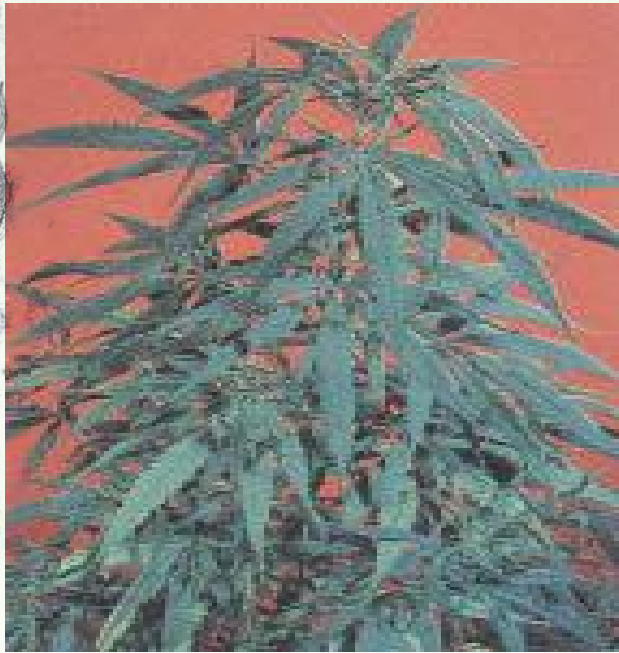
له لومړۍ څخه تر لسمې نومرې پورې زده کوونکي دې داسې متن وليکي چې د وخت (زمان) قیدونه او له یوولسمې نومرې څخه تر شلمې پورې دې په متن کې د ځای (مکان) قیدونه او پاتې نور زده کوونکي دې داسې متن وليکي چې د څرگندونې او ټینګار قیدونه پکې راغلي وي.

ژبه د یوه ملت ارزښتناک میراث بلل کېږي او د یوه هنري اثر په څېر ښکېلې او پيچلې ده. ډېر ژر ورته زیان رسېږي، نو له دې امله همېشني څارنې ته اړتیا لري.
(شوپنهور)

نشه _ ستره بدمرغي!

■ ایا تاسو کوم داسې نشه یي لیدلی دی چې دښه او نېکمرغه ژوند څښتن وي؟
■ که چیرته مو په کلي او ګاونډ کې کوم نشه یي وي له هغه سره د نورو خلکو چلند څه ډول دی؟

ټول نشه یي توکي حرام دي او هغه څوک چې ورباندې اخته وي، نه یوازې داچې د هوسا ژوند څښتن نه وي، بلکې د کورنۍ او ټولنې د اوږو بار وي او خلک ورته په سپکه سترګه ګوري. نشه یي توکي ډول، ډول وي چې یو له هغو څخه چرس دي. په دې لوست کې د چرسو د زیانونو په هکله ځینې څرګندونې لرو چې لولو یې.

ټول هغه شيان چې نشه راوړونکي دي، د اسلام سپيڅلي دين د هغو کارول حرام گڼلې دي او دا حکم يې کړی دی چې بايد ځانونه ورڅخه په کلکه وژغورو.

د نشو په روږ دي کېدو سره د بدن د کار او فعاليت ځواک کمزوری کېږي. روږدي کسان نه د دنيا چارې په سمه توگه سمبالولی شي او نه د آخرت، نه خپل حقونه پېژندلی شي او نه هم د نورو. دغه وگړي په ټولنه کې د خپلوۍ او دوستۍ اړيکې هم په مناسبه توگه پاللې او ساتلې نشي.

نشه يي توکي ډېر ډولونه لري چې له هغو څخه يو يې چرس دي، دلته يې پر څرنگوالي او زيانونو خبرې کوو:

چرس چې زيان رسوونکي نشه يي توکي دي، يوه تور بخونه شين رنگې ماده ده چې د بنگو بوټي د غوزې له نازکو پاڼو څخه لاس ته راځي.

له څېړنو څخه جوتېږي چې انسانان له ډېرې لرغونې زمانې څخه له دغه نشه راوړونکي بوټي سره آشنا وو او له هغه څخه يې د نشې او نورو موخو لپاره کار اخيستی دی. د دغې زيان رسوونکې مادې د پيدا کيدو اصلي ځايونه چين او آشور بلل شوي دي.

د چرسو د مادې ټول توکي نشه ييزې ځانگړنې لري. په ځانگړي توگه د تترا هايډرو کانا بينول کيمياوي ماده ده چې د بنگو د بوټي يو مهم ترکيب دی او د نشې ډېر ځواک لري.

له روغتيايي څېړنو څخه جوتېږي چې دغه ماده د انسان حافظه کمزورې کوي، د بدن موازنه گډوډوي، پر زړه او دماغ هم ډېرې ناوړې اغيزې لري او د اعصابو حجري په کلکه وېجاړوي. دغه ماده د روږدي کېدو داسې پياوړې ځانگړنې لري چې پر نورو ډېر زيان رسوونکو نشه يي توکو، لکه هيروين او کوکاکين باندې روږدي کېدو ته هم لارې برابرې.

موږ بايد له هغو ټولو نشه ييزو توکو څخه چې د اسلام سپيڅلي دين يې کارول په غوڅه ناروا او حرام بللي دي، په کلکه ډډه وکړو. د دغو توکو په زيانونو خلک وپوهوو چې له

کښت، استعمالولو او کار وبار څخه يې ځان وژغوري.
هغوی چې پرې روږدي دي، د نشې له عادت څخه د هغوی د خلاصون لپاره دې
هراړخېزې او ممکنې هلې ځلې وشي. د خیر په دغه کار به مو دنيوي او اخروي نېکمرغی
په برخې شي او موږ به د نشې له آفت او زیان څخه د ژغورلې ټولنې خاوندان شو.

د متن لنډيز:

چرس چې د بنگو له بوټي څخه لاس ته راځي، يوه توربخونه شين رنگې ماده ده،
يو ډېر زیان رسوونکی نشه ییز توکی دی. په دې نشې روږدي کسان له ذهني پلوه
کمزوري، سست او تنبل وي. په ټولنې کې ورڅخه وگړي ژوره کرکه لري، په سپکه
سترگه ورته گوري. په دوستی، خپلوۍ او ملگرتيا يې هم شرميرې.
موږ بايد له ټولو نشو څخه په کلکه ځان وژغورو.

فعالیتونه

- ۱- څو زده کوونکي دې په خپله د متن یو یو پراگراف ولولي او نور زده کوونکي دې د
کلمو سم تلفظ او د جملو ترکیب ته په غور پام وکړي.
- ۲- پر تختې باندې لیکل شوي او معنا شوي لغتونه دې په کتابچو کې ولیکي.
- لاندېني لغتونه ولولئ او د اړوندو جملو په خالي ځایونو کې یې په پنسل ولیکئ:
چرس - چرسی - حافظه - ټولنه - توکی
..... ورو ورو خپله له لاسه ورکوي. نشه یان په کې
گرانېت نه لري. یو زیان رسوونکی دی.
- ۳- د متن له لوستلو څخه مو څه مفهوم واخیست، د ټولگیوالو په مخکې خبرې پرې
وکړئ.

- د نشه يانو د ژوند په اړه څه فکر درسره پيدا شو؟

د ټولگيوالو تر مخې پرې خبرې وکړئ.

۴- نشه يان ولې د بدن ځواک له لاسه ورکوي او د ټولنې د اوږو بار وي؟

- د اسلام سپيڅلي دين د څه لپاره نشه يي توکي منع کړي دي؟

- که ستاسو په کلي کې څوک نشه يي وي، له هغه سره به څنگه چلند وکړئ؟ خبرې

پرې وکړئ.

۵- ټولگي دې په دريو ډلو ووېشل شي: يوه ډله دې د متن څو مفرد نومونه په حال زمانه

کې وکاروي، بله ډله دې د جمعې نومونه په راتلونکې زمانه کې او دريمه ډله دې د اوس (حال) زمانې فعلونه په جملو کې وکاروي.

- يو څو زده کوونکي دې د تختې مخې ته د گرامر د ارزښت په هکله خبرې وکړي.

۶- څو زده کوونکي دې په خپله خوښه پورته شي، د خپل کور کلي يا نورو سيمو د

نشه يانو د خراب ژوند په هکله دې خبرې وکړي.

۷- يو څو زده کوونکي دې په وار سره تختې ته لاړ شي، د نشه يي توکو يو يو زيان دې

پر تخته وليکي.

۸- څو زده کوونکي دې په وارسره د تختې مخې ته راشي، د نشه يانو په واسطه د

جرمونو د رامنځ ته کولو د علتونو په هکله دې خبرې وکړي.

♦ څو زده کوونکي دې په نشو باندې د ځوانانو د اخته کېدو په علتونو خبرې وکړي او

د اړتيا په وخت کې دې ښوونکي ورسره مرسته وکړي.

هر زده کوونکی دې په کور کې له مشرانو څخه د نشه يي توکو د زیانونو په هکله پوښتنې وکړي او بیا دې را ټول کړي معلومات د بلې ورځې په درسي ساعت کې خپلو ټولگيوالو ته ووايي.

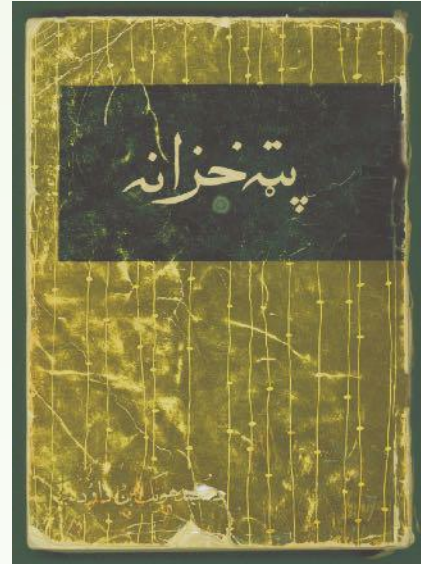

دوه ويستم لوست

پټه خزانہ

محمد هوتک بن داود

آيا تاسې د مخه د ((پټې خزانې)) نوم اورېدلی يا مو دا کتاب ليدلی دی؟
لکه څنگه چې پښتو ژبه ډېره لرغونتيا لري، دغسې يې ادب هم لرغونی دی، خو له
بده مرغه چې زموږ د ژبې او ادب ډېر لرغوني ليکلي آثار د زمانې طوفانونو له ځان
سره وړي دي او ډېرې بېلگې يې اوس په لاس کې نه لرو. هغه څو بېلگې چې تر
موږ رارسيدلي دي، هغه په ډېر ارزښتناک ادبي کتاب کې چې ((پټه خزانہ)) نومېږي،
خوندي شوي دي.

تاسې د ملي ارشيف په لوست کې د پټې خزانې د لاس کښلې يا قلمي نسخې په
اړه ولوستل چې دغه مهم کتاب په ملي ارشيف کې خوندي دی، په دې لوست کې
دغه کتاب درېژنو.

پټه خزانه د پښتو ادبياتو يو لرغونی کتاب دی چې محمد هوتک ليکلی دی. دغه ليکوال د هوتکي واکمنانو په دربار کې د منشي دنده درلوده او نوموړی کتاب يې په ۱۱۴۱-۱۱۴۲ هـ. ق. کال په کندهار کې ليکلی دی.

محمد هوتک د داود خان هوتک زوی په ۱۰۸۴ هـ. ق. کال د کندهار په کوکران کې زېږېدلی و. د خپل وخت پياوړی عالم، ليکوال او شاعر و. د شاه حسين هوتک په

دربار کې يې منشي و او د دربار په مخورو او باوري کسانو کې شمېرل کېده. له پټې خزاني پرته يې د ((خلاصة الطب)) او ((خلاصة الفصاحت)) په نومونو نور کتابونه هم ليکلي دي. د محمد هوتک ژوند تر ۱۱۵۰ هـ. ق. پورې باوري دی. محمد هوتک پټه خزانه د خپل وخت د فرهنگ پالونکي واکمن شاه حسين هوتک په حکم او غوښتنه تاليف او ترتيب کړې ده.

شاه حسين هوتک په دې هکله داسې

ليکي:

((زه چې محمد هوتک يم او په اصل پښتون په کندهار کې اوسم، له ډېره ده چې په ويلو د داسې ويناوو بوخت يم او د شپې او ورځې مې هم دغه کار دی او دا ډېر وختونه تېر سول چې ما غوښته چې زه دې پښتنو شاعرانو ته تذکره وکارم او د دوی احوال سره راټول کاند، مگر زمانې ماته فراغ رانه کا او دا هيله مې په زړه کې وچه سوه، ځکه چې تر کندهار د ظلم او جفا تور تم پروت و، او هيچا آرام نه درلود او فراغ.

گاهې به مغلو چپاوونه کړل او گاهې به د گرگين د ستم سوران و.

اوس چې حق تعالی موږ خلاص کړو له هغو ظلمو څخه او فارغ سوه زړونه زموږ او

زمونږ ملک حاجي مير خان عليه الرحمه، دوی له کندهاره وايسته او پښتانه يې د دوی له جوړه آزاد کړل نو زما زړه فارغ سو له اندوهه، او قلم مې راواخيست، هغه وخت چې زما له ارادې خبر سو زمونږ د پښتونخوا د سترگو تور، امام المسلمين، و ابن قال الرفضة والكافرين، شاه حسين، ادام الله دولته الى يوم الدين.

بيت

د پښتو پادشاه حسين هوتک
 په ملکانو کې دی دی لوی ملک
 د حاجي مير خان غښتلی زوی گړندی
 خالقه تل دې وي ځلان دا غمی
 نوزه يې وغوښتلم دربار ته، او ماته يې تشويق وکا، او الطاف يې ښکاره کا چې دا خپله اراده پوره کاندېم، او د پښتنو شاعرانو حال سره راټول کاندېم".
 د پټې خزانې د کتاب قلمي نسخه په ۱۳۲۲ هـ . ش . کال تر لاسه او د هغې له مخې لومړی ځل په ۱۳۲۳ هـ . ش . کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ او خپره شوه او بيا وروسته د بېلا بېلو ادارو له خوا څو ځلې له دري ژباړې سره او هم په ځانگړې توگه چاپ شوې ده.
 په دې ارزښتناک ادبي کتاب کې د (۵۰) تنو شاعرانو او ليکوالو د ژوند حالات او د شعر بېلگې خوندي دي.
 د کتاب ليکوال دا کتاب په درېو برخو وېشلی او هرې برخې ته يې د ((خزانې)) نوم ورکړی دی.

په لومړۍ خزانه کې يې د پښتو ژبې دا لاندې (۲۲) تنه شاعران راپېژندلي چې د ليکوال له زمانې څخه د مخه، ان په دويمې هجري پېړۍ پورې اړه لري.

بابا هوتک، شيخ ملکيار، اسماعيل، خربښون، شيخ متي، امير کروړ، شيخ اسعد سوري، ښکارندوی، ابو محمد هاشم سرواني، شيخ تيمن، شيخ بستان بړيخ، شيخ رضي لودي، نصر لودي، شيخ عيسی مشواڼی، سلطان بهلول لودي، خليل خان نيازی، خوشحال

خان خټک، زرغون خان، دوست محمد کاکړ، عبدالرحمان بابا، شیخ محمد صالح او علي سرور لودي.

د کتاب په دویمه خزانه یا برخه کې د دې لاندې (۲۱) تنو شاعرانو او لیکوالو پېژندنه راغلې چې ټول د کتاب د لیکوال د زمانې دي:

ملاباز محمد توخي، شاه حسين هوتک، ملا زعفران، محمد يونس خان (خيبري)، محمد گل مسعود، عبدالقادر خان (خټک)، بهادر خان، ملا محمد صديق، ملا پير محمد مياجي، الله يار افریدی، بابوجان بابي، ريدي خان مومند، ملا محمد عادل بریخ، محمد طاهر، محمد عمر، محمد اياز نیازی، ملا محمد حافظ بارکزی، نصرالدین خان اندر، ملا نور محمد غلجی، حافظ عبدالطیف اشکزی او سیدال ناصر.

د پټې خزانې په درېمه خزانه کې د (۶) تنو بنځینه شاعرانو پېژندنه راغلې ده:

نازو توخي، حلیمه حافظه، نیکبخته، بي بي زينب، زرغونه او رابعه.

د کتاب په پای کې لیکوال محمد هوتک د خپل پلار ((داود خان هوتک)) او خپله پېژندگلوي د شعر له یوې بېلگې سره راوړې ده.

((پټه خزانه)) د پښتو ادب یو ډېر ارزښتناک ادبي کتاب دی چې د هغه په تر لاسه کېدو

د پښتو لیکلې منظوم ادب د دویمې هجري پېړۍ لومړۍ نیمایي ته رسېدلی دی، باید چې هغه تر لاسه او په ډېر غور یې ولولو چې د پښتو ژبې د پخوانیو شاعرانو له ژوند پېښو او شعرونو سره آشنا شو.

د متن لنډيز:

پټه خزانه د پښتو ژبې او ادبیاتو یو ډېر ارزښتناک کتاب دی چې محمد هوتک په ۱۱۴۱ - ۱۱۴۲ هـ . ق . کال د فرهنگ پالونکي واکمن شاه حسين هوتک په حکم او غوښتنه تألیف کړی دی، لومړی ځل په ۱۳۲۳ هـ .

ش . کال چاپ شوی دی . په دې کتاب کې لیکوال (۵۱) تنه نارینه او ښځینه شاعران او لیکوال راپېژني چې هغوی څه د لرغونو زمانو او څه د کتاب د لیکوال معاصرین دي . په پخوانیو شاعرانو کې امیر کروړ هم شامل دی چې ددویمې هجري پېړۍ په لومړیو کې یې ژوند کاوه . نومیالی واکمن او پیاوړی شاعر و .

فعالیتونه

۱- ځینې زده کوونکي دې د متن له پیل څخه تر پای یو یو پراگراف د ټولگیوالو تر مخې په لوړ غږ ولولي .

۲- زده کوونکي دې هغه ستونزمن لغتونه او د هغو معنا په خپلو کتابچو کې ولیکي چې ښوونکي د درس د تشریح او توضیح په مهال پر تختې لیکلي دي .
 ♦ په کتابچو کې لیکلي لغتونه دې په مناسبو جملو کې وکاروي .

۳- زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راوبلل شي چې د پټې خزانې د کتاب په اړه خبرې وکړي .

۴- دا لاندېنۍ پوښتنې ځواب کړئ:

- ♦ پټه خزانه ولې د پښتو ادبیاتو ډېر ارزښتناک کتاب ګڼل کېږي؟
 - ♦ پټه خزانه چا، د کوم واکمن په غوښتنه او سپارښتنه لیکلې ده؟
 - ♦ په پټه خزانه کې څو تنه نارینه او څو تنه ښځینه شاعرانې پېژندل شوي دي؟
 - ♦ پټه خزانه په څو برخو وېشل شوې او هرې برخې ته کوم نوم ورکړل شوی دی؟
- ۵- زده کوونکي دې په متن کې راغلي خاص نومونه او صفتونه په خپلو کتابچو کې ولیکي .

♦ په دې لاندېنیو جملو کې راغلي فعلونه په کومو زمانو پورې اړه لري:

♦ محمد هوتک پټه خزانه په ۱۱۴۱-۱۱۴۲ هـ . ق . کال لیکلې وه .

- پټه خزانه د پښتو ادبياتو ارزښتناک اثر دی.
- موږ به د پټې خزانې کتاب پیدا او هغه به ولولو.
- ٦- د لاندېنيو جملو تش ځایونه په مناسبو کلمو په پښل ډک کړئ:
- په پټه خزانه کې تنه شاعران معرفي شوي دي.
- محمد هوتک له پټې خزانې پرته د او په نومونو دوه نور کتابونه هم لیکلي دي.
- پټه خزانه په برخو یا وېشل شوې ده.
- ٧- څو زده کوونکي دې د پټه خزانې د ارزښت په هکله خبرې وکړي.
- څو زده کوونکي دې د پښتو ژبې د لرغونو آثارو د کمښت اصلي لاملونه خپلو ټولگيوالو ته ووايي او که اړتیا وه ښوونکي دې مرسته وکړي.
- څو زده کوونکي دې د شاه حسین هوتک د ادبي خدمتونو په هکله رڼا واچوي، د اړتیا په وخت کې دې ښوونکي مرسته وکړي.

له لومړۍ څخه تر لسمې نومړې پورې زده کوونکي دې په کور کې د لوست له متن څخه د لومړۍ خزانې د پخوانیو شاعرانو نومونه، له یوولسمې نومړې څخه تر شلمې پورې د دویمې خزانې د شاعرانو نومونه او پاتې زده کوونکي دې د دریمې خزانې د ښځینه شاعرانو نومونه په خپلو کتابچو کې ولیکي. بله ورځ دې د پښتو لوست په ساعت کې هغه د ټولگيوالو تر مخې ووايي.

مېرمن مستوره شال

- د اوسنیو ښځینه شاعرانو او لیکوالو له ډلې څخه څوک پېژنئ؟
- د کومو ښځینه شاعرانو او لیکوالو د نظم او نثر کوم کتاب مو لوستلی دی؟
- موږ د پښتو ادب په اوسنۍ دوره کې ډېرې ښځینه نوميالی شاعرانې او لیکوالې لرو چې په خپلو آثارو یې د پښتو ادبي پانگه درنه او بډای کړې ده.
- له دغو نوميالیو ادبي خبرو څخه یوه هم مېرمن مستوره شال ده چې دلته یې درېږنو.

د پښتو ادبياتو د اوسنۍ دورې په ښځينه شاعرانو او ليکوالو کې مېرمن مستوره شال د خپل پياوړي ادبي ذوق او استعداد له امله له لوړ نامه او شهرت څخه برخمنه ده. نوموړې د کونړ ولايت د اسمار ولسوالۍ په شال نومي کلي کې په ۱۳۰۹ هـ. ش. کال سترگې نړۍ ته وغړولې. پلار يې سيد عبدالرزاق نومېده چې په شال پاچا مشهور او د کونړ د ساداتو له روحاني کورنۍ څخه و.

مستوره شال شپږ کلنه وه چې دليک لوست زده کړه يې په خپله کورنۍ کې پيل کړه. د مروجو ديني او ادبي علومو ډېر کتابونه يې له خپل پلار څخه ولوستل. د همدغو زده کړو په بهير کې يې د ځانگړي ادبي ذوق له امله د پښتو او دري ژبو د نظم او نثر ډېر نامتو آثار مطالعه کړل. همدغې مطالعې په هغې کې لومړۍ د شعر ويلو احساس او جذبه راوپاروله او په شعر ويلو يې پيل وکړ. وروسته يې بيا د لنډو ادبي ټوټو او مقالو په ليکلو خپل قلمي ځواک و آزمويه.

کله چې مستوره شال د هېواد پلازمېنې (کابل) ته راغله، فرهنگي چاپېريال او د ښځو نوي رامنځ ته شوي غورځنگ يې پر ذهن او فکر ژوره اغېزه وکړه. د دې شعر او ادب ته يې نوی رنگ او بڼه ورکړه. شعرونه او نثرونه يې په مطبوعاتو کې خپرېدل او ورو ورو د يوې روښانفکرې شاعرې او ليکوالې په توگه را څرگندېدل او پېژندل کېدله. په شعرونو کې يې ډېر لوړ خيالونه او ژورې معناگانې رانغښتي دي، دا بيتونه يې لولو:

ستا د ښکلا مخ ته چې سپوږمۍ ورمخامخ شوله

ژر يې ښايست ځکه د ذوال لمنه ونيوه

ستا د تبسم غوټۍ ته گل سبا کې وويل:

ستا په غوړېدو ما د جمال لمنه ونيوه

مېرمن مستورې پر شاعرۍ او ليکوالۍ سربېره د هېواد په معارف کې د ښوونکې سپېڅلې دنده درلوده. له دې لارې يې څو کاله د هېواد د اولادونو، په ځانگړې توگه د نجونو، په ښوونه او روزنه کې د ستاينې وړ دنده ترسره کړې ده.

نوموړې د ښوونکې د دندې ترڅنگ په کابل راډيو کې د وياندې په توگه هم کار کاوه.

سربېره پر دې يې په علمي، ادبي غونډو او سيمينارونو کې هم ونډه اخيستله. شعرونه او مقالې يې پکې لوستلې. دا هغه مهال و چې موږ د هېواد په کچه د فرهنگي فعاليتونو په ډگر کې خو د گوتو په شمېر بنځينه ليکوالي او شاعرانې درلودې چې مېرمن مستورې ته هم دغه وياړ ور په برخه دی. هغه لومړنۍ شاعره ده چې د ((پروني)) په نوم يې د شعر ټولگه چاپ او د ادب مينه والو ته وړاندې کړه.

مېرمن مستوره شال له ۱۳۶۰ هـ. ش. راوروسته کلونو کې د کابل راډيو د هنر او ادبياتو په څانگه کې په دنده وگومارل شوه. د ۱۳۷۱ هـ. ش. کال تر لومړيو يې دا دنده د زړه په مينه ترسره کړه. په هېواد کې د کورني اړو دوړ او جگړو له پيل کيدو سره سم پېښور ته په کډه شوه.

هلته يې په جلاوطنۍ کې د زړېدونۍ په حالت کې د څو کاله ستونزمن او له کړاو ډک ژوند په بهير کې هم خپلو ادبي او فرهنگي فعاليتونو ته په ډېره مينه دوام ورکړ، په علمي او ادبي غونډو کې به يې گډون کاوه. ليکنې او شعرونه به يې په مطبوعاتو کې خپرول او له فرهنگي ادارو سره يې ښې اړيکې درلودې.

نوموړې ډېره موده په پېښور کې د افغانانو لپاره د لومړنيو زده کړو په ادارې ((بيفير)) کې په دنده بوخته وه. د دغې ادارې د روغتيايي زده کړو په څانگه کې يې د مور او ماشوم د ساتنې، د ښوونيز او روزنيز پروگرام اساسي روغتيايي پيغامونه په پښتو ژبه منظومول. په دې لړ کې يې ډېر زيات پيغامونه د شعر په خوږې او رنگينې، خو ډېره ساده ژبه واورول. په خپل غږ يې د کلمه او ثبت کړل. له همدغو منظومو پيغامونو څخه د دغه روزنيز پروگرام په پرمخبيولو کې ډېره اغېزناکه استفاده کېدله.

مستوره شال يوه حساسه او دردمنه شاعره وه. په شعرونو کې يې که له يوې خوا ملي احساسات او جذبات په څپو دي، نو له بلې خوا پکې زموږ د هېوادوالو د ټولنيز ژوند دردونه او ناخوالې، د ناوره دودونو غندنه او د ملي وياړونو د ستاينې ډېرې په زړه پورې بېلگې په سترگو کېږي. زموږ دغې نوميالۍ شاعرې په خپل هېواد او ټولنه کې د ښځو په محروميتونو او د هغو په وړاندې د ټولنيزې نابرابرۍ په شته والي ډېرې اوبښکې تويې کړې دي. کله کله بيا

د شعر په خوږې او رنگینې ژبې وگړي د غفلت له درانه خوږه راویښوي او ځوانان په ډېرې مینې د وطن د ننگ ډگر او سنگر ته ورولي:

دا خو زه یم چې راویښ کړم له درانه خوږه قومونه

په سپیره دښته کې جوړ کړم د جذباتو محشرونه

آینه د واړه قام یم ورته ښیمه عیبونه

لکه خاڅکي د باران هومره ډېر ډېر پیغورونه

ته مې وپېژنه څوک یم سرگردان د بحرو بریم

بل څه نه یمه انسان یم سوز او ساز لرم شاعریم

دغه نومیالی شاعره او لیکواله د ۱۳۷۷ هـ. ش کال د سنبلې په نهمه د ورپېښې ناروغۍ

له امله په پېښور کې وفات شوه. جنازه یې هېواد ته راوړل شوه او د کونړ ولایت د شینکوړک

په کلي کې په خپله پلارنۍ هدیره کې خاورو ته وسپارل شوه.

د مستورې شال په چاپ شوي شعري ټولگې ((پرونی)) سربیره ډېر زیات شعرونه او نثري

لیکنې په مطبوعاتو کې خپرې شوې دي. که راټول شي څو ټولگې ترې جوړېدای شي. دلته

یې د شعر یوه بشپړه بېلگه را اخلو.

د وینو خاڅکي

څه ژړا فرياد دی هرې خوا ته په جهان کې نن

پاتې طراوت نه دی یوگل ته گلستان کې نن

ورک اثر د اوښکو د یتیم دی وینې ژاړې تل

اخلي ظالمان خوند د مظلوم آه و فغان کې نن

وربځ د اوسپلو وینم خوره د شنه آسمان په مخ

وینې د شهید دي راټویيږي په باران کې نن

سوز او عاطفه سینو کې نشته زړونه سخت شولو

ځکه اثر ورک شو د خوږو نغمو بوستان کې نن

اوښکې د بېوزلو دي الماس د ځینو غاړو کې

وينې د مظلومو دي زبور گوهر گرېوان کې نن
 اور د تجاوز لمبې وهي د خوار غريب په سر
 وينم دوزخونه د سره اور ډك په جهان کې نن
 زه يم همنوا د بلبلا نو د چمن ځكه
 بنكاري مې د زړه وينې د شعر گلستان کې نن

د متن لنډيز:

مېرمن مستوره شال يوه نوميالي پښتنه شاعره او ليكواله وه چې په كورنۍ کې زېږېدلې،
 لويه شوې او په خپلې كورنۍ كې يې د ديني او ادبي علومو زده كړې كړي دي. بيا
 يې د ادبي ذوق له امله شاعري او ليكوالي پيل كړې. په معارف كې د ښوونكې او
 كابل راډيو كې يې د وياندې او ادبي پروگرامونو د چلوونكې په توگه هم دنده ترسره
 كړې وه. په ۱۳۷۷ هـ. ش. كال يې له ژوند سترگې پټې كړي دي. د ((پروني)) په
 نامه يې د شعرونو ټولگه چاپ او ډېرې ليكنې او شعرونه يې په مطبوعاتو كې خپاره
 شوي دي.

فعالیتونه

- ۱- ځينې زده كوونكي دې په متن كې د خپلې خوښې يو يو پراگراف ولولي.
 - ۲- ځينې زده كوونكي دې د ټولگي مخې ته راوبلل شي چې د مېرمن مستورې د وروستي شعري بېلگې مفهوم پخپلو الفاظو كې نورو ټولگيوالو ته ووايي.
 - ۳- دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:
- مستورې شال خپلې زده كړې چيرې او له چانه كړې وې؟
 - مېرمن مستورې كله شاعري او ليكوالي پيل كړې وه؟

- د هغې په لیکوالۍ او شاعرۍ څه شي ډېره ژوره اغېزه وکړه؟
- ۴- زده کوونکي دې متن په غور ولولي په هغه کې دې خاص نومونه ، صفتونه پیدا او پخپلو کتابچو کې وليکي.
- ۵- زده کوونکي دې په لاندې جملو کې تش ځایونه په مناسبو کلمو ډک کړي:
- مستوره شال وه چې د لیک لوست زده کړه یې په خپله کې پیل کړه.
- مستورې په کې د ویاندې په توګه هم کاوه.
- مستوره په په پېښور کې شوې ده.

زده کوونکي دې په کور کې د هغې اوسنۍ شاعرې او لیکوالې په اړه چې دوی یې پېژني، معلومات وليکي، د بلې ورځې په درسي ساعت کې دې یې د ټولګیوالو تر مخې ولولي.

اديب (شاعر او ليکوال) د ټولنې عادي وگړی نه دی، هغه څه چې په ورځني ژوند کې پېښېږي، يا هغه ناخوالې، ستونزې او رېږې چې ټولنه ورسره مخامخ ده، د شاعر او ليکوال پر احساس او عاطفه ژور اغېز کوي. کله چې د خپلې پوهې او استعداد په قوت له هغې څخه کومه منطقي نتيجه اخلي او بيا يې د خپل تخيلي ځواک په ملتيا په مناسبو الفاظو د شعر يا ادبي نثر په کوم قالب کې نورو ته وړاندې کوي، همدغه ادب دی.

((ادب پوهنه))

څلرويشتم لوست

د ماینونو شکمنې سیمې

■ داسې شيان پېژنئ چې په چاودلو يې مرگ او ژوبله رامنځ ته کېږي؟
 زموږ په هېواد کې څه د پاسه درې لسيزې جنگ جگړې د بې شمېره زيانونو او
 بدمرغيو سبب وگرځيدې. په بېلا بېلو وسلو او وسيلو د مرگ ژوبلې ډېرې ناوړې او
 زړه بوږنونکې صحنې رامنځ ته شوي چې يوه له دغو وسلو او وسيلو څخه ماینونه
 او ناچاودېدونکي توکي دي. په دې لوست کې د هغو د پېژندنې په ترڅ کې د شته
 والي په احتمالي سيمو او ځايونو هم بحث کوو.

زموږ په هېواد کې د درې لسيزو جنگونو په بهير کې د جگړې ښکيلو خواوو يا د خپل ځان د ساتنې او يا هم مقابل لوري ته د ځاني او مالي زيان رسونې په موخه له ماینونو څخه د يوې ډېرې اغيزناکې او کاري وسيلې په توگه کار اخيستی دی. ماینونه په دوه ډوله دي:

د پرسونل ضد ماینونه او د وسايطو ضد ماینونه.

۱- د پرسونل ضد ماینونه: هغه ځانگړي چاودېدونکي توکي دي چې له اوسپنې، پلاستيک او يا لرگي څخه په بېلا بېلو بڼو، لکه: د لوبو شيان، قلمونه، راډيوگانې اونورو جوړ دي او په منځ کې يې ناچاودي مواد شته چې هغه د فشار په وسيله چوي او مرگ ژوبله رامنځته کوي.

۲- د وسايطو ضد ماینونه: دا ماینونه هم په بېلو بېلو بڼو جوړ دي چې د وسايطو، لکه موټرو، لاریو، ټانکونو او نورو د فشار په نتیجه کې چوي، د ځاني اومالي زيان رسولو سبب گرځي.

د ماینونو پیژندل ډېر ستونزمن کار دی، ځکه چې زیاتره په ځمکه کې بنځ او ځینې بیا د عادي استعمالوونکو شیانو په څېر دي، نو ځکه په دې اړه ډېر غور او احتیاط پکار دی. دلته د دغه پټ خطرناک دښمن د شته والي احتمالي سیمې درېژنو او د ناچاودو توکو په اړه هم معلومات درکوو.

ماینونه په عام ډول د ځانگړو سیمو د ساتنې، لکه پوځي پوستو او مرکزونو ته د دښمن د تللو د مخنیوي لپاره او یا د مقابل لوري د ډارولو او ویرولو لپاره کارول کېږي، خو د ناچاودو توکو پیژندنه بیا هغومره ډېره ستونزمنه نه ده، ځکه زیاتره د ځمکې پر سر پراته دي. دا هغه مهمات دي چې د جگړو په مهال چاودلي نه دي. په دې کې توغندي، د بمونو پارچې، لاسي بمونه، د ټانگ، ټوپکو او ماشیندارو گولی او نور شامل دي.

ماینونه او ناچاودي توکي زیاتره په دې لاندې ځایونو کې پیدا کېږي:

- په هغو لارو او سرکونو کې چې تگ پرې ډېر نه کېږي.
- د عمومي لارو او سرکونو پر څنډو.
- د موټر د گرځیدو، راگرځیدو په سیمو کې.
- د پلونو او پلچکونو دننه او شاوخوا ځایونو کې.
- رنګو او ویجاړو شوو ودانیو دننه او شاوخوا ځایونو کې.
- رنګو شوو ودانیو ته د ورتللو او د ننوتو په لارو او د خونو په درشلونو او کونجونو کې.

- د څاګانو او د اوبو د نورو سرچینو دننه او شاوخوا برخو کې.
- د پوځي پوستو او ویجاړو شوو وسایطو په شاوخوا کې.
- په هغو سمخو او کندو کې چې د جگړې پر مهال د پتیدو د ځای په توګه کارول شوي دي.

نو موږ ته لازمه ده چې هیڅکله ناپېژندل شوو شیانو ته لاس ور نه وړو، ناپېژندل شوي سیمونه او مزې کش نه کړو او د ناپېژندل شوو شیانو په خوا کې ډېرې او نور شیان وانه چوو.

که چیرې مو په یادو شوو سیمو کې د ماینونو نښې نښانې ولیدې او یا په کومه سیمه کې په انسان یا څاروي وچاودېد، په نژدې سیمې کې د ماین پاکولو د موسسې چارواکو ته خبر ورکړئ، د هغوی گمارلي کسان د ماینونو سیمې ته راځي او په هغه ساحه کې تیرې په سره رنګ رنګوي او که تېرې نه وي نورې داسې نښه نښانې ږدي چې په سره رنګ، رنګ شوې وي.

د ماین پېژندونکو او ایستونکو له خوا په سره رنګ د تېرو او نښو رنګول دا معنا لري چې په دې سیمې کې د مرګ او وینو د توپېدو خطر موجود دی او تګ راتګ په کې بند شوی دی، نو باید داسې سیمو ته ورنشو.

کله چې د ماین ایستونکو له خوا سیمه پاکه شي هماغه په سره رنګ، رنګ شوې تیرې او نښانې په سپین رنګ رنګوي، سپین رنګ دا معنا لري چې په دې سیمه کې د ماین د شته والي خطر له منځه تللی دی او هر څوک په کې گرځېدای شي او کار کولای شي. ماین د ژوندانه دښمن دی، له دغه دښمن څخه نه یوازې دا چې ځان وساتو، بلکې د هغه د له منځه وړلو لپاره باید فني کسانو ته خبر ورکړو.

د متن لنډیز:

زموږ د هېواد په گوټ گوټ کې د درې لسیزو جګړو په بهیر کې د جګړې بنکیلو خواوو له مقابل لورې څخه د ځان ژغورنې او یا هغو ته د ځاني او مالي زیان رسونې په موخه ماینونه د یوې اغېزناکې وسیلې په توګه کارولي او ښخ کړي دي. بېلا بېل ډولونه لري. ځینې د پرسونل ضد ماینونه او ځینې د وسایطو ضد ماینونه نومېږي. همدارنګه ناچاودي توکي هم شته، نو موږ باید دا پټ دښمن وپېژنو او له هغو ساحو څخه چې پورته په متن کې ښودل شوي، له ورتګ څخه په کلکه ډډه وکړو او هم ناچاودو توکو ته له لاس وروړلو څخه ځان وژغورو.

۱- زده کوونکي دې متن لومړۍ په چوپتیا سره ولولي. بیا دې ځینې زده کوونکي د دې متن یو یو پر اګراف په لور غږ ولولي.

۲- زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي: یوه ډله دې په متن کې د ماینونو او ناچاودو توکو د بېلا بېلو ډولونو نومونه لست کړي او بله ډله دې د ماینونو او ناچاودو توکو ساحې لست کړي. د یوې ډلې استازی دې د ماین یا ناچاودو توکو نومونه پر تختې ولیکي او د بلې ډلې څو تنه دې د هغو په هکله څرګندونې وکړي. بیا دې د بلې ډلې یو استازی د ماینونو ساحې یوه یوه پر تختې ولیکي. د بلې ډلې څو زده کوونکي دې د هغو په باب معلومات وړاندې کړي.

۳- لاندېنې پوښتنې ځواب کړئ:

- د ماینونو او ناچاودو توکو له لوست څخه مو څه مفهوم واخیست؟

- له ماینونو او ناچاودو توکو څخه څرنگه ځان ژغورلای شو؟

- ماینونه کوم کوم ډولونه لري؟

- ماینونه په کومو ځایونو کې پیدا کېږي؟

۴- زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې لاندې جملې ته پراختیا ورکړي او بیا دې هغه په خپل وار سره د ټولګي په وړاندې ولولي:

- ماینونه ډېر خطرناک دي، ځکه چې په چاودلو سره یې ...

۵- زده کوونکي دې متن ولولي، په هغه کې راغلي صفتونه دې په نښه او په مناسبو جملو کې دې وکاروي. بیا دې هغه په خپل وار د ټولګیوالو په وړاندې ووايي.

- زده کوونکي دې متن ولولي، په هغه کې دې صفتونه پیدا او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او بیا دې څو تنه هغه د خپلو ټولګیوالو په وړاندې ووايي.

۶- په کومو سیمو کې چې د ماین ایستونکو له خوا په سره او سپین رنګ تیرې رنګ

شوې وي، دا نښې د څه معنا لري؟

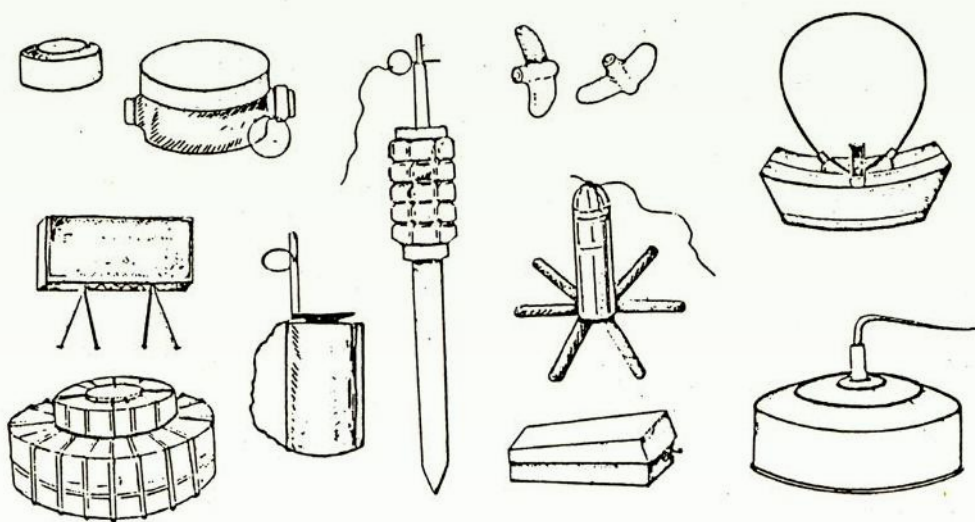
◆ که چېرې په کومې سیمې کې د ماینونو د شته والي نښې تر سترگو شي، څه باید

وکړو؟

کورنۍ دنده

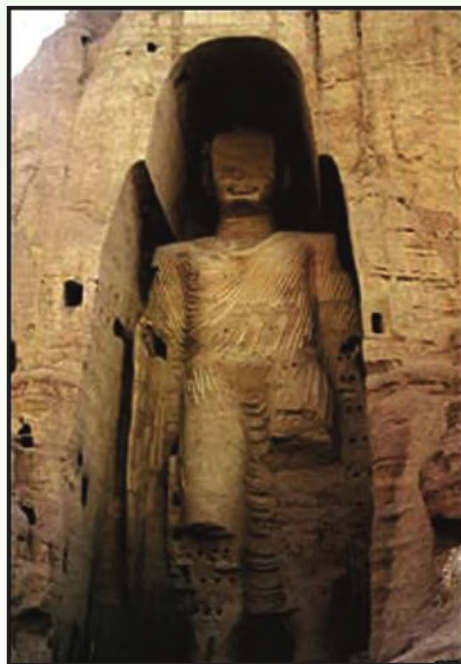
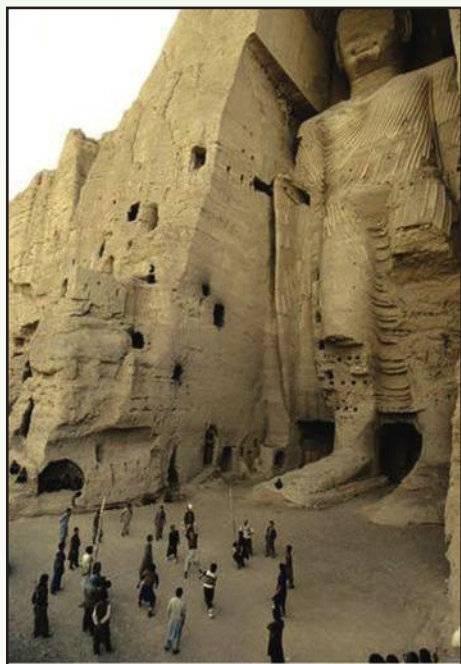
زده کوونکي دې د خپل کور کلي، کوڅې او یا سیمې له مشرانو څخه د ماین چاودنې د کومې پېښې په اړه معلومات ترلاسه کړي او هغه دې د بلې ورځې په درسي ساعت کې د نورو ټولګیوالو تر مخې ولولي.

پنځه ویشتم لوست

بامیان یوه لرغونې تاریخي سیمه

■ تاسې د هېواد کومو ولایتونو ته تللي یاست؟

■ په کوم ولایت کې موزیات لرغوني تاریخي اثار او ځایونه لیدلي دي؟

زموږ هېواد گران افغانستان اوس ۳۴ ولایتونه لري چې هر یو یې د هېواد د یوې مهمې برخې په توګه له ځانګړي اقتصادي، ټولنیز، لرغوني تاریخي او فرهنګي ارزښت څخه برخمن دی. یو له دغو ولایتونو څخه د بامیان ولایت دی چې په دې لوست کې یې درېږنو.

باميان د هېواد په مركزي برخه كې پروت او يو مشهور ولايت دى. د دې ولايت تاريخي لرغونتيا ډېرې وړاندې زمانې ته رسيږي. تاريخي آثار يې د لرغوني آريايي مدنيت استازيتوب كوي. مشهور چينايي گرځندوى هيوان تسنگ په پنځمه ميلادي پېړۍ كې دغې سيمې ته ورغلى او په ((چينايي يونليكونه)) نومي كتاب كې يې د هغه د لرغونو آثارو او جغرافيوې څرنگوالي په باب په زړه پورې څرگندونې كړې دي. باميان د غوربند له لارې له كابل او د حاجي گگ او بند امير په وسيله د شمالي ولايتونو او همدارنگه د لعل د سيند په واسطه له هرات او ارزگان سره گډه لاره لري.

په دغه ولايت كې اوس علمي او فرهنگي بهير د چټكې ودې او پرمختيا په حال كې دى. د ولايت په مركز، بېلا بېلو ولسواليو او ليرې كليوالو سيمو كې د نجونو او هلكانو له لومړنيو او ثانوي ښوونځيو سربيره په مركز كې يو پوهنتون هم لري چې پكې په زرگونو زده كوونكي او محصلين په زده كړو بوخت دي. چاپي خپرونې (مجلې او اخبارونه) او نورې ډله ييزې رسنۍ راډيويي او تلويزيوني خپرونې هم لري.

په دې ولايت كې ډېر تاريخي آثار او د ليدلو وړ ځايونه شته. تر ټولو مهمې يې د بودا مجسمې دي چې اوس ړنگې شوې دي، د ضحاک او غلغلې ښار نښې نښانې، بند امير او د بوديزم د دورې ډول ډول سيمې او داسې نور لرغونې آثار دي چې د ډېر لرغوني بڼې فرهنگي او تاريخي اهميت څرگندويي كوي.

باميان يوه غرنۍ سيمه ده چې د کرنې وړ ځمکې يې لږې، خو ډېرې ښکلې درې او طبيعي منظرې لري او د سيلانيانو او گرځندويانو پاملرنه يې ځانته راگرځولې ده.

غرنۍ اقليم لري چې واورين او ډېر سوړ دى. اوړى يې لنډ او ژمى يې ډېر اوږد دى. د غنمو کښت پکې لږ او کچالو يې تر ټولو مهم کرنيز پيداوار گڼل کيږي. دچنار د ونو ځنگلونه هم پکې ډېر دي. د باميانو سيند او د غرنيو سيمو چينې يې د ځمکو د خړوبولو لپاره د اوبو مهمې زيرمې جوړوي. ډېر وگړي يې په مالدارۍ او د لاسي صنايعو په جوړولو بوخت دي. د بابا غره لمنو او د اژدر په دره كې د كاني او بو زيرمې لري چې د روغتيا لپاره ډېرې گټورې دي. واړه او لوى كانونه هم لري او د حاجي گگ د اوسپنې كان يې ډېر مشهور دى.

دغه ولایت د خپل غرنی موقعیت لرلو له امله پخوا د تگ راتگ په برخه کې ډېرې مواصلاتې ستونزې درلودې، خو اوس دا ستونزې تر ډېره بریده حل شوې او یا د له منځه تللو په حال کې دي.

مرکزي بې د بامیان ښار دی او خو مشهورې ولسوالۍ یې دا دي:

شیر، کهمرد، یکاولنگ، پنجاب، ورس او نورې.

بامیان ډېرې ښې اوبه، هوا، ښکلې او په زړه پورې طبیعي منظرې، د لیدلو وړ ځایونه او ډېر زیات لرغونې تاریخي اثار لري. دا ټول زموږ د هېواد ویاړلي فرهنګي میراثونه ګڼل کېږي، باید ساتنې ته یې هر اړخیزه پاملرنه وشي.

د متن لنډيز:

بامیان زموږ د هېواد په مرکزي برخه کې پروت ولایت دی. ډېره تاریخي لرغونتیا، او بډای فرهنګي تاریخي اثار لري. دا یو غرنی ولایت دی. د کرنیزې ځمکې یې کمې، خو ډېرې ښکلې او سمسورې درې او په زړه پورې طبیعي منظرې لري. د دې ولایت زیاتره وګړي په مالدارۍ او د لاسي صنایعو په جوړولو بوخت دي. په فرهنګي لحاظ اوس د چټک پرمختګ په حال کې دی.

- ۱- ځينې زده کوونکي دې متن د ټولگيوالو تر مخې ولولي.
- ۲- هغه لغتونه چې بنوونکي د متن د مفهوم او محتوا د توضيح او تشریح په مهال پرختې ليکلي، په خپلو کتابچو کې وليکي.
- زده کوونکي دې د هغو نورو ولايتونو نومونه چې دوی يې پېژني، په خپلو کتابچو کې وليکي او په وارسره دې هغه د ټولگيوالو تر مخې ولولي.
- ۳- ځينې زده کوونکي دې د ټولگيوالو تر مخې د متن د هغې برخې د مفهوم په هکله چې د دوی خوشبېري، خبرې وکړي.
- ۴- دا لاندېنۍ پوښتنې ځواب کړئ:
- لرغوني تاريخي آثار کوم دي او څه ارزښت لري؟
- په باميانو کې کوم تاريخي آثار او ځايونه شته؟
- داسې کوم بل ولايت پېژنئ چې لرغوني تاريخي آثار او ځايونه پکې شته؟
- ۵- د جملو دا لاندېنۍ تش ځايونه په پنسل سره په مناسبو کلمو ډک کړئ.
- باميان د هېواد په برخه کې پروت دی.
- په باميانو کې د هواړې ځمکې په پرتله زيات دي.
- باميان ښکلي درې او په زړه پورې لري.

د خپلې کورنۍ يا نورو مشرانو څخه وپوښتنئ چې د هېواد په کومو ولايتونو کې ډېر زيات لرغوني تاريخي آثار شته. راټول کړي معلومات د بلې ورځې په درسي ساعت کې د ټولگيوالو تر مخې ولولئ.

سره مياشت

■ تاسو داسې خیریه ټولنې یا ادارې پیژنئ چې د ناوړو طبیعي پېښو یا جگړو له امله له زیانمن شوو وگړو سره مرستې کوي؟

په ملي او نړیواله کچه ځینې داسې ادارې شته چې له مصیبت ځپلو سره په ځانگړې توگه له هغو کسانو سره چې د طبیعي آفتونو (زلزلو، سیلابونو او نورو) او جگړو له امله زیانمن شوي، مرستې کوي. په دې ډول خیریه ادارو کې یوه هم ((سره مياشت)) ده چې دلته یې په دې لوست کې درېږنو.

بپوزلو او محتاجو وگړو ته د خوراک، څښاک، استوگنې، روغتیا، ښوونې، روزنې، کار کسب او داسې نورو شیانو برابرول د مرستندویه او خبریه ټولنو دندې دي.

دا خبریه او مرستندویه ټولنې هم په نړیواله او هم په ملي کچه د نړۍ په هېوادونو کې موجودې دي. له دغو مرستندویه ټولنو څخه یوه هم ((سره میاشت)) ده چې د نړۍ په ټولو هېوادونو کې شته او په بېلا بېلو نومونو یادېږي.

د مثال په ډول: په عربي هېوادونو کې یې د ((هلال احمر)) او په لويديځه نړۍ کې یې Red Cross ((سور صلیب)) بولي.

د دې مرستندويې ټولنې لومړنۍ بنسټ په ۱۸۶۴ م. کال د نولسمې پېړۍ د جگړو په بهیر کې کېښودل شو چې په بشري ټولنه کې ډېره مرګ ژوبله شوې وه. موخه یې د جگړو پر مهال د ټپیانو، د جگړې له بنديانو سره مرسته کول وو. لومړۍ سړۍ چې ددغسې یوې ټولنې د جوړولو فکر ورسره پیدا شو، د سویس د هېواد استوګن هانري دونانت نومیده چې له همدې امله د دغې مرستندويې ټولنې د بنسټګر ویاړ ورپه برخه شوی دی.

زموږ په هېواد کې هم دغه مرستندویه ټولنه له ډېرو کلونو را هیسې شته او په بېلابېلو نومونو یاده شوې ده.

لومړۍ ځل چې په ۱۳۰۸ هـ. ش. کال تأسیس شوه، د ((مجلس امدادیه)) په نوم ونومول شوه. په ۱۳۱۱ هـ. ش. کال یې ورته د ((محراب احمر)) نوم ورکړ. په ۱۳۱۳ هـ.

ش. کال يې نوم ((هلال احمر)) شو او په ۱۳۳۰ هـ. ش. کال د ((افغاني سرې مياشتې ټولنه)) ونومول شوه.

د افغانستان د ((سرې مياشتې ټولنه)) په ۱۳۳۴ هـ. ش. کال د سره صليب د نړيوالې کميټې له خوا په رسميت وپېژندل شوه او د دغې نړيوالې ټولنې غړيتوب يې تر لاسه کړ. په نړيواله کچه په اسلامي هېوادونو کې د دغې مرستندويې ټولنې د پېژندنې لويه نښه هلال يا مياشت ده چې سور رنګ لري او په غير اسلامي هېوادونو کې د دې ټولنې نښه په سپينه ځمکه باندې د صليب علامه ده چې هغه هم سور رنګ لري او ((سورصليب)) يې بولي.

سور صليب يوه نړيواله مرستندويه ټولنه او اداره ده. هر چېرې د جګړې له قربانيانو، غم خپلو او بېوزلو سره ډول ډول مرستې کوي. دا ټولنه د چا عقيدې، رنګ، ژبې او توکم ته نه گوري. هر څوک چې هر چېرې مرستې ته اړوي، د هغوی د مرستې لپاره ځان رسوي او خپلې مرستې د هغوی په واک کې ورکوي. همدارنګه د بېلابېلو آفتونو، زلزلو، او سېلابونو په وخت کې هم له زيانمنو کسانو سره مرستې کوي.

د جګړې پر مهال د دې ټولنې روغتيايي ډله د ټپيانو درملنه کوي. او د علاج لپاره يې روغتونونو ته لېږدوي. د جګړې د بنديانو او ورکو شوو کسانو احوال معلوموي، د هغوی

لیکونه او پیغامونه یې کورنېو او خپلو خپلوانو ته رسوي، یا د هغوی د تبادلې په برخه کې هم مرسته کوي.

د سره صلیب یا هلال احمر له نړیوالې ټولنې یا کمیټې سره د ټولې نړۍ هېوادونه له خپل وس او توان سره سم مرسته کوي. هغوی بیا مرستې د نړۍ بېلا بېلو هېوادونو او ولسونو ته د اړتیا په وخت کې رسوي او په دې ډول خپله بشري ټولنیزه دنده ترسره کوي. په ټوله نړۍ کې د بېلا بېلو هېوادونو دولتونه، عام خلک او په تېره پانګوال له خپلو داسې ټولنو سره مالي مرستې کوي.

زموږ د هېواد د سرې میاشتې ټولنې د جوړېدو له پیل څخه د هېواد په بېلابېلو سیمو کې د طبیعي آفتونو او جګړو د رامنځ ته کېدو له امله له مصیبت ځپلو او کډوالو سره تر خپله توانه لازمې مرستې کړي دي او دا لړۍ روانه ده. زموږ دغې ټولنې د هېواد په دننه کې له مرستو سربېره له هېواد څخه بهر هم مرستې کړي دي او خپله نړیواله دنده یې سرته رسولې ده، خو تر ټولو مهمه دا ده چې د سرې میاشتې ټولنه له مالي پلوه په پښو ودرېږي.

زموږ پانګوال هېوادوال هم باید له دغې مرستندويې خبریه ادارې سره مالي مرسته وکړي او له دې لارې دې د سرې میاشتې مالي بنسټ پیاوړی کړي چې مصیبت ځپلو او زیانمن شوو هېوادوالو او آن دا چې د نړۍ نورو خلکو ته پخپل وخت د مرستې رسولو جوګه شي.

په هېواد کې له مصیبت ځپلو او اړو خلکو سره مرسته کول یوازې د سرې میاشتې د ټولنې دنده نه، بلکې دا د هر بااحساسه انسان دنده ده چې له اړو خلکو سره په خپل توان له مرستې کولو څخه ډډه ونه کړي، ځینې به مالي مرستې ته اړه لري، ځینې به د یوه ښه او هوسا ژوند لپاره لازمې لارښوونې ته اړه لري. په هر حالت کې هغوی مرستې ته اړ دي او باید له هغوی سره په انفرادي توګه او هم د سرې میاشتې او نورو خبریه ټولنیزو ټولنو له خوا مرستې وشي.

د متن لنډيز:

سره مياشت يوه خيريه مرستندويه ټولنه ده چې له مصيبت خپلو سره مرستې کوي. دا ټولنه زموږ په هېواد کې خولسيزې د مخه تاسيس شوې. لومړی د ((مجلس امداديه)) بيا د ((محراب احمر)) وروسته د ((هلال احمر)) او په پای کې په ۱۳۳۰ هـ . ش. کال د سرې مياشتې په نوم ونومول شوه. دا ټولنه د سره صليب د نړيوالې ټولنې غړيتوب لري. د نړيوالو مرستو او کورنيو مرستو او د خپلو ملکيتونو د عايداتو له مخې له اړو خلکو سره مرسته کوي.

فعاليتونه

- ۱- زده کوونکي دې په وارسره د متن يو يو پراگراف ولولي.
 - ۲- زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې د لاندېنۍ جملې په امتداد د متن د عمومي محتوا په رڼا کې خو جملې وليکي:
- سره مياشت يوه خيريه مؤسسه ده چې له مصيبت خپلو وگړو سره مرسته کوي. دا مرستې ...

- ◆ خپلې ليکلې جملې دې د ټولگيوالو تر مخې په لوړ غږ ولولي.
- ۳- دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:
- ◆ د سرې مياشتې مرستندويې ټولنې بنسټ کله او ولې کېښودل شو؟
- ◆ سره مياشت زموږ په هېواد کې کله رامنځ ته شوې او په کومو کومو نومونو ياده شوې ده؟

- ◆ سره مياشت په کومو حالاتو کې له خلکو سره مرسته کوي؟
- ◆ که ستاسې په کلي يا سيمې کې کومه طبيعي پېښه رامنځته شي، له خپل توان سره سم به څه مرسته وکړئ؟

- ۴- ځينې زده کوونکي دې د ټولگي مخې ته راوبلل شي چې د درس د عمومي محتوا

او مفهوم په اړه خبرې وکړي.

۵- زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي: یوه ډله دې له متن څخه داسې کلمې را واخلي چې په ((س)) توري پیل شوې وي، بله دې په ((ت)) توري او بله دې په ((ه)) توري پیل شوې کلمې له متن څخه پ خپلو کتابچو کې وليکي او هغه دې په مناسبو جملو کې وکاروي.

۶- یو زده کوونکی دې د گل پاچا الفت د شعر دا لاندې خوبیتونه په تختې وليکي او ځینې زده کوونکي دې پورته شي د هغو مفهوم دې په خپلو الفاظو ووايي:

ژاري په غمونو کې خوا خوږي له هر چا سره

سل پتنگان سوزي د یوې شمعې ژړا سره

ډک زړگی له اوبنکو گرځي وریځې په آسمان کې بیا

څه ژړا ملگرې ده د ژوند یوې برېښنا سره

ټول باغ ژړېدلی ځکه اوبنکې دي د گل په مخ

ډېر لکه لاله داغلي زړونه شته صحرا سره

نه ښايي انسان ته چې د بل په غم غمجن نشي

لویه بدبختي ده چې څوک نه ژاري له چا سره

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کور، کوڅې او یا کلي له مشرانو څخه وپوښتي چې که د دوی په یادداشت د طبیعي پېښو له مصیبت خپلو سره سرې میاشتې او یا کوم شتمن شخص کله مرسته کړي وي، هغه دې د یوې خاطرې په توګه وليکي او په بل درسي ساعت کې دې د ټولګیوالو تر مخې ولولي.

اوه ويستم لوست

صدر خان خټک

- تاسې پښتو ژبې ته د خوشحال خان خټک د کورنۍ د ادبي خدمتونو په اړه څه

اورېدلي دي؟

په يوولسمې او دولسمې هجري پېړيو کې په خپله خوشحال خان خټک او د هغه

کورنۍ پښتو ژبې او ادب ته د ستاينې وړ خدمتونه کړي دي. دوی د منظمو او منثورو

آثارو په ليکلو سره پښتو ادب ته ډېره بډاينه وربښلې ده. د خوشحال خان په زامنو کې

څو تنه ډېر نوميالي شاعران تېر شوي دي. له هغو څخه يو يې صدر خان خټک دی

چې په دې لوست کې يې در پېژنو.

صدرخان خټک د پښتو د نوميالي شاعر او فرهنگپال شخصيت خوشحال خان خټک زوی و. د زوکړې کال يې په ځينو ادبي څيړنو کې ۱۰۶۵ هـ. ق. اټکل شوی دی. د صدرخان زده کړه او د ښوونې او روزنې بهير د خپلې علمي فرهنگي کورنۍ په چاپيريال کې، په ځانگړې توگه پخپله د خوشحال خان خټک په لاس تر سره شوی دی. صدرخان پخپله هم دې ټکي ته اشاره کوي:

زما پلار ځای يې جنت شه	په اولاد يې برکت شه
تربيت يې ډېر زما کړ	هر تعليم يې وما را کړ
په تعليم يې سخندان کړم	په ويل يې سخن ران کړم
چې يې درست په دافنون کړم	په ويل يې نور ما ذون کړم

صدرخان خټک د خټکو د کورنۍ يو عالم او فرهنگپال شخصيت و. پياوړې علمي او ادبي څېره يې موږ ته د هغه له خپلو راپاتې منظومو آثارو څخه ډېره ښه راجوتېدلای شي. نوموړي په خپلو شعرونو کې له خپل نامه سره ((خوشحال)) د تخلص په توگه راوړی او له همدې امله د ((صدرخوشحال)) په نوم له ادبي شهرت څخه برخمن شوی دی. له صدرخوشحال څخه ځينې منظوم ليکلي کتابونه راپاتې دي. په هغو کې يو ((دلی او شهي)) نومېږي. دا يوه ملي ولسي کيسه ده چې په ۱۱۱۰ هـ. ق. کال په نظم شوې ده. بل کتاب يې د ((ادم خان درخانی)) مشهوره ولسي کيسه ده. دا يې په ۱۱۲۴ هـ. ق. کال په نظم ليکلې ده. دا دواړه آثار يې د پېښور پښتو اکاډمي له خوا چاپ شوي دي. نوموړي د ((معجزات رسول ﷺ)) او ((حضرت علي جنگنامه)) په نومونو دوه نور منظوم کتابونه هم لري چې قلمي نسخې يې شته، خو تراوسه چاپ شوي نه دي. صدرخان د اشعارو د يوان هم درلود، خو تر اوسه تر لاسه شوی نه دی، ځينې خواره واره شعرونه (غزلې، قصيدې او مخمسونه) يې شته دي چې موږ ته د نوموړي د شعر او ادب د قوت ښه څرگندويي کولای شي.

صدرخان خټک په ځوانۍ کې له خپل پلار سره د ملي مبارزې د ډگر او سنگر ملگری و. وروسته یې بیا د افضل خان خټک د سردارۍ پر مهال په ۱۱۲۰ هـ. ق. کې د تیري د فوجدار دنده ترسره کوله.

د صدرخان خټک ژوند تر ۱۱۲۴ هـ. ق. کال پورې باوري دی. تر دغه کاله پورې افضل خان خټک د خپل اثر ((تاریخ مرصع)) د پېښو په بهیر کې د ده نوم راوړی دی. تر دې وروسته بیا نه ده جوته چې تر کومه پورې به ژوندی و. دلته د بېلګې په توګه هغه شعر راوړو چې د خپل پلار (خوشحال خان خټک) په مړینه یې د ویرنې په ډول ویلی دی:

نور دې واورو فرزندانو درته شا کړه
مګر ستا په خدمت ما تړلې ملا ده
که دې نور اولاد دولت وګاټه موږ ته
لویه ګټه د دولت د تا رضا ده

که ته ولاړې زه دې وسپارلم غم ته
 دا دې لویه غمخواري کړې زما ده
 چې ستا غم په سر لرم زما څه غم دی
 ستا د غم سایه زما په سر هما ده
 ستا لږ غم به زه هرگز پرې بدل نه کړم
 په دنیا چې څه هوس خوښي هوا ده
 ته مې حوت کې سته زر سل دویمه خور وه
 ورځ جمعه د څانښت په وخت دې بيله سا ده
 لا به کله شي سبا ((صدر خوشحاله))
 د آشنا د دیدن ژمنه په سبا ده

غزل: د نظم یو ډول دی چې د بیتونو شمېر یې له پنځو څخه تر پنځلسو پورې وي. ټول بیتونه یې په یو وزن وي او د قصیدې په څېر په قافیه کې له مطلع څخه پېروي کوي. لومړي بیت ته یې ((مطلع)) او وروستي بیت ته یې ((مقطع)) وايي.

قصیده: لغوي معنایې قصد او اراده ده او په ادبي اصطلاح د نظم هغه ډول دی چې تر یوې مطلع لاندې ویل کېږي. د بیتونو شمېر یې معمولاً تر غزل زیات له شپاړسو بیتونو تر ۲۰۰ پورې او یا له هغونه زیات هم رسېدلای شي. هره قصیده یوه مطلع، مقطع، نسیب او تشبیب (تغزل) هم لري.

مخمس: د شعریو ډول دی چې مطلع او بندونه یې پنځه پنځه مسرې لري. پنځه واړه مسرې یې یو ډول قافیه لري. بندونه یې پنځه په یوې قافیې او شپږم له مطلع سره هم قافیه وي.

د متن لنډيز:

د خوشحال خان خټک د فرهنگياليو زامنو په ډله کې صدرخان خټک هم د لوړ علمي او فرهنگي شخصيت خاوند دی. نوموړی په علمي شخصيت سربيره، پياوړی شاعر هم و. په شعرونو کې يې خپل نوم صدر خوشحال راوړی دی. له ده څخه د ((دلی شهی))، ((ادم خان درخانی))، ((معجزات رسول)) او ((د حضرت علي جنگنامه)) په نومونو منظوم ليکلي آثار راپاتې دي. د اشعارو د يوان يې تراوسه لاس ته نه دی راغلی. خواره واره شعرونه يې شته دي. تر ۱۱۲۴ هـ. ق. کال پورې يې ژوند باوري دی.

فعاليتونه

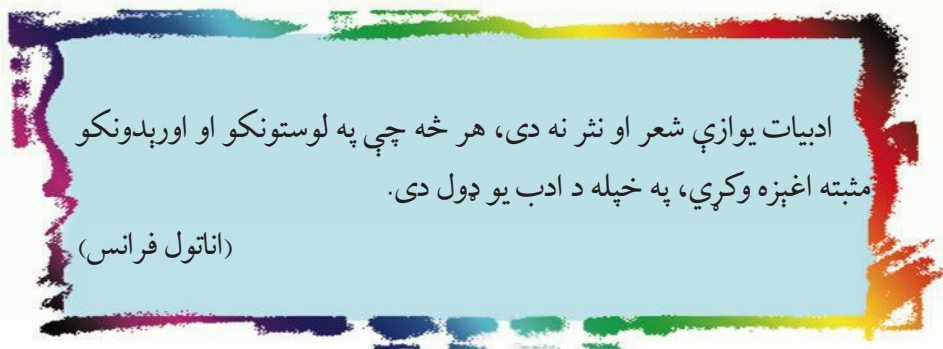

- ۱- زده کوونکي دې متن په خپل خپل وار په لوړ غږ ولولي.
- ۲- زده کوونکي دې په دوو ډلو بېل کړای شي: يوه ډله دې له متن څخه ((خاص نومونه)) او بله ډله دې ((صفتونه)) لست کړي. د دواړو ډلو استازي دې هغه د ټولگي تر مخې ولولي.
- ♦ بيا دې د يوې ډلې استازی يو يو خاص نوم پرتختې وليکي، د بلې ډلې زده کوونکي دې هغه په مناسبې جملې کې وکاروي.
- ♦ د بلې ډلې استازی دې لست کړي صفتونه پرتختې وليکي او د هغې بلې ډلې يو يو تن دې هغه په مناسبې جملې کې وکاروي.
- ۳- ځينې زده کوونکي دې د متن د مفهوم او محتوا په اړه زده کړي معلومات نورو ټولگيوالو ته ووايي.
- ۴- دې لاندېنيو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:
- ♦ صدرخان خټک کوم کتابونه ليکلي دي؟

- ◆ تاسې د صدرخان د ادبي شهرت لامل څه گڼئ؟
- ◆ په متن کې د صدرخان خټک له لومړي شعر څخه مو څه مفهوم واخيست؟
- ۵_ د دې لاندې پوښتنې سم ځواب په پنسل په نښه کړئ:
- الف: دلی او شهی منظومه کیسه خوشحال خان خټک لیکلې ده.
- ب: عبدالقادر خان خټک لیکلې ده.
- ج: صدرخان خټک لیکلې ده.
- د: له دې پورته شاعرانو څخه یوه هم نه ده لیکلې .
- ◆ د لاندېنۍ جملو په تشو ځایونو کې مناسبې کلمې وکاروئ:
- ◆ صدرخان خټک د زوی و.
- ◆ ادم خان درخانی په نظم لیکلی دی.
- ◆ صدرخان تر کال پورې ژوندی و.

د خپلې سیمې د کوم پېژندلي شاعر د ژوند او شعر په هکله په کور کې لنډ معلومات ولیکئ او د بلې ورځ په درسي ساعت کې یې د ټولگیوالو په مخکې ولولئ.

اته ويستم لوست

د ولسي ادب ډولونه او ځانگړتياوې

■ تاسې په خپلې سيمې کې داسې څوک پېژنئ چې نالوستي وي، خو شعرونه وايي؟

■ داسې څوک در معلوم دی چې کله کيسې وايي نارې او غبرونه هم پکې په خواره غبر وايي.

هر ولس دوه ډوله ادبيات لري: يو يې هغه ليکلي ادبيات دي چې په ټولنه کې د باسواده وگړو له خوا رامنځته يا ويل شوي، ليکل شوي او خوندي شوي دي. او بل هغه ادبيات دي چې د ټولنې د نالوستو يا بې سواده او عامو ولسي وگړو له خوا رامنځته يا ويل شوي او په شفاهي بڼه له يوه نسل څخه بل ته لېږدېدلي وي. دې ادبياتو ته ((ولسي ادبيات)) وايي چې په دې لوست کې پرې په لنډ ډول بحث کوو او د هغو د بېلا بېلو ډولونو نومونه درپېژنو:

ولسي ادبياتو ته شفاهي او فولکلوري ادبيات هم وايي. دا ادبيات د هر ولس او ټولنې د ادبياتو د تاريخ ستره او مهمه برخه جوړوي.

پښتون ولس د افغاني ټولنې د يوې سترې برخې په توگه د ولسي ادبياتو ډېره بډايه او ارزښتمنه پانگه لري. زموږ خلکو د پېړيو په اوږدو کې خپلې ډېرې هيلې، ارماتونه، غوښتنې، خوښۍ، غمونه، مينې او د ټولنيز ژوند نور ډېر کره وړه په خپلو ولسي ادبياتو کې منعکس کړي دي او هغه بيا په شفاهي ډول له يوه نسل څخه بل ته لېږدېدلي او تر موږه رارسيدلي دي.

عام ولسي وگړي که څه هم ډېر بې ليک لوست نشي کولی، خو پياوړی هنري او ادبي ذوق لري. دوی خپل دغه ادبي ذوق د ولسي ادبياتو په بېلو بېلو کالونو کې ځاېوي، پېښې او موضوعات په ډېره ساده، خوږه ژبه او په زړه پورې بڼه بيانوي. د پښتو ولسي ادبيات لومړی په دوو سترو وېشل کېږي: منظوم ولسي ادبيات، نثري ولسي ادبيات

لومړي – منظوم ولسي ادبيات:

د ولسي ادبياتو منظومه برخه زموږ د ولس د هنري او ادبي استعداد ډېره په زړه پورې ارزښتناکه معنوي شتمني او پانگه ده. د ادبياتو دا برخه موږ د خپل ولس د ټولنيز ژوند يوه رښتينې هنداره بللی شو.

د پښتو منظوم ولسي ادبيات په دوو څانگو وېشل کېږي: يوې ته يې عام ولسي شعرونه يا سندرې وايي او بلې څانگې ته يې خاصې ولسي سندرې يا شعرونه وايي.

عام ولسي شعرونه يا سندرې: هغه شعرونه دي چې شاعر يا ويناوال يې معلوم نه دي او د ټول ولس گډ مال بلل کېږي. په دې شعرونو کې دا لاندې ډولونه شامل دي:

- (۱) د ميندو سندرې (۲) د ماشومانو سندرې (۳) منظوم اړونه (چيستانونه) (۴) لنډۍ (۵) سروکي (۶) د اتڼ نارې (۷) د نکلونو نارې (۸) کاکړۍ غاړې (۹) تاريخي نارې (۱۰) منظوم فالونه (۱۱) منظوم متلونه (۱۲) د ښځو سندرې او نور.

خاصې ولسي سندرې: دا هغه سندرې يا شعرونه دي چې ويناوال او شاعران يې په ولس کې معلوم او پېژندل شوي وگړي دي. دا شعرونه دا لاندې ډولونه لري:

- (۱) رباعي (مقام) (۲) غزل (بدله) (۳) چاربيته (۴) لوبه (۵) بگتۍ (۶) داستان

دویم - نثري ولسي ادبيات:

ولسي نثرونه هغه اوږدې او لنډې خوږې ادبي ويناوې دي چې په ولس کې رامنځ ته کېږي. دغه ويناوې د ټول ولس له خوا کره او پخې شوې او بيا خوله په خوله، سینه په سینه د پېړيو په اوږدو کې له يوه پښت يا نسل څخه بل ته لېږدېدلې دي.

د پښتو منثور ولسي ادبيات ډېر ډولونه لري، خو مشهور يې دا دي:

(۱) ولسي نکلونه (۲) ولسي کيسې (۳) منثور متلونه (۴) اصطلاحات او محاورې (۵) ټوکې ټکالې (۶) ولسي نندارې (۷) رمزونو او کنایې (۸) تکیه کلامونه (۹) کرکې او انگرېني (۱۰) ستري مه شي او په مخه ښه (۱۱) دعاوې او ښيراوې (۱۲) کيسې (۱۳) روايات او نور.

موږ د ولسي ادبياتو د منظومو او منثورو برخو لنډه پېژندنه وکړه او د هغو د بېلا بېلو ډولونو مویوازي نومونه واخيستل، د بېلا بېلو ډولونو پوره پېژندنه اوبېلگې به يې په وروسته لوړو ټولگيو کې ولولئ. دلته د دې ادبياتو ځينې ډېرې عامې ځانگړنې هم دريژنو:

۱- ولسي ادبيات د موضوع په لحاظ د ولسي او کليوالي ژوند او ټولنيزو اړيکو ښه څرگندويي کوي. ولسي کليوال ژوند او چاپيريال پکې منعکس کېږي.

۲- د ولسي ادبياتو (نظم او نثر) ژبه ډېره ساده، سوچه او د خلکو له ورځنۍ محاورې سره برابره وي.

۳- په دې ادبياتو کې ډېرې لوړې مبالغې او له حقيقته لېرې خبرې نه ليدل کېږي.

۴- د پرديو ژبو اغېزې په دې ادبياتو کې ډېرې کمې دي.

۵- دا چې د دې ادبياتو زياته برخه د نالوستو او بېسواده وگړو د ذهن او فکر محصول ده او رامنځته کوونکي يې په ولس کې اوسېږي د خپل ژوند د چاپيريال زيات مسايل پکې کټ مټ انعکاس مومي.

۶- په ولسي ادبياتو کې ښکلی والی، رښتينوالی او آسانوالی په ډېره ښه ښه ځان ښکاره کوي. دا چې زموږ ولسي ادبيات زياتره په ولس کې په ناليکلې ښه خواره واره شته، د دې لپاره چې له هېرېدنې او ورکېدنې وژغورل شي، بايد د هغو راټولولو او په کتابي بڼه چاپ او خپرولو ته ځانگړې پاملرنه وشي.

دلته د ولسي منظوم ادب له ډولونو څخه د چاربيتې، نيمکۍ او بگتۍ څه برخې د بېلگې په توگه راوړو:

۱- چاربيته: د پښتو د ولسي شعرونو يو مشهور او په زړه پورې ډول دی چې اوږده اوږده حماسي او عشقي ډول ډول مضامين پکې راوړل کېږي. يو سر لري او ورپسې بندونه

راځي. د هر بند په پای کې قافیه تکرارېږي:

سر: په چپ کې ډال په ښي خنجر نیسمه
یا به له صدقه خپل وطن شي زما
غلیم ته مخه برابر نیسمه
یا به په سرو وینو کفن شي زما

×××

بند: په دروغو نه دي دغه لاپې زما
که چېرې برید مې یو ځل راغی په تا
ماته وصیت د مور او پلار شوی دی
د ننگ پر ځای ورکوی سر زامنو
وصیت د پلار به گاهي هېر نه کړمه
کله به هېر د پلار سخن شي زما
په غوږو واوره واپه پاکې زما
پوه شه اجل دی دا چې راغی په تا
په یو ځل نه په خو څو وار شوی دی
مختورن مه شی په محشر زامنو
خو ځان د هغه پلار په خېر نه کړمه
یا به په سرو وینو کفن شي زما

۲- نیمکی: دایو ډول ولسي شعر دی چې له لنډیو سره یو ځای ویل کېږي. دوه مسرې وي چې کله دواړه برابرې او کله یوه لنډه او بله اوږده وي.

بېلگه: پاس په باره کې اوبه گلې وډې ځینه
شینوارې لونگینه

۳- بگتی: د پښتو یو غوره او خوږ ولسي شعر دی. د چاربتو په څېر یو سر لري چې په عمومي ډول یو بیت وي. دا شعر له ساز سره په ډېره تېزه او خوندوره بڼه ویل کېږي.

لاړه د گودر په لورې ما ویل ارمان دی
دې ویل خفه نه شې یاره خدای مهربان دی
لاړه د گودر په لورې قدم په ناز کا
مسته خیالي گره جلی دورې د باز کا
نن بې رقیبان بللي ورسره راز کا
مړ به شم طاعون به مې شي مرض گران دی

د متن لنډیز:

ولسي ادبیات د هر ولس د ادبیاتو د تاریخ یوه ځانگړې او ډېره مهمه برخه جوړوي. دا ادبیات هم په لومړي سر کې په نظم او نثر بېلېږي او بیا هره برخه یې ځانته بېل بېل ډولونه او شکلونه لري. ولسي ادبیات یو لړ داسې ځانگړنې لري چې د هغو له مخې له نورو لیکلو ادبیاتو څخه بېلېږي. د دې لپاره چې د دغو ادبیاتو زیاته برخه نالیکلې ده، باید چې راټوله او له ورکېدو او هېریدو څخه وژغورل شي.

- ۱- ځينې زده کوونکي دې متن د نورو ټولگيوالو په تر مخې په لور غږ ولولي.
- ۲- ټولگي دې په دوو ډلو ووېشل شي. يوه ډله دې د منظومو ولسي ادبياتو ډولونه لېست کړي او بله دې د منثورو ادبياتو د بېلا بېلو ډولونو نومونه وليکي. بيا دې د هرې ډلې استازی هغه د ټولگي پر مخ کې ولولي.
- ۳- زده کوونکي دې د ټولگي مخې ته راوبلل شي او د ولسي ادبياتو په اړه دې خپل معلومات وړاندې کړي.

- ۴- دې لاندېنيو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:
- ◆ ولسي ادبيات په نورو کومو نومونو يادېږي؟
- ◆ ولسي ادبيات کومې ځانگړتياوې لري؟
- ◆ ولسي شاعران معمولاً کوم وگړي وي؟
- ◆ عام ولسي شعرونه او خاص ولسي شعرونه څه توپير لري؟
- ◆ د نثري ولسي ادبياتو مشهور ډولونه کوم دي؟
- ۵- په لاندې جملو کې تش ځايونه په مناسبو کلمو په پنسل سره ډک کړئ:
- ◆ ولسي شاعران زياتره وگړي وي.
- ◆ ولسي ادبياتو ته يا ادبيات هم وايي.
- ◆ هغه ولسي شعرونه چې شاعر يې معلوم وي ورته وايي.
- ◆ هغه ولسي شعرونه چې يې معلوم نه وي يې بولي.
- ۶- متن په غور ولولئ، صفتونه پکې په نښه او پ خپلو کتابچو کې يې وليکئ.

زده کوونکي دې په کور کې پ خپله خوښه يوه فولکلوري کيسه، يا څو لنډۍ او يا هم څو متلونه وليکي او په راتلونکي درسي ساعت کې دې د ټولگيوالو تر مخې ولولي.

ويپانگه (لغتونه)

((الف))

اجتماع: ټولنه
 احسن تقويم: په ښکلي بڼه او صورت
 اخوت: وروړي
 ارکسترا: ډله ييزه موسيقي
 ازل: هغه وخت چې پيل يې نه وي معلوم
 استازی: نماينده
 استازيتوب: نماينده گي
 اسعار: پيسې
 اغيزناک: تاثير لرونکی
 آفت: مصيبت، غم
 افراط: له اندازې زيات
 اقليم: آب و هوا
 امان: امن
 اندې: يوه پښتني قبیله ده
 انس و جن: انسان او پيری
 انځورگري: رسامي
 اوس مهال: حال، اوس زمانه
 ايین: لار، مسلک، عقیده، دين
 اخکزی: يوه پښتني قبیله ده
 اړه: ارتباط
 اړوندتيا: مربوطوالی
 اړينه: ضروري

((ب))

بارکزی: يوه پښتني قبیله ده
 برخليک: سر نوشت
 برخمن: برخه وال، ونډه لرونکی
 برهم: گډوډ
 بنسټ: بنياد، تهديد
 بهير: جريان
 بوختياوې: مشغولیتونه
 بوستان: بڼ، باغ
 بله‌ای: شتمن، غني

بله‌اینه: شتمني
 بله‌ایي: شتمني
 بڼه: شکل
 بېلگه: مثال

((پ))

پانگه وال: سرمايه لرونکی
 پانگه: سرمايه، شتمني
 پراگراف: د ليکنې يوه برخه
 پرديس: مسافر
 پرمختيا: پرمختگ، وده
 پرېکړه: فيصله
 پلازمېنه: پايتخت
 پوښلی: پوښل شوی
 پياوړی: قوي، ځواکمن
 پيرودل: اخيستل، رانيول
 پړاو: مرحله
 پښ: آهنگر
 پېژندگلوي: پېژندنه

((ت))

تجمل: ښکلي کيدل، سينگار شوی
 ترکیب: گډون، يو ځای شوی
 تصميم: هوډ، اراده، عزم
 تصویب: پرېکړه، فيصله، حکم کول
 تعادل: برابري
 تمنا: هيله، آرزو
 تورېخن: توره ورته
 توغندی: راکټ
 توکم: نسل، نژاد
 تېر مهال: تېره زمانه

((ټ))

ټاکلی: تعيين شوی
 ټاټوبي: هېواد، د اوسيدنې ځای
 ټولگيوال: هم صنفیان
 ټولنيز: اجتماعي
 ټولگه: مجموعه

((ج))

جاويدان: همبشني، تلپاتي
جلا وطني: له هېواد څخه ليرې كيدل
جنون: ليونتوب
جوتيري: معلوميږي، څرگندېږي
جوگه: سيال، وړ

((خ))

ځانگړنه: ځانگړتيا، خصوصيت، خاص والي
ځپلي: ټكول شوي، وهل شوي، خوار، غمجن
ځواك: قوت، زور
ځواكمن: د زرو او قوت خاوند

((ش))

څابښت: كچه غرمه
څرگندتيا: معلوماتي
څېړنې: تحقيقات
څښتن: خاوند

((چ))

چاپيريال: محيط، شاو خوا، ماحول
چارواكي: د واك او صلاحيت خاوند
چمتو: برابر، اماده
چور: غلا، تالا

((ح))

حمد: د خداي جل شتايڼه
حمديه: ستاينيز شعر او وينا

((خ))

خواخوږي: همدري
خواره واره: تيت و پرک
خواشيني: خپگان
خوندي: محفوظ، ساتل شوي
خيريه: خير رسوونکي

((د))

درناوي: درنښت، احترام
دريځ: موقف
دستور: حکم
دهشت: ويره، ډار

دود: رواج

((ډ))

ډالي: سوغات، تحفه
ډبرين: له ډبرې جوړ شوي
ډله ييز: گروپي، په گډه
ډگر: ميدان

((ذ))

ذات: اصل، ماهيت، وجود

((ر))

راتلونکي مهال: راتلونکي وخت/زمانه
رانغښتي: رانغاړلي، راجاپير کړي
ربرول: ځورول
رعایت: مراعت کول، په پام کې نیول
رفاه: سوکالي، هوساينه
رنځ: ناروغي
روحاني: مذهبي لارښود
روزنيز: تربيتي

روږدي: عادت، معتاد

((ز))

زغمل: تحمل کول
زنار: د غاړې پرې او رسي
زوال: له برمه لويدل يا غورځېدل
زوکړه: زېږېدنه
زيار: زحمت، کوښښ، هڅه
زيان: تاوان
زيرمې: ذخيرې
زيور: گاڼه
زړه بوږنوونکي: زړه ږيردونکي

((ژ))

ژباړه: ترجمه
ژغورل: ساتل
ژوبله: ټپي کول، زخمي کول

((س))

سايه: سيوري
سپارښتنه: سفارش، تاکيد او ټينگار

ستایل: صفت کول

ستاینه: صفت

ستونزمن: له مشکلاتو ډک

ستونزه: مشکل

سرلیک: عنوان

سعادت: نېکمرغي

سلب: په زور اخیستل

سمبالښت: سمبال شوی، مجهز شوی

سمسور: ښیرازه، تازه

سملاسي: فوري، سم له واره

سو کاله: آرام، هوسا

سویل: جنوب

سور: یخ

سیاستوال: سیاست مدار

سیمه: منطقه

((ش))

شاکر: شکر کوونکی، خوښ

شتمن: بډای، د مال او شتو خاوند

شخړې: جگړې، جنجال، لانجې

شفاهي: په خوله ویل

شفیع: شفاعت کوونکی

شهرت: مشهورتیا

شهکار: ډېر ښه، لوړ او عالي کار

((ښ))

ښکېل: نښتي

ښیگڼې: گټې، نېکې

((ص))

صدمه: زیان، ضرر

((ط))

طراوت: ښیرازي، تازه گي

((ع))

عاطفه: مهرباني، زړه سوی

عجب: حیرانوونکی

عدم: نشتوالی

عرف: رسم و رواج، عنعنه

عظیم: لوی

عنعنات: دودونه، رواجونه

((غ))

غیچ: انتقام، کسات

غور: تاکید، دقت

((ف))

فرشتي: ملايکي

فرهنگپال: فرهنگپالونکی، د فرهنگ خدمتگار

فضل: نیکي، احسان

((ق))

قدیم: پخوانی

قیامت: محشر، وروستی، له مړینې وروسته د راپورته

کیدو ورځ

((ک))

کارنامې: لوړ کارونه، مهم کارونه

کاروبار: کار کسب

کالبونه: چوکاټونه

کتابتون: کتابخانه

کچه: اندازه، سطحه

کرباس: خامتا

کرکه: نفرت

کرم: احسان، بخشش

کره کتونکی: نقد کوونکی

کره: پوره

کلتور: دود، دستور، ثقافت، فرهنگ

کنډواله: شاپو او وېجاړ کور

کرېم: غوڅ

کره وړه: سلوک، روبه

((گ))

گاونډي: څنگ ته، څیرمه

گوهر: مرغله

گواښ: تهدید، خطر

((ل))

لارې چارې: د کارونو د سرته رسولو طريقه او وسيله

لرغونې: پخوانی

لنډيز: لنډون، اختصار

لودي: يوه پښتني قبيله ده.

لورينه: پيرزو

ليوالتيا: ډېره مينه، او علاقه

ليږدېدنه: انتقال

لړۍ: سلسله، پرله پسې والی

((م))

مانې: ودانۍ

مبالغې: له اندازې او حد نه زياتې يا پورته خبرې
مبتلا: اخته

مترادفې: ورته، يو شان

محصول: حاصل، لاس ته راغلی څيز

محور: مرکز

مدنيت: تمدن

مدهش: ويره اچوونکي

مرستندوی: مرسته کوونکي

مرستيال: معاون

مصنوعي: په لاس جوړ شوی

معاصر: اوسنی، هم عصر

معاصرین: هم مهالي، په يوه زمانه کې اوسیدونکي

مفرد: يو، ځانله

مفکوره: فکر، نظريه

مقدمې: لومړۍ، لومړيتوب

مقصّر: گنهکار، گناه کار

مقيد: تړلی، محدود

ملتيا: ملگرتيا

منظوم: نظم شوی، په شعر ويل شوی

منعکس: راغبرگيدل، راستنيدل، انعکاس

مهال: وخت

موازنه: برابري، اتلول

موخه: هدف

مېشت: استوگن، اوسيدونکي

مينه وال: علاقمندان

((ن))

نامتو: مشهور، نوميالی

ناهيلى: مايوس

نشه ييز: نشه راوړونکي، نشه کوونکي

نغښتې: پيچلې، راتاوشوی

نقصان: زيان

نومانند: کانديد

نوميالی: د نوم او شهرت خاوند، مشهور

نيازی: د پښتنو يوه قبيله ده.

((ه))

هستي: وجود

هېلې ځلې: هاند او هڅې، کوښښ

همنوا: همغږی

هوسا: سوکاله

هڅه: کوښښ

((و))

واصفان: ستايوونکي، صفت کوونکي

واورين: واوره لرونکي

واويلا: شور او غوغا

واټنونه: فاصلي

ورين: پراخ، پرانيستی

ونډه: برخه

وياند: نطق

ويارې: افتخار

ويجاړې: وران، ړنگ

ويرنه: مړينه، د غم څرگندول

وينا وال: وينا کوونکي، ويونکي، شاعر

وړ: لايق، مناسب